

В ОБОРОНІ ВІРИ

Видання Православного Братства
Святого Володимира в Торонті.

IV. частина

Торонто 1959

In Defence of Faith

**PUBLISHED BY
UKRAINIAN ORTHODOX BROTHERHOOD
OF ST. VLADIMIR CATHEDRAL, TORONTO, ONT.**

IV VOLUME

Edited by Editorial Committee. Editor-in-chief W. Ivanys.
Toronto   Canada

1 9 5 9

В Обороні Віри

ВИДАННЯ

**ПРАВОСЛАВНОГО СВЯТОВОЛОДИМИРСЬКОГО
БРАТСТВА ПРИ КАТЕДРІ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА
В ТОРОНТО**

IV ЧАСТИНА

Редактує Колегія.
Торонто, Онт.

Головний редактор В. Іванис.
1959
Канада

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Man., Canada.

П Е Р Е Д М О В А

Українське Святоволодимирське Братство в Торонті продовжує свою діяльність, а зокрема не занедбує й культурно-освітньої ділянки. Як і раніше, в міру можливості, воно влаштовує доповіді для сестриць і братчиків, закликаючи на них парафіян Собору св. Володимира і взагалі всіх тих, хто шукає Божої правди. Доповіді влаштовуються на актуальні релігійні теми, що заторкують український загал. По цих доповідях відбуваються обговорення й дискусії заторкнутих питань. Найголовніші з цих доповідей, після редакції, містяться у Збірниках. Коли виникає потреба, після дискусій на Зборах, прийняти якусь резолюцію, то по ухвалі її частіше публікується в періодичних органах преси.

І для цього 4-го Збірника Високопреосвященіший Владика Іларіон, Митрополит Вінніпегу й всієї Канади, надіслав своє благословенство такими словами: "...благословляю Вам видати четвертого Збірника "В Обороні Віри". Молю Милосердного Господа, щоб послав Святоволодомирському Братству належних сил, для його святої й ісповідницької праці на користь нашої Православної Церкви, а нашему народові на спасіння! Кличу Боже Благословення на Вас і Вашу працю. — М. Іларіон, Ваш постійний богословець".

В минулому році почесний член Братства проф. І. Ф. Власовський дожив до 75 років з дня народження. Визначному Православному Церковному Історикові влаштовано з цеї нагоди з ініціативи Братства урочистий Ювілей, а в цьому числі уміщена біографічна стаття з портретом. Відмітило Братство також 25-літні етапи свого існування, про що також згадано в цім Збірнику.

Редакція і 4-го Збірника складалася з колегії професорів: І. Власовського, В. Іваниса, С. Килимника й М. Мухи. Редагували мову проф. Д. Кислиця та поет Б. Олександров, за що їм висловлюється щира подяка.

Редакційна колегія.

Архиєпископ Михаїл.

ВІРА в БОГА в дохристиянські часи і ХРИСТИЯНСТВО

ВСТУПНІ ВІДОМОСТІ

Поняття БОГ

“Бог є ДУХ”, — сказав Христос до Самарянки. (Іоана 4,24).

А що таке дух? Це не те саме, що дихнути, бо подих — то рух повітря, а повітря — то матеріальна річ, а не дух. Дух же — не матерія. Його не можна ні відчути нашими п'ятьма замислами тіла, як ми відчуваємо явища природи, ні побачити очима, ні почути вухом. До нього не можна доторкнутися, ні спостерегти найдосконалішими приладами. Дух можна уподібнити тільки до людського розуму. Ніхто ніколи людського розуму не бачив. Всі знають, що розум у мозках голови. Багато вчених анатомів досліджували мозок людини, розбиралі по клітинах, але самого розуму там не бачили. Проте ніхто не скаже, що розуму нема. Бо що він є, про це свідчать наслідки діяння його.

Так і Бог. Його ніхто ніколи не бачив, але про Нього свідчать діла Його. Як розум у тілі, так Бог у світі, тому звється Він ПРЕМУДРІСТЬ або РОЗУМ (Притч. 3.19).

А св. Ап. Павло каже:

“Що можна знати про Бога, те явне для них (людей), тому що Бог виявив їм. Бо Його невидимі вічна сила й Божество від створення світу через розглядання творінь стають видимі. (Рим. 1, 19-20).

Бога ми пізнаємо по ділах Його, як і говорить Св. Письмо:

“Зведіть очі ваші на висоту небес і погляньте. Хто створив їх? Хто виводить воїнство їх числом? Він всіх їх називає по імені: через безмежну могутність Його і силу Його у нього ніщо не вибуває. (Із зору Його) Ісаї 40.26).

Або ось що каже Премудрий:

“Справді з природи своєї недосконалі люди, у яких не було (немає) знання про Бога, які з видимих досконалостей (світу) —не змогли пізнати Сущого (Вічного) і, дивлячись на діла, не пізнали Виновника (Творця їх) . . .

Бо від величності краси творінь до певної міри пізнається Творець буття їх. (Пром. 13), 1;5).

Отже, БОГ є ДУХ, Живий, Розумний, Самосвідомий, але Невидимий, Недотичний і Необмежений. Він Всюди сущий, Вічний, бо Безпочатковий і Незмінний.

Він не є якась несвідома сила, як скажемо, електрика або енергія, Він ІСТОТА свідома Себе, розумна і діє за пляном і для мети. Він Абсолютне ДОБРО, Абсолютна Краса, Абсолютна ЛЮБОВ, Абсолютна Справедливість. Отже, все що добре, що досконале, що найкраще — все від Бога.

Все матеріальне має свій початок у часі і свій кінець буття. Але Бог, як ДУХ, не має ні початку ні кінця. Він вищий від створеного Ним світу, тому міра часу світу Його не досягає. Він Надчасний, Вічний.

Все, що існує, має свій початок від когось і від чогось, і немає жодної речі на світі, яка б повстала сама від себе. Вона від чогось, а попередня ще від чогось, а ще попередня ще від чогось і так аж до ПЕРВОПРИЧИНИ всього до Бога, як ДУХА, про Якого вже не можна сказати, щ є Він від когось. Отже Він ПОЧАТОК ВСЬОГО.

Світ не зродився сам від себе, як і ніяка речовина не зроджується сама від себе, бо й світ речовинний в існуванні своїм. Початок світу у Богові. Бог створив його, дав йому закони буття і тими законами світ існує, аж поки Богові угодно буде припинити його існування. або створити інший.

Колись думали, що початок матерії — це найменшій неподільні атоми, які рухаючись у просторі, скупчува-лися і так поступово утворили з себе речовини, з яких утворилося все на світі і сам світ. Але тепер немає під-став так думати: атом розлитівся на різні елементи — електрони, протони..., а ці в свою чергу на якесь світло, енергію..., а врешті в ніщо, в небуття. Як повстав світ? Його з нічого міг створити тільки Вічний Живий Дух БОГ.

Так і сказав Бог через прор. Ісаю:

“Я утворив землю і створив на ній людину. Я — Мої руки розпростерли небеса і всьому воїнству їх дав за-кони Я. Іс. 45, 12). Воїнства — це світила — зорі, сонце, планети, в тому числі й земля.

Коли на перших двох Вселенських Соборах укладали Символ Віри для всіх народів на всі віки, то найуважніше досліджували всі Божі об’явлення про Бога Самого, запи-сані в Св. Письмі — в книгах. прор. Мойсея і всіх ін-ших пророків, також і слова Господа Ісуса Христа, запи-сані в Євангеліях і в Посланнях Апостолів, бо тільки об’явлення Божі про Себе — надійний і непохитний авторитет для Віри, для догматів Віри. І вони уклали в таких словах:

“Вірую в ЄДИНОГО Бога, ОТЦЯ, ВСЕДЕРЖИТЕЛЯ, ТВОРЦЯ Неба і Землі і всього видимого і невидимого. (Перший член С. В.).

(Вірую) і в ЄДИНАГО ГОСПОДА Ісуса Христа СИ-НА БОЖОГО, ЄДИНОРОДНОГО, від Отця (Бога) РОЖ-ДЕННОГО перше всіх віків — СВІТЛО від СВІТЛА, БО-ГА ІСТИННОГО від БОГА ІСТИННОГО, РОЖДЕННО-ГО, НЕСОТВРЕННОГО, ОДНОІСТОТНОГО з ОТЦЕМ, що Ним (через Нього) все сталося. (Другий член С. В.).

(Вірую) і в Духа Святого ГОСПОДА ЖИВОТВОРЯ-ЩОГО (життя творящого), що СХОДИТЬ від Отця (Бо-га), що з Отцем і Сином РІВНО поклоняємий і РІВНО славимий і що ГОВОРІВ ЧЕРЕЗ ПРОРОКІВ. (8-й член С. В.).

Так висловлену Віру в ТРИЄДИНОГО Бога у всю повноту Божества.

Злагнути ТРИЄДИНОГО Бога людський розум не може. Богословська думка силкується знайти хоч якесь уподобнення для глибшого розуміння. Так св. Кирило, учитель слов'ян, уподоблює Бога в Тройці, як сонце (Отець), як світло-сяєво (Син), як вогонь-тепло (Дух Святий). Як в Сонці все те нерозривне, так і в Богові всі три Іпостаті нерозривні.

Інші, як Іннокентій Архиєпископ Херсонський, уподоблюють Триєдина Бога як РОЗУМ (Отець), СЛОВО-Логос (Син), ВОЛЯ (Дух Святий) Однаке це тільки уподобнення, взяті із назв у Св. Письмі, а не вияснення, або ствердження, бо кожна Іпостать Св. Тройці має життя Сама в Собі, як каже Христос, (Іоан 5, 26) і діє в світі, наче окрема, (— 14, 26) Хоч разом Вони ОДНО.

Свята Тройця ОДНОІСТОТНА, НЕПОДІЛЬНА й НЕЗЛИТНА.

У Ній одна Сила, одна Воля, одно Хотіння, одно Діяння, Одно Царство — Влада, одна Слава і т. д.

Отже, в Новому Заповіті остаточно вияснено що світ і все створив ТРИЄДИННИЙ Бог.

Але в Старому Завіті таке розуміння Бога не було ясно окреслене. Його людям вияснив Син Божий в тілі — Христос Ісус. А до того були лише прикровенні натяки на триєдинство Боже. Так, перед творенням першого чоловіка Бог сказав: “Створімо (а не “соторю”) чоловіка’... по образі НАШОМУ і по Подобі...: (І М. I, 26) Так і перед змішанням мов при будівлі Вавилонської вежі сказав: “Зійдімо змішаймо мову їхню”... (І М. II, 7)

Прикровенно (прикрито) сказано про Триєдина Творця світу і в псалмі прор. Давида, напр. 32 (33), 6): “Словом Господнім небеса утворено і Духом уст Його — всю силу їх”. Апостол Павло пояснює, Яким то Словом: “Ним (Христом Сином Божим) створено все, що на небі і що на землі, видиме й невидиме. (Кол. I, 16). Про Духа Святого сказано спочатку: “і Дух Божий носився над во-

дою. (початковий хаос під словом — вода) І М. 1, 2)

Знаменно, що число ТРИ з доісторичних часів було священне й важливе у всіх народів, особливо у ізраїлітян. Таємничо три сини Ноя і від них три роди людства. Договір Бога з Авраамом: ТРИлітня телиця для жертви, ТРИлітня коза... Коло дуба Мамре Бог являється Авраамові у вигляді трьох подорожніх (Ангелів) Три дні по-дорожі Авраама з Ісааком до гори Морія для принесення в жертву Ісаака. (І М. 22, 4). Порядок тричі кланяється на знак пошани. (І Царств 20, 41). Прор. Ілля велів ТРИ рази поливати жертву на горі Карміл (З Царств 18, 34) і багато інших прикладів.

В Св. Письмі не сказано, як давно почато й закінчено творити світ, але сказано, в якому порядкові утворювався світ. (Див. І М. розд. перший). Сказано і з чого почато творення: “Спочатку створив Бог Небо і Землю”. І(М. I. I) Під словом НЕБО завжди розумілося Світ Ангелів — Слуг Божих. Стверджується це й словами Самого Бога до Многостражданого Йова. Початок земної кулі покладено “при радіснім сяйві ранішніх зорь” Всі сини Божі Ангели скрикували з радості...” (Йова 38,7). З слов'янського перекладу: “Коли були створені зорі, (тоді) великим голосом похвалили Мене всі Ангели Мої” За оповіданням Мойсея, зорі постали на другий День-період творення, коли палаючий початковий Хаос (названий у біблії водою) по слову Божому поділився на окремі клубні, що стали на 4-ий день сонцями-зорями, тоді вже Ангели були й прославляли Бога. Значить, створені раніше матеріального світу.

Що таке в естві своїм ангели?

Вони духи, духовні безтілесні істоти. Вони чистий розум, що має слово й волю, тому в церковних молитвах і піснях називаються УМИ (розум). Вони нематеріальні, тому невидимі, хібащо Бог дасть кому духовне видіння Ангелів, як то бувало з праведними людьми. Назва

АНГЕЛ грецьке і означає ВІСНИК, ВІСТИТЕЛЬ волі Божої людям. Вони Служителі і їхнє служіння нам дуже відоме із Св. Письма, напр.: (І. Навіна 5:14; Суд, 6, 11 і ін.) Всі Ангели були створені добрими і звалися Синами Божими. (Іова 38, 7). Їх створено з свободою їх волі, тому служіння і відданість їх Богові — то їхня добра воля, така цінна у Бога.

Віра в існування Ангелів поширина серед народів ще з допотопних часів, бо переднята від Праотця Адама через дідів і батьків. Праотець Ной також передав ту віру через своїх синів і внуків. Особливо ж і правдиво збереглася через Авраама, Ісаака, Якова і нашадків їхніх, бо Ангели являлися багатьом людям. У інших народів, які втратили стародавнє богорозуміння, віра в добрих духів не переривалася ніколи, хоч і розуміли їх, як щось самостійне та плутали з явищами природи. Вірили, що є й недобрі духи і по різному їх називали.

Де взялося зло на землі?

Бог, бувши Сам АБСОЛЮТНЕ ДОБРО, не міг творити ЗЛА, противного Його Єству. (Див. Прем. I, 14; 2, 23). Бо що таке ЗЛО? Воно протилежність Добру. Добро це порядок, лад у всьому, гармонія буття. Основа всього — любов, а вислід — щастя й радість і т. д. А що таке ЗЛО? Це — беззаконство, порушення Добра у всьому, дисонанс і какофонія буття, безладдя, фальш, неправда, злоба та ненависть. ЗЛО гріх, а гріх беззаконство. (Іо. 3, 4). Зло завжди приносить комусь страждання. Але ЗЛО буває тільки **моральне**, бо походить з чієїсь злої волі. Там, де немає злої волі, немає й зла, лише нещасний випадок, хібащо віднести це до зіпсованності природи прародительським гріхом.

Де ж взялося ЗЛО? Христос Господь ясно каже, що ЗЛО від **ДИЯВОЛА**, який спочатку був найпершим Ангелом. Ось слова Христові про сатану:

“...Він у Істині (Богові) не встояв і став убивцею (людей) в початках (в Раю) в ньому немає Істини (Бо-

га й правди). Коли ж говорить ЛЖУ, (злосливу неправду), то говорить своє, бо він лжець і батько ЛЖІ". (Іоана 8, 44).

З деяких місць Св. Письма виводиться думка, що це був первостворений Ангел, Тому названо його ДЕННИЦЯ, ніби рання зоря (Іс. 14, 12-14) Ісаїя уподібнює Вавилон до царства сатани. Існує переказ, що ім'я цього Ангела було САТАНАІЛ. (Частка ІЛ, або ЕЛЬ означає, одно з імен Божих ЕЛЛОГІМ. Коли Бог творив зорі, то й він з іншими Ангелами прославляв Бога і радів (Іова 38, 7). А потім позаздрив Славі й Силі Бога, забажав стати незалежним і рівним Богові. Так дану йому свободу волі він повернув на ЗЛО противенства Богові. (Іс. 14, 14). До того він схилив і доручені йому полки Ангелів і підняв повстання проти Бога. Тоді проти їх повстали всі собори Ангелів начолі з Архистратигом Михаїлом і вони були кинуті з Осель небесних в міжзоряний простір, а потім оселились на планеті Землі. Про цю подію й говорив Христос: "Я бачив сатану, коли він, як блискавка, упав з небес". Лук. 10, 18) .Додаток "іл" тепер відповідає імені Сатанаіла, він став тільки "сатана", бо він став б е з б о ж н и к, батько всіх безбожників. Він став ворогом Бога і людей, бо саме він спокусив Єву не коритися Богові і цим ушкодив святість людини (І М. р 3), і завжди діє проти Бога і Його законів. Він БЕЗЗАКОННИК в найгіршому розумінні. Так і всі полки демонів його. Отже, протидія Добру і є ЗЛО, Беззаконство є гріх, тому й гріх від диявола (І Іоана 3, 4, 8,), а зло це руйнація всього доброго; зло віддиявола. (І Іоана 3, 4, 8). А тому що сатана діє на землі, то й говориться, що "світ у злі лежить". (І Іоана 5, 19). А диявола називає Христос князем світу цього (Іоана 14, 30. Тє ж (Єф. 6, 12).

Ворожнеча сатани до Бога смертельна, невідклична. Так і проти всього, що від Бога. Особливо проти людей, які шанують Бога. Ап. Петро каже: (Петра 5, 8).

"Противник ваш диявол ходить, як рикаючий лев, шукаючи, кого б проглинути". А вбиває він тим, що схильяє до безбожництва, тягне на гріх, вбиває мораль і тим

робить людину чужою Богові, веде до остаточної загибелі. Нахабство його таке, що спокушував навіть Сина Божого в пустині (Мер. роз. 4). Ім'я САТАН, САТАНА, ШАЙТАН і под. дуже відомі між всіма народами як ЗЛИЙ дух.

Про служіння добрих Ангелів ми маємо багато доказів із Св. Письма, напр. служіння Архангела Гавриїла. А зі слів Христових знаємо, що кожній людині дається Ангел охоронитель (Мф. 18, 10). З цього бачимо, що Ангелів безліч, тьма тьмуща. (Іуди 1, 14) “Число їх... Тьма тьмуща і тисячі тисяч...” (Об'яв. 5 11).

Походження людини

Про створення Богом світу й людини і про порядок творення ми довідуємося з 1-ої книги Мойсея, розд. 1-ий і 2-ий. Правдивість книг Мойсея ствердив Сам Син Божий Христос Ісус, що багато разів записано в Євангеліях, напр., в таких словах: “Той що створив людей спочатку, чоловіком і жінкою створив їх. (Мф. 19, 4; І. М. І. 27. Також у Луки: 24, 27, 44). Згадує Він і Авеля, убитого Каїном. (Мф. 23, 35). Згадує і спокусу Адама і Єви в Раю від диявола (Іоана 8, 44). Згідно з оповіданнями Мойсея, всіх рослин і всіх живих істот створили вода й земля тією силою й тими законами, які вклав у них (воду та землю), Творець Бог. (І. М. І, 11; 20-25). Всі ті творіння живуть законами природи, даними їй від Бога. Вони зrodжуються і назавжди погибають, проживши свій вік.

Інакше людина. Її не земля витворила а безпосередньо Сам Бог. Тіло першого чоловіка створив Він із землі, а живу розумну душу вдихнув їй від Себе Самого, але не Себе Самого. Створив людину для певної мети, як то видно з Божої Наради в Св. Тройці:

“Створімо чоловіка по Образу Нашому і по подобі нашій, щоб володів над рибами морськими, над птаществом небесним, над звірями й скотами, над усією землею і над усіким гадом, що повзає по землі.

І створив Бог чоловіка по Образу Своєму, В Образ Божий створив його,, Чоловіком і жінкою створив їх.

І поблагословив їх і сказав Бог: плодіться, намного-жуйтесь, наповняйте землю і володійте нею (всім, що на ній). (І М. 1, 26-28).

З цього бачимо, яка різниця між людиною й безсловесною твариною і як високо поставив Господь людину. Син Божий, як Один від Св. Тройці і учасник творіння не заперечує Мойсеєвого **оповідання** про створення перших людей, а стверджує. Тож і ми, Християни, повинні тільки так вірувати і розуміти себе, як Образ Божий і Подобу Його.

В чому ж той Образ Божий на нас, людях? Іншими словами: чим же людина подібна до Бога? Не тілом, бо Бог тіла не має, Він ДУХ.

Перше: Він удихнув у людину душу розумну свідому себе і бессмертну (І М. 2, 7) З повною свободою волі, як і Ангелів. Цього ніякі тварини не мають. В Старому Завіті образ Божий на людині не був дуже ясно окреслений, бо не в достатній мірі було вияснене і саме розуміння Бога в Єстvi, як Святої Тройці, хоч і були вислови, які говорили про Триєднство Бога, напр. "Словом Господнім небеса утворено і Духом уст Його вся сила їх. (Псал 32 (33) ст. 6) А коли Син Божий в Христі Ісусі розкрив нам розуміння Бога в Св. Тройці, як Отця і Сина і Святого Духа в єдиному Єстvi, тоді й образ Божий на людині виявився нам ясніше. Св. Євангелист Іоан Богослов вияснює нам Сина Божого, як Слово Бога Отця. Коли розуміти Бога Отця, як Абсолютний РОЗУМ, то Син Божий — то Слово Його, а Дух Святий — як творча Воля Його. Хоч всі три Іпостаті мають Життя в Собі (Іоана 5, 21) і ніби діють окремо, але всі вони ОДНО (Іоана 10, 39; Іоана 5, 7) і ніколи не відокремлюються одне від одного. Син Божий превічно народжується від Отця, але ніколи не віddіляється. А Дух Святий превічно сходить від Отця і також ніколи не віddіляється. Але вони ніколи не зливаються в одно так, щоб не існувало Сина або Духа. Отже Вони однакові вічні. У Них одна Воля, одно хотін-

ня, одна сила і влада, бо Вони ОДНО, Вони у всьому рівні, бо один завжди рівний собі. Тому то й співаємо на Службі Божій: Достойно і праведно єсть покланятися Отцю і Синові і Святому Духові. ТРОЙЦІ ОДНОІСТОТНІЙ і НЕПОДІЛЬНИЙ. Коли розглядаємо людину, то спостерігаємо її розум і самосвідомість. Розум керує людиною, від нього слово й воля. Він не матерія, він в душі, хоч міститься в мозках. Душа подібна до безтілих Ангелів, що мають слово й волю, а самі — розум. Отже, і Ангели, і душі людей — то відбиток Образу Божого, як відбивається образ сонця в краплинах роси. Після смерті і воскресіння душі праведних рівні Ангелам. (Лук. 20, 36).

А в чому ж подоба Божа в людині? Чим людина подібна до Бога?

Подібність людини до Бога полягає в тому що дух наш прагне до добра, до правди, до краси, до любові, до досконалості, до справедливості й правосуддя, до тих доброт, які ми мислимо тільки в Богові.

Коли б ми були справді тільки від землі, як тварини, то ми б не мали потягу до тих чеснот, яких не мають тварини, бо й не розуміли б їх, як не розуміють тварини. Нас же до доброго, до високого, до прекрасного тягне тому, що дух наш від Бога, як і каже Ап: “Ми від Нього, Ним (живемо) і до Нього повернемось. (Рим. 11, 36).

Від Бога ми маємо оті прекрасні якости. Ми їх за знали ще тоді, коли Він вдихнув у Праотця нашого Адама душу від Себе (хоч і не частку Себе Самого). Про це й каже прор. Давид: “Відзначилося на нас світло Лиця Твого Господи”. (Пс. 4 (5).

Через те душа наша томиться на землі, шукаючи отих небесних красот, і насолоджується, коли знаходить хоч щось подібне до тих красот небесних.

Тож Сам Бог уклав у душі наші стимул (потяг) до кращого. То — рушій до доброї культури. Це стверджується ще й тим, що якщо ми вірою серця, любов'ю та чеснотним життям наближаємося до Бога, то в міру наближення, зростає жадоба тих Божих красот... (Поши-

рений Катехизм Прав. Церкви Христової. Арх. Михаїл. ст. 14, Мюнхен 1946 р.).

Отже, по науці Божій, людина мало чим менша від Ангелів... (Пс. 8, 5).

Призначення її: пройти чеснотно за заповідями Божими своє життя на землі; вернутися знов до Бога, щоб жити вічно з Агелами. Так каже Христос Господь. (Луки 20, 36).

З цього бачимо, як високо Господь нас поставив і яке щасливе наше майбутнє, якщо ми не втратимо його поганим життям та невірством.

Отож, шануймо себе, шануймо й людей, бо їх вони такі, як ми.

Інша наука про людину, МАТЕРІАЛІСТИЧНА

Та наука силкується довести, що людину не творив Бог так, як подає Мойсей, а що вона еволюційно витворилася за мільйони років із інших тварин. Цю науку особливо підтримують атеїсти, безбожники, які навчають, що ніби Бога нема. На доказ своєї думки про людину ставлять знайдені в землі кістяки, подібні на людські і яким нараховують сотні тисяч років. Цим силкується заперечити біблійне оповідання про створення Богом світу й людини, заперечити й слова Христові про створення перших людей. (Мф. 19, 4).

Але ж ознака людини не в кістяку, а в розумі і у всьому тому, що сказано вище. Знаємо, що з наказу Божого вода й земля витворили безліч всяких живих істот — птахів, риб, звірів, гадів. Були й такі, що дещо тілом своїм були подібні до людини, як і тепер є нащадки їх — мавпи, горили тощо. Знаємо, що сотки тисяч років тому тварини були значно більші ніж тепер, і значно досконаліші, а з плином часу все меншали, як і все на світі зменшується. Дивно було б, коли б з людиною сталося навпаки. Можливо ті кістяки й справді мають десятки чи й сотні тисяч років. Але то не були люди, а тварини людиноподібні. Коли б то справді були люди то вони лишили б по

собі сліди якоїс культури. хочби в будуванні житла з каменю. Якщо за яких 3-5 тисяч років людство так високо сягнуло то чому ж за міліон років не відрізнилося від інших тварин?

Ні, то теорія гадання, теорія шукання. Тією теорією не можна пояснити звідкіль ЗЛО і чому воно так настирливо діє проти ДОБРА, не можна пояснити й закону МОРАЛІ в людині.

Є ще один чинник, який сам за себе говорить:

Бог з однієї крові адамової розмножив увесь рід людський (Діяння 17, 26), як каже Ап. Павло. Кров людини не подібна до крові будьяких тварин і ні з якою кровю не може сполучитися так, щоб дати дітей... Те, що людських рас багато, не означає, **що** ніби якась раса не від крові Адама. Раси витворилися різими кліматами, харчуванням та способами життя, але одружження з кождою расою дає дітей. Се є доказ, що всі від однієї кропи, а також і доказ, що людина не від тварин, мавп чи інших, а створена Богом окремо і безпсередньо.

Віра в Бога

Христос Господь, Бог — стверджує оповідання Мойсєя про створення Богом світу і перших людей, Адама і Єви. Звідси віра в Бога не є поступовий витвір людський, як навчають безбожники. Віра в Бога — це продовжання знання про Бога Адамові і Єві не треба було комусь вірити, що Бог є, бо вони ЗНАЛИ Бога, як знають діти свого батька. Але вже внукам треба було вірити на слово своєму дідові й батькам. І чим дальше, тим віра стає розплівчастою. Так сталося з людьми. Поки жили Родоначальники першого людства, віра була твердою, непохитною, і то довго, бо Адам прожив 930 р. а правнук його Мафусайл 969 років. Тільки нащадки Каїна почали забувати Бога не тому, що ніби не знали, а тому що тяжко їм було споминати прокляття їхнього батька Каїна за вбивства його брата Авеля.

Отже, цей каїнів рід поступово втрачав віру в Бога

і все більше прив'язувався до земного, втрачав мораль, аж поки дійшов до твариноподібності. Рід же Сіфа, адамового сина, і всі ті, що були з родом його, достойно шанували Бога, і то так, що досягли найвищої святості, як Еох, якого взяв Бог від землі, як пізніше прор. Іллю. Цей рід правдиво названо СИНАМИ БОЖИМИ в той час, як рід Каїна названо синами людськими. (І. М. 6, 2)

Звичаї розкішного та розпустного життя дуже швидко захоплюють нетвердих у вірі в Бога. Доки жили ці роди далеко одні від одних, доти й не змішувалися шлюбами, а коли намножились і наблизились, то почали одружуватися. Нащадки Сіфа почали переймати погані звичаї від нащадків Каїна. Таке змішане людство поступово втратило поняття про БОГА, а з тим утратило духовність і моральність і стало подібне до тварин. Появилися великі егоїсти, почалося гноблення, неправда, страшна розпуста. Цілком втратили образ первісної людини, тому нічого вже не лишилося, як знищити все, як ту заразу, якої вже не можна вилікувати. І їх знищив Бог потопом, крім вірного Ноя та його родини. (І. М. 6-ий розділ).

Безбожники заперечують і потоп, або розуміють його не як кару Божу, а пояснюють природними причинами, як наводнення з моря, або розставання льодовиків. Але пояснення ті надумані і нічим не потверджені, а що той потоп був, стверджується тим, що про нього є перекази у всіх народів світу, хоч і по-різному.

Після потопу знову стала одна ВІРА в Бога, що збереглася в родині Ноя. Але після розселення людей, нащадків синів Ноя, по землі, вони, не розуміючи сил природи, почали вважат за Бога те що їх найбільше вражало: сонце, місяць, зорі, блискавку, грім, бурі, зливи. А на землі море, вогонь, страшні тварини, вулкани і т. д. Але не зразу, було ще багато праведників, які твердо пам'ятали Бога Істиного і старалися жити в любові до Нього й до людей. Зразок таких людей бачимо в Праведному Многостражданому Іові та друзях його. (Див. кн. Іова). Всі ж інші пішли на манівці служіння "богам" видуманим — явищам природи. А помітивши, що одні сприя-

ють людям, як сонце, дощ, тихий вітер вогонь, а другі шкодять, як бурі звірі тощо, стали ділити своїх божків на добрих і недобрих. Добрих шанували їй дякували їм, недобрих старалися задобрювати. Витворився культ паганства, появилися служителі тих божків -- жерці, які фантазіями своїми старалися пояснити все на землі, і так культ погнства ускладнявся.

Отже ідея про Бога не була забута, але замість Бога, створили собі ідолів, як і каже Апостол.

...“Пізнавши Бога, вони не прославили його як Бога, і не принесли подяки, а знікчемніли в міркуваннях своїх і затъмарилося нерозумне серце їх. Вони славу нетлінного Бога змінили на подобу тлінної людини і птахів і четверногих і гадів”. (Рим. I. 21-23).

При таких “богах” мірилом моралі стали похоті людські. Сильніші захопили собі право над людьми; почались насильства, рабство виправувалося їхнім законом, розпуста стала частиною релігійного культу, поділ людей навищих і нищих, пияцтво і вся мерзотність, із ним зв’язана. Все це дійшло свого верху в багатих містах Содому й Гомори, які спалив Бог вогнем небесним, як непоправних, на науку іншим. (І. М. роз. 19.

Таке гріхове життя поступово охоплювало все людство. Правда ѹ серед народів були такі, які таки шукали Бога, по-своєму Його розуміли і, в міру можливості, підтримували якусь мораль. Але для збереження Істинної ВІРИ в Бога, Бог обрав Праведного Авраама, з яким уклав союз вірності при жертві. (І М. 15, 9-19), і дав ѹому Свої Обітниці, з яких найважливіша про пришестя Спасителя з ѹого Нашадків. (І М. 12, 3; 22, 18). А щоб закріпити ѹ в пам’яті людей, повторив ѹ Ісаакові (- 26, 4) потім внукові Яковеві, (- 28, 14), а ще пізніше Давидові (Пс. 71, 17).

Безбожники кажуть, що ідея Бога виробилася поступово з нерозуміння сил природи, цебто, що люди Бога видумали, але безтенденційна історія людського життя нам показує, що Віра в Бога була спочатку така ясна, як знання, тільки поступово люди втратили правиль-

не розуміння Бога, та поклонилися творінням. Так само, як і тепер ті, що відкинули ідею Бога.

Ось думки видатних дослідників релігії. Макс Мюллер вважає, що визнання Єдиного Бога невідділимє від сутності людини; людина появляється на світ з почуванням залежності від істоти більш могутньої, ніж вона сама. Початкова інтуїція Божества і незнищиме почування можуть бути лише результатом внутрішнього одкровення. Ця початкова інтуїція і єсть корінь всіх існуючих релігійних форм. Лівінгстон не знайшов африканця, у якого б не було віри у вищу Істоту — Творця неба і землі.

Кудрявцев-Платонов: “Релігія не може бути чимсь, що не має в собі справжньої основи, а лише випадковим витвором нижчих пізnavальних сил і стремлінь людського духа. Саме існування її в роді людському неможливе без припущення правдивості існування найвищого предмета релігії — Божества... Признавання правдивості буття найвищої Істоти з необхідністю ставить живе відношення її до людини, участь її в релігії...”

(Е. Радлов. Ен. Брокг. і Ефр. Стаття Монотеїзм. Стор. 785, Том 19, кн. 38).

Бог створив людей з певною метою і призначенням. Остання мета — щоб люди, пройшовши шлях земного життя і звільнivши від тіла, знову повернулися до Бога для вічного життя з Ангелами. (Луки 20, 36; Іоана 17, 24), Тому, коли люди втрачали правдиве богорозуміння, Він все більше й ясніше почав відкривати Себе, спочатку окремим святым мужем, як Іов, Авраам, Ісаак, Яків, Мойсей, а потім на горі Синай і всьому народові Ізраїльському. Це Своє всенародне об'явлення Він сказав при страшних обставинах: Гора Синай покрилася димом і вогнем, також хмарами й блискавками, і з того вогню громовим голосом Він говорив до народу:

“Я є Господь Бог Твій... Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене! (2 М. 2 роз). Він висловив Свої 10 заповідей, які лягли в основу людяноти на віки вічні. Показав Мойсеєві на горі, як будувати храм, дав закони ре-

лігії і служб, які готували народ до прийняття Спасителя світу; н асторожі Віри й Закону Господь поставив пророків, і так було аж до народження Христа Спасителя. Останнім пророком був св. Іван Предтеча.

А як же інші народи? І вони не втратили поняття про БОГА. Тільки, як каже Апостол, не шанували Його, як Бога (Рим. I, 21-23) і замість Бога Істинного, поклонялися творінням. Але безбожних народів ніколи не було, як то свідчив древній історик Плутарх, і тепер нема. Кожний народ по-своєму розумів Бога і по-своєму Його шанував, хоч і не так, як належало; бо людський розум силкувався зрозуміти і знайти справжнього Бога, але навитворював безліч божків, з яких народи й творили свої поганські культу. Своїм цим божкам приписували якості людські і уявляли їх в подобі людини. Ставили ідолів, ніби обrazy їх, ба навіть самих тих зроблених ідолів вважали за живих і їм приносили жертви. Культ ідолослужіння не був чистий духовний, він був сполучений з такими огидними ритуалами, що справді був богопротивний, він став не що інше, як служіння дияволу. (І Кор. 10, 20).

Тому людська думка в кращих чи досвідченіших людей не задовольнилася тими культурами. Скрізь відчувається в них шукання Верховного справжнього Бога. Не маючи Об'явлення Божого, як народ Ізраїльський, вони, розглядаючи природу, приходили до висновку, що єсть якийсь Всесильний Невидимий Творець і Керівник світу. Тому за багато століть до Христа китайський мудрець Конфуцій постановив шанувати небо, бо напевно той Творець там.

Інший удрець Будда визнав Найвищу Силу, що керує світом і вважав за найбільше щастя для людини за спокоєння її душі в тій Силі, злитися з нею так, щоб уже не жити окремим життям. Звідсіль вжите слово НІРВАНА, цебто небуття окремо.

Індійські народи витворили т. зв. Брамінізм. То складна і довга плутанина з безлічі божків, але все ж таки визнають невідомого Верховного Бога, Якому підкорене все.

Так і халдеї і Єгиптяни. Вони також при величезній плутанині з божками визнавали Верховного Бога. Єгиптяни вірили в безсмертя душі людини, хоч загробне життя вважали продовженням цього тутешнього життя і в цім же тілі. Тому силкувалися зберегти тіло померлого різним бальзамуванням (мумія). Все це було споконвічне тяжіння людини до Бога і вона, всяко гадаючи, якось наближалася до Нього.

Найвище дійшли Греки. Їхні філософи, як Пітагор, Сократ, Платон, Аристотель, вивчаючи природу й саму людину, дійшли до визнання в людині духовної душі і Бога, як Духа, як свідомого Творця і Управителя світу, oprіч тих надуманих, так званих богів, що їм поклоняється народ. А римляни перейняли всю грецьку мітологію. Отже, не зважаючи на страшну плутанину науки про тих своїх "богів", віра в Бога, як така, була така сильна в народів, що зневага такого "бога" була рівнозначна зраді держави, а самі імператори вважали з велику собі честь бути верховним жерцем тих своїх "богів".

Тож бачимо, що Віра в Бога ніколи не переривалась й не припинялась. Віра й релігія, як служіння Богові, це природжене людині, як кажуть, шосте чуття її серця. Без божництво це мордування людини; воно робить людину штучною, ненатуральною.

Христос Господь і Християнство

Повноту Богопізнання приніс людям Сам Бог — Син Божий Христос Ісус. Як то й каже Євангелист Іоан: **"Бога ніхто не бачим ніколи; Єдинородний Син, сущий в лоні Отчім, Той нам виявив. (Іоана 1, 18).** А Христос: **"Я виявив ім'я Твоє людям" (Іо. 17, 6).**

Він, Христос, прийшов не як пророк навчати про Бога, а прийшов, як Бог, прийнявши на Себе наше людське ество з тіла й душі, крім людської гріховності. Тому й каже Ап: "Справді велична таємниця побожності: Бог явився в тілі. (Тим. перше посл. 3, 16). Через те то Він і навчав "як Той, що має владу, а не так, як книжники й фарисеї." (Мф. 7, 29).

Ми Науку Христову знаємо із Євангелій і з послань Апостольських, тому не будемо спинятися на всьому. Ми спинемося на окремих моментах науки й діяння Христового.

Вся наука Христова — то наука Бога, а не післанця Божого, як були пророки. Не можна Його рівняти ні до найбільших мудреців світу, ні до найбільших учених. Всі вони вкладали думку свої на висновках, які здобували, розглядаючи світ, а Христос говорив, як Господар і Утворитель всього, в тому числі й життя людського. Однаково говорив і про минуле у віках, як Той, що тоді був, і про майбутнє, як про сучасне і, як Той, що тоді буде. Говорив про земне, як Той, що досконало все знає, і про небесне, як Той, що з Неба зійшов і знає все. (Іоан 3, 11-1).

Йому коряться стихії: по слову Його затихає буря й море. Ходить по воді, як по землі. Словом своїм оздоровляє спаразізованих, а це означає, що Він знову створює або оживляє зруйновані завмерлі клітини тіла. Відтворює зір сліпим, слух глухим, мову німим, ноги й руки калікам, виправляє скорчену дисятиліттям і т. д. — і все те одним своїм словом.

Це не те, що лікар ліками помагає організмові відродити зруйноване на протязі часу, а, як уже сказано, створити знову, або оживити мертві. Бо як відновити зір сліпонародженному? Бо ж питання, чи були в нього очі, здатні бачити. Чи не створив їх, або доповнив тепер те, чого бракувало? Сам же зцілений каже: “Від віку ніхто не чув, щоб хтось відкрив очі сліпонародженному”. (Іоана 9, 32).

Далі, воскрешування мертвих. За його наказом, життя повертається в них і вони встають, Найдивніше воскрешення Лазаря, що вже 4 дні в гробі, а певно ще й дома лежав не один день, бо не зразу ж клали в гріб. Тіло його вже почало розкладатися, чутно вже трупний запах гнилих клітин. Воскресити такого це — відновити зруйновані й мертві клітини тіла, а потім повернути душу (життя). Хто всилах таке зробити словом, крім одного Бога?

Або нагодувати 5 тисяч, а з жінками й дітьми, може

й 10 тисяч людей, — тільки 5-ма хлібинками та двома рибками. Вдруге раз — 7-ма хлібинами 4,000 тільки чоловіків, не рахуючи жінок та дітей.

То було не чудо, а стихія творення хліба в руках Апостолів. Бо ж коли вони відламували й давали людям, то кусок у руках виростав так, що знову від нього ламали. Всі найлися, ще й 12 кошиків решток! Або вино з води як зробилося?

Так міг діяти тільки Той, Кому все на світі покоряється й виконує Його волю, Творець Світу.

На ці Свої діла Христос посилається, як на доказ того, що Він прийшов на землю від Бога Отця. (Іоана 5,36), що Він і Отець — Одно; що хто бачив Його — Христа, той бачив і Отця, бо Він, Христос, у Отцеві, а Отець у Ньому. (- 14, 9-11).

І ось страшна потрясаюча подія: Цей, якому і море і убрі і все по одному Його слову покоряються, віддає себе в руки грішних людей, терпить знущання й муки і від тих мук умирає розп'ятий на хресті!!!

Що це за страждання й смерть, коли й сонце затьмарюється на три години, наче оплакувало померлого і обгорнулося мороком, наче смутком? Що це за смерть, коли й зеля затряслася і завіса в храмі сама собою роздерлася на двоє згори до низу? А багато мертвих воскресло, вийшло з гробів і явилося багатьом? (Мф. 27, 45-58).

Та ж Він на захист Себе міг би викликати 12 легіонів Ангелів. (Мф. 26, 53).

А зі всього найбільш потрясаюча подія — це Воскресіння Його самого на третій день, і то після того, коли вояк списом через ребро пробив Йому серце.

Потім явлення Його в неречовинному тілі на протязі сорока день і то так, що до тіла Його можна було доторкнутися. Потім Вознесення на небо на очах Апостолів і Богоматері.

Ось завершення Богошукання людського. Людство шукало Бога всякими міркуваннями та гаданнями, впадаючи в різні помилки та небезпеки, але Бог Сам прийшов до людей в образі ж людини, в тілі й душі людини,

щоб пожити серед них і навчити устами до уст видимо. Прийшов, як Сам сказав, знайти і спасти те, що було загинуло. (Луки 19, 10).

І спасіння Його докраю дивовижне. І Він прогнав му-чителя, а людей визволив, але наскільки не подібно, як спасають люди. Не зважаючи на велику зіпсованість люд-ську, він полюбив людство, і то так, що за нього віддав Себе на Жертву, бо взяв на Себе провину їхню перед Богом і щоб задоволити Правосуддя Боже, яке вимагає покарання за гріх, Сам за них прийняв ту кару — страшні муки й смерть. Для чого? Сам Він Каже:

“Бо Бог так полюбив людей, що Сина Свого Єдино-родного віддав (за них), щоб кожний, хто вірує в Нього, не загинув, а мав би життя вічне”. (Іоана 3, 16-17).

І цю місію Син Божий виконав, за неї Він звіт дав Отцю Своєму в Своїй Первосвященицькій Молитві в Саду Гетсеманському перед Своїми стражданнями. (Іоана розд. 17). Ось Його звіт:

“Я прославив Тебе на землі, звершив діло, що Ти дав Мені, щоб Я вчинив . . . (ст. 47). Я Виявив Ім'я Твоє людям, що Ти їх дав мені з світу; Твої були, і Ти їх дав Мені, і вони слово Твоє зберегли.

Тепер зрозуміли вони, що все, що Ти дав Мені, є від Тебе.

Бо слово, що Ти Мені дав, Я їм дав, і вони прийняли і розуміли істинно, що Я зійшов від Тебе, і увірували, що Ти Мене послав . . . (ст. 6-8).

Ось що приніс нам Син Божий на землю. Вислід того такий:

“Бог багатий милістю, з великої любови Своєї, якою нас полюбив, і нас, що були мертві через гріхи, оживив з Христом: благодаттю ви спасені. І воскресив з Ним і посадив на Небі в Христі Ісусі . . . (Єф. 2, 4-6).

Чи повинні ми якось дякувати Йому за все те?

Ап. Іоан каже: “ми повинні так любити Христа Господа, як Він нас полюбив. (Іоана 4, 19). А як же любити Його? Він Сам нас навчає: “коли любите мене, то заповіді Мої додержуєте, з того буде видно, що ви Мої учени

ники. (Іоана 14, 15, 23; 15, 8) А які ж заповіді Його? Ось головніша: „Це заповідую вам, щоб ви любили одно одного . . . (15, 17). Це й буде частина подяки Йому за любов Його до нас.

Отже, Ми увірували в Христа і звемося Християнами, а Віра в Нього називається Християнство. Що воно від Бога і Богом поширене, маємо ще один незаперечний доказ, аце поширення його між народами. Відомо, що магометанство поширене вогнем і мечем у завойованих країнах, але Християнство поширювалося словом. Треба ще прийняти до уваги й те, що в часи народження Христа Римська імперія охоплювала тоді весь цивілізований світ Європи, Азії і Африки. Імперія була у найвищому розквіті й силі. Поганство було релігією держави і досягло найвищого розквіту. Воно вже не було наївною вірою простаків, а підперте філософічними міркуваннями визначних філософів того часу, як Ціцерон, Сенека та інші. Каста жрецтва відогравала провідну роль в державі. Сам імператор посідав становище верховного жерця “понтіфекс максімус”. Культ поганства був до найвищої міри ускладнений магами, оракулами, жрицями, весталками з молодих дівиць, присвячених тим чи іншим божкам. І назовні культ поганства досяг найвищого ступня, маючи величні, багато обставлені храми, утримувані державою і самим імператором. Виступати проти того чи іншого “бога”, означало виступати проти державної релігії, проти держави. А ще додати фанатизм імператорів і жерців та їх узагалі панівної верстви в державі, як то виявилось під час переслідування Християн.

Поруч з римлянами іудейство, що не прийняло Христа і об'явило Йому і Його послідовникам смертельну війну.

А з боку послідовників Христа хто? Прості бідні рибалки Апостоли та їхні ученики — ото і все. Не вони Християни, воювали за Христа вогнем і мечем, як робили магометани, щоб ширити віру, а їх 250 років підряд гнали, вбивали, розпинали на хрестах, палили, кидали на роз-

терзання звірям, морили голодом, і то не одинцями, а тисячами й сотнями тисяч по всій імперії, але вони множилися. Не один раз виходили накази винищити всіх до одного. Діоклетіян навіть наказав вибити медаль з написом: "На пам'ять знищення Християнства" і поставити високу колону з таким же написом. Але Християнство ширилось нестимно у всіх шарах суспільства. Його ніщо не могло стримати. І ось лише через два десятки років після смерті найлютішого Діоклетіяна, Християнство опановує всю державу і стає державною релігією за декретом Царя Костянтина в м. Мілані в 313 році.

Чи можна це приписати людській здібності або умінню? Ні, це тільки діяння Духа святого через проповідників. Це те, що Христос сказав Апостолам: "Сміливі будьте, бо Я переміг світ". (Іоана 16, 33). І друге:

"Ідіть навчайте всі народи... І ось я з вами у всі дні до кінця віку. Амінь". (Мф. 28, 19-20).

Отже, дякуймо Богові, що ми Християни, що ми не блукаємо в пітьмі, як інші народи, які ще не пізнали Христа Господа та ще й досі живуть гаданнями. Перед нами вже нема тих загадок, бо Христос Господь відкрив нам, як розуміти й шанувати Бога. Треба тільки непохитно вірувати і дотримуватися усього того, що Він сказав у Св. Євангелії.

Певно запитає хтось: А як же інші народи, які неувірвали в Христа? Відповідь така. Ще не знаємо, як буде. А зрештою, ми не знаємо Божих планів щодо тих народів, як не знаємо, що жде світ у майбутньому. То ж нехай буде воля Божа у всьому.

Проф. Л. Холмський.

МИНУЛЕ БОЛГАРІЇ Й БОЛГАРСЬКА СХИЗМА

В VI віці з Підкарпаття на територію теперішньої Болгарії прийшли перші слов'яни, і стара римська провінція Мізія, заселена передтим іншими племенами, набрала слов'янського характеру. В наступному віці (VII) в Болгарії з'явилися нові завойовники, а саме — урало-фінське плем'я болгари. Вони прийшли сюди з-понад середньої Волги, і були вони зовсім чужим слов'янам народом. Під проводом свого князя Іспериха (і наступника його Тервега) перейшли болгари р. Дунай (668 р.), змішилися зі слов'янами та рештками давніх аборигенів краю, і за 100 років цілковито ослов'янилися. Взаміну, однак, вони надали аборигенам своє ім'я — болгари. Нові пришельці заложили поміж Балканськими горами та річкою Дунаєм першу Болгарську державу зі столицею Переслав (коли Шумли, 680 р.).

Болгари були поганами, натомість старе слов'янське населення краю, яке вони підбили, було вже трохи обізнане із християнством. У 802 р. у болгарів почалася війни із сусідньою Візантією. У цій війні болгарський князь Крум переміг імператора Візантії Нікифора I (811 р.), завоював Фракію і Македонію, розбив також і наступного імператора Михаїла I (811-13 рр.) та аж під Адріянополем подиктував мир переможеній Візантії. Так закінчена війна, незабаром знову поновилась при імператорі Леві V (813-820), і лише смерть Крума (815 р.), цю війну припинила, на щастя Візантії. Наступник Крума кн. Мартаган звернув свою зброю проти Панонії (тепер Угорщина).

Цей час для Візантії став часом відпочинку, для болгарів — певної внутрішньої реформи. Візантійсько-болгарська війна близче познайомила болгарів-поган із християнством, і внук Крума Борис (852-888 рр.) настільки вже пізнав і піддався впливові Христової науки, що офіційно, разом зі своїм двором, приняв від переможеної збройно Візантії, що очевидно в силу необхідності мусила почувати тепер певний респект до Болгарії, хоч вела перед у тодішньому європейському культурному світі, — прийняв охрещення. Це сталося 864 р.

З охрещенням прийшли одразу до Болгарії в національній болгарській мові — Св. Письмо й Богослужбові книги. Саме тоді Св. брати Кирило і Мефодій, батько яких був візантійським царедворцем, а походив із слов'янського міста Солуня (Салоники), — почали перекладати книги Св. Письма з грецької на слов'янську (фактично на тогочасну болгарську) мову. Отже, болгари відразу дістали з новою вірою й свою національну мову в письмі, в уряді і в церкві.

Через 2-3 роки по охрещенні, з тієї причини, що Царгород не давав болгарам не тільки церковної незалежності, а навіть і окремого митрополита під Царгородським патріярхом кн. Борис порвав з Візантією й звернувся по допомозу в справах устрою Болгарської Церкви до Риму. Рим поспішив прислати до Болгарії двох своїх єпископів. Однак, в 870 р. конфлікт Болгарії з Візантією полагодився, і в дальшому Візантія знову провадить устрій болгарського церковного життя, а Болгарія вже назавжди пориває із Західним Патріярхатом (папою) тоді ще одної Вселенської Церкви, і назавжди залишається православною.

В 885 р. до Болгарії приходить з Моравії, саме опанованої тоді латинським Заходом, перший східній (православний) слов'янський єпископ Климент. Ученик св. Мефодія, він був поставлений на єпископа Панонії, але був змушеній залишити свій край разом з усіма учнями й співпрацівниками, коли св. Мефодій помер. Його місійний терен опанували тоді Рим і німці. Прихід цих східних місіонерів Христової науки до Болгарії, що дала цим

емігрантам в себе притулок, дуже скріпив східню (православну) позицію новоохрещеної Болгарії, так що Болгарська Церква при синові Бориса Симеонові (893-927 рр.) стає патріархією (919 р.), а сам князь приймає титул царя (імператора). Це сталося після того, як Симеон у довгих війнах розбив мадярів, що недавно прийшли до Європи, як і болгари, і Візантію. На цей час граници Болгарії простягалися від Чорного моря до Адріатичного й від р. Дунаю до Егейського моря, крім м. Солуня, що належало грекам. Симеон високо підніс і скріпив свою національну освіту в державі, так що той час в історії Болгарії відомий під назвою золотого віку болгарського письменства. Зрозуміло, що своїм болгарським патріархатом стає Симеон ще більш неприємним Римові. Проти цього болгарського (або Охридського) патріархату ворохобили також хорвати й серби, що тоді теж були під впливом Заходу.

При синові Симеона Петрові (927-968) Болгарія розпалась на два царства: східне і західне під династією Шишманів. На Східну Болгарію тоді (можливо за намовою Візантії) напав український князь Святослав. Він розбив болгарів, хоч йому й перешкодили на тилах печеніги, і забрав у полон болгарського царя Бориса II. Та незабаром Святослав був розбитий імператором Візантії Іоаном Цимісхієм (969-976), що відтоді приєднав Східню Болгарію до Візантії, відібравши її від Святослава. Західня Болгарія, натомість, під кн. Самуїлом (сином Петра Шишмана, 978-1014) ввесь час продовжувала далі криваву й уперту боротьбу з Візантією. Проте, в 1018 році Західня Болгарія була остаточно розбита Візантією і стала провінцією переможця.

Західня Болгарія за Петра Шишмана (батька Самуїла) охоплювала Македонію, Албанію, Північний Епір, Південну Сербію й Західну Болгарію. Свою столицею мала спочатку в Сперії (тоді Средець), а потім Охриду, куди перенесено було у той час місце осідку болгарського (Охридського) патріарха. Тому що спротив Самуїла Візантії був дуже сильний і упертий, а грекам ішлося, оче-

видно, і про піднесення підупалого через болгарів свого старого престижу, колись болгарами зневаженого перемогою, — ця війна набрала дуже жорстокого характеру. Розбивши нарешті (при Білащиці) Болгарію, імператор Василь II (976-1025 рр.) осліпив 15 тисяч полонених болгарів і пустив їх додому. Ця жорстокість греків, опанування слов'янських Хорватії й частково Сербії західніми впливами та колишній короткий церковний спір Бориса I з Візантією і наслідки його — все це служило й служить психологічною підставою для західніх авторів твердити, що Охрида нібито в той час була католицькою, тимбільше, що в IV в. була вона якийсь час дійсно під юрисдикцією Римського Патріярха (313-395 рр.), хоч тоді ще християн взагалі серед людності старої Римської імперії було небагато, вірніше — меншість її.

У добу Христових походів (1095-1270), коли й болгарські терени ставали шляхами для хрестоносців (католиків), а саме 1186 р. Петро й Іван Асені (брати), нащадки Шишманів, із столицею Тирново (патріярхат), підняли повстання проти Візантії, і в роках царювання Асеня II (1218-1241) Болгарія знову здобула незалежність. Проте, вже при його синові Колимонові (1241-1245 рр.) на Болгарію напали татари, в наслідок чого в часи Михаїла Асеня (1245-1258 рр.) Болгарія розпалася на кілька малих князівств. Пізніше, в кінці XIV в., за князя Душана в Сербії, Болгарія попала під зверхність Сербії. А все це закінчилось тим, що в роках 1389 і 1396 Сербію й Болгарію завоював турецький султан Баязет. Розбити турків і вигнати їх з Європи ще спробували були Мадярщина і Польща, але безуспішно. Сигизмунд, король Угорщини, був переможений турками під Нікополем (1396), Володислав, король Польщі, сам упав під Варною (1444 р.), і Болгарія з її Церквою (як і Сербія) на довгі віки попали під зверхність турецької магометанської влади.

Що це завоювання означало для болгарів і для болгарської православної Церкви, скажемо словами проф. Д. Дорошенка: “Вищі кляси болгарського громадянства були або знищені, або потуреченні, земля була роздана му-

сультанським поміщикам, а народ обернувся в безправну масу, т. зв. „райю”. В 1453 р. перед турками впали й колись славна та могутня Візантія, магометани — завойовники православних народів — віддали всю церковну владу над православними в усіх завойованих краях під виключну ї особисту відповідальність патріярха і патріяршого грецького управління в Константинополі. Тому, що управління це знаходиться ї до дині у ділянці міста, яка зветься Фенара, а урядовців-греків, які відтоді стали правити релігійними справами всіх православних народів під Турцією, стали називати фанаріотами, отже з часу упадку Царгороду влада і над болгарською Церквою опинилася в руках греків-фанаріотів.

Незабаром по тому вся вища церковна ієархія в Болгарії опинилася у руках греків, і вони заходилися коло погречення всього духовного життя Болгарії, як і Сербії, Молдавії та інших народів. Для болгарів було закрито доступ до вищих церковних становищ, а незабаром і по селах почали з'являтися священики-греки. Замість слов'янської (болгарської) мови в Богослуження впроваджено було мову грецьку. Болгарські (слов'янські) школи позакривались, а в тих які лишились, почали вчити по-грецькому. Це спричинило занепад болгарської культури, бо на болгарській мові не виходило майже жодної книжки, не стало жодного болгарського письменства. З-поміж усіх християнських народів під Турцією болгарам випала найтяжча доля: їх було найбільш пригнічено і найдовше держано в неволі. В такому положенні Болгарія прожила майже 450 років.

Спочатку, поки могутність Турції навіала жах на цілу Європу, утворене біgom історичних подій становище православної Церкви в Болгарії (і в Сербії), як і загально-політичне становище, залишалось непорушним, воно хіба лиш скріплювалось з біgom часу. Та проте пізніше люди почали приходити до памяті. Почалася болгарська революційна боротьба, спершу проти турків, пізніше і против греків. Рух поволі почав набирати організаційних

форм. Це почалось болгарське національне відродження XVIII-го віку. Головні етапи його такі:

1762 р. чернець Паїсій на Афоні написав першу книжку, в якій у систематичній формі докладно переказал трагічну історія Болгарії. В 1806 р. єпископ Софроній (Стойко Владислав) видав першу книжку народньою болгарською мовою. Трохи пізніше угорський українець Юрій Венелін почав серед болгарів національно-освідомляючу працю. Ця праця мала добре наслідки, передовсім серед болгарів у Молдавії і на півдні України (це були втікачі з-під турецької влади). Наслідком цієї праці 1835 р. постала в с. Габрово (коло Тирнова) перша школа з живою болгарською мовою навчання, що її вели болгари Апрілов і Палаузов. В 1844 р. з'явилася перша болгарська газета.

Тепер болгари почали чимдалі енергійніші заходи, щоб принаймні звільнитися від тиску фанаріотів. Болгари почали домагатися призначення на церковні становища в Болгарії болгарів, а не греків, та взагалі почали домагатися самоврядування у своїй Церкві. Хоч з цього зараз же захотіла скористатися Римська Курія в Туреччині та проголосила унію в Болгарії і призначила (1860 р.) для болгарів свого єпископа (Йосифа), з Риму, проте цей рух лише злегка зачіпав Фракію і Македонію (провінції). Натомість рух за свою болгарську православну Церкву ще більше посилився. Він, нарешті, звернув на себе увагу турецького уряду, і султан видав фірман (наказ) утворити для болгарів окремий болгарський православний екзархат.

На це Фанара (головне церковне управління грецької Церкви) і грецьке духовенство відповіло скликанням помісного Собору, який відбувся 16 вересня 1872 р. Собор цей не погодився на відділення Болгарського Екзархату з Грецької Церкви. **Тоді болгари самі перейшли в своїх церквах на слов'янське (національне), старо-болгарське Богослуження.** Фанара відповіла на це анафемою на болгарів, — так болгари стали схизматиками, а бол-

гарська Церква відлученою від молитовного єднання з Церквою грецькою. Це було тим легше зробити грекам, що болгари одночасно почали повстання проти Турції. Отже, за церковною грецькою анатемою на болгарів почалася ще й турецька магометанська різанина “гаврів” — болгарів. Такий стан тривав до 1876 р. Того року, зо ініціативою англійського міністра Гледстона, було скликано міжнародну конференцію в Константинополі, яка поставила Туреччині вимогу: утворити для Болгарії окрему адміністрацію, яка була б під котролею держав, хоч і під зверхністю турків. Однак, дальшої різанини болгарів ця конференція не припинила, і тоді Росія оголосила Туреччині війну (1877 р., квітень). Ця війна скінчилася наступного року тим, що вся турецька армія разом з Румунською підмогою попала під Плевною в полон, і в Сан Стефано турки змушені були підписати мир. Це було весною 1878 р., а вліті того ж року відбувся так званий Берлінський Конгрес представників держав, який проголосив Болгарію окремим князівством. У церковному відношенні цей акт, проте, взаємовідносин між болгарами і Грецькою Церквою не змінив. Болгари і надалі вважалися греками в схизмі (в розколі).

В 1879 р. зібрались Болгарські Національні Збори. Вони обрали князя Болгарії. На князя було обрано Олександра Батенберзького, родича російського царя. Росія в цей час, будучи в ролі “визволительки”, мала намір тримати Болгарію у орбіті своєї політики. Тим часом презирливе відношення росіян до болгарів дуже охолодило початкові симпатії їх до своїх офіційних оборонців. Два з черги болгарські народні зібрання дали велику перевагу опозиції Росії. По довшому хитанні й змінах у політиці, коли князь Олександр то брав собі за помічників російських офіцерів (Ернрот), то усував їх і кликав на становище прем'єра представника опозиції (Цанкова) і навіть касував проголошену конституцію (Тирнівську), — він (князь) був арештований і змущений залишити Болгарію, хоч він устиг був відібрати вже в турків Румелію й приєднати її до Болгарії. Так князь посварився з Росією, шукаючи політичної

опори в Англії. Тоді в Болгарії було проголошено регентство зі “схизматиком” митрополитом Климентом на чолі. Але регентство передало свою владу Раді міністрів, на чо лі з Каравеловом, у той час, коли Росія була певна, що в Болгарії мають запанувати її впливи. Тоді російськийрезидент у Болгарії, генерал Каульборс, зі своїми офіцерами демонстративно залишив Болгарію. Дипломатичні звязки Росії з Болгарією припинилися. Схизма ж над Православною Болгарською Церквою з боку Грецької висіла дали, хоч інші православні Церкви ставали у нормальне молитовне єднання з відродженою Болгарською Церквою, а з них перша церква російська, хоч держава російська була у політичній неприхильності до болгарів.

Року 1887 до влади у Болгарії прийшов князь, потім цар, Фердинанд Кобурзький. Він зумів навести у розбурханому краю лад, хоч його перший міністер Стамбулов був убитий революціонерами (1894). Пізніше, по невдалій спільній з сербами і греками війні з турками, потім з сербами (1912-1913), у першій світовій війні Болгарія виступила знову проти Росії. В Брест-Литовському вона визнала Україну й нав'язала з нею дружні дипломатичні взаємини. В кінці останньої світової війни опинилася в стані сателітів СССР. В лютому 1945 р. Константинополь зняв з поневоленої безбожниками Православної Болгарської Церкви наложену колись анатему, і з цим прийшов кінець СХИЗМІ БОЛГАРСЬКІЙ, що тягнілася 73 роки.

Маг. О. Воронин.

КАТОЛИЦЬКІ ВСЕЛЕНСЬКІ СОБОРИ ДО РЕФОРМАЦІЇ

25 січня ц. р. новий католицький папа Іван ХХІІІ, у приватній розові з кардиналами, оголосив, що він має намір у близчому майбутньому скликати загальний церковний собор. У нашому світі, де новини релігійного життя досить рідко вважаються за такі значні або цікаві, щоб потрапити на перші сторінки газет з іншими важливими чи сенсаційними новинами, ця вістка була одним з небагатьох винятків. Вона викликала зацікавлення, різні коментарі, але, у випадку представників не-католицьких Церков — загальну стриманість та обережність їхнього реагування на повідомлення.

На це останнє було досить підстав. Основне те, що і згадана розмова папи (повного тексту якої ще й досі не опубліковано), і всі пізніші офіційні й неофіційні повідомлення Ватикану, дуже мало й дуже туманно говорять про плани майбутнього собору, що мав би відбутися десь років за два відтепер. А далі, хоч є вказівки на те, що одним з питань собору має бути єдність християнського світу та що папа збирається особливу увагу приділити православній Церкві, немає ніяких піndстав сподіватися, що цю єдність католики розглядатимуть в іншому світлі, ніж у їхньому традиційному — як єдність через “повернення до лона єдиного пастиря-папи”.

Вселенські собори в розумінні католиків і православних

Католицькі офіційні кола і преса говорять про майбутній собор, як черговий “Вселенський собор”. Як відомо, католики вважають свою Церкву за єдину Христову Церкву на землі, за Церкву повну, всечичерпуючу, вселенську. Всі інші „відкололися” від неї. Те, що вони ста-

новлять лише частину світового християнства, їм байдуже. У правому розумінні для католиків не існує інших християнських Церков, крім їхньої власної. Хіба ж не свідчить про це яскраво факт існування номінальних латинських патріархів Єрусалиму, Антіохії, Олександриї поруч із законними православними патріархами тих міст? Це стверджує і невпинне католицьке прозелітство — намагання “навернути” на свою віру не-католиків — у всіх частинах світу, а зокрема — у країнах православних. А найкраще свідчення — це те, що починаючи від IX століття, після останнього, всіма визнаного, УП Вселенського Собору, католики багаторазово скликали свої помісні собори, надаючи їм назви, значення й авторитету Соборів Вселенських.

Погляд Православної Церкви — зовсім протилежний. Ми вважаємо, що у Православії збереглась, в чистоті й непорушності, наука Христової віри. Ми переконані, що цю чистоту віри порушили саме католики, і що тому Католицька Церква відійшла від справжньої Православної Церкви. Отже, в цих взаєминах обвинувачених, на тему яких написано обома сторонами гори полемічної літератури, православні з католиками рівні. Але далі аналогія зникає.

Православна Церква **не вважає** себе за повноту Вселенської Церкви. Ми — лише частина її, що зберегла непорушно науку Єдиної колись Вселенської Церкви, передану Апостолам, опрацьовану Св. Отцями і Вчителями Церкви, стверджену сімома Вселенськими Соборами першого тисячоліття. Західну Католицьку Церкву ми теж вважаємо за **частину** Вселенської Церкви, але таку, що від чистоти віри відійшла. Тому, будучи лише частиною Вселенського Християнства, ми ніколи не виявляємо наміру називатися або діяти, як всеохоплююча Вселенська Церква. Ми не маємо православного титуллярного патріарха Римського, який міг би бути відповідю на латинських “східних патріархів”. І ми вважаємо, нарешті, що скликати Вселенського Собору ми самі не можемо, як і не визнаємо того права за католиками.

Боротьба між Заходом і Сходом за Патріярха Фотія

Прагнення римських пап до визволення за ними особливого, упривілейованого і нарешті панівного становища в Церкві, було і є й досі найголовійшою причиною роз'єднання між Західною і Східною Церквами. Тема поступового вивищення папської влади на Заході, від перших несміливих кроків у II-му столітті, під час пасхальної контроверсії, і до проголошення папської „непогрішимості” Ватиканським собором 1870 року — надзвичайно широка, бо фактично вона охоплює всю історію західного християнства та великою мірою заторкує історію Православного Сходу.

Перша серйозна сутичка Церков Сходу і Заходу, яка довела навіть до тимчасового розриву між ними, відбулася в другій половині IX століття. Саме тоді, у 869 році, і відбувся “VIII-ий Вселенський Собор”, як його ѹ досі називають католицькі історики, хоч у дійсності він не мав ніяких ознак вселенськості. Але перед тим, як зупинитися на цьому соборі, повернемося до подій, що йому передували та його викликали.

У 846 році патріярхом Константинопольським став Ігнатій, благочесний, побожний і ревний монах, якому довелося в молоді роки багато перетерпіти від іконоборців. Проте, патріярхом став він не канонічним шляхом, тобто не через вибір єпископами, а через пряме призначення його тодішньою імператорицею Теодорою. Це, а також факт, що Ігнатій, вихований в монастирі, в крайньо консервативному дусі, був противником прогресивного руху в Церкві, відразу викликало до нього опозицію, і коли в 857 році сталася зміна державної влади (імператорицю Теодору скинув її рідний син Михаїл, який діяв у спільні з своїм дядьком — кесарем Вардою), не втримався і наставлений ним патріярх Ігнатій. У 857 р. його скинуто з патріяршества й заслано. Патріярхом став Фотій, визначна постать в історії Східної Православної Церкви,

могутній її оборонець і, як визнають навіть його вороги, людина надзвичайно глибоко освічена. Він походив з мірян і таким був аж до часу вибору. Тоді, протягом 6 днів, прийняв чернецтво, перейшов усі церковні ступні і 25-го грудня 857 року став патріярхом. Можна з певністю сказати, що в нормальніх умовах, Церква під проводом Фотія могла б досягти чи не одного з найвищих періодів свого розвитку. Але тих нормальних умов, на жаль, не було. Використовуючи заплутану ситуацію у Східній Церкві, до справ її починає втрутатися римський папа Миколай I.

Він стає по боці Ігнатія та його прихильників. У листі до імператора заявляєє, що поставлення Фотія було незаконне, бо на те не було згоди його, папи, який, мовляв, є Голова усієї Церкви. Він же твердить далі, що лише він сам може розсудити справу Фотія й Ігнатія, але натякає, що погодиться на призначення Фотія, якщо... імператор поверне йому відібрани кілька Візантією великих провінцій у Греції й на Балканах. Інакше кажучи, хотів заплати...

Факт такого втручання у внутрішні справи Східньої Церкви, головою якої папа вважає себе, був просто нечуваний. До того часу, не зважаючи на постійне намагання пап довести своє першенство у Церкві, ніхто з попередників Миколая I не наважувався так зухвало домагатися підпорядкування їм інших первоієрархів. Це викликало гостру боротьбу. На помісних соборах, що відбувалися в 607-их роках, обидві сторони засуджують одну одну. У 867 році наступило фактичне роз'єднання Церков.

Але в той час настає новий державний переворот у Візантії. Імператора Михаїла вбито; на його місце став Василій I Македонець. Йому потрібний був зв'язок із західними володарями, а він знов, що найкраще зможе це зробити через папу. Тому вже на другий день після переворота ним влади, патріярха Фотія скинуто, а Ігнатія, прихильники якого відкрито підтримували зв'язки з папою, повернуто до влади. Разом з імператором, Ігнатій негайно пише вірнопідданого листа до папи, визнаючи

за ним авторитет беззастережного Голови Церкви, просять прислати легатів, щоб через них „довідатися про його волю”.

Папа Миколай не побачив уже цих наслідків своїх прагнень, бо помер саме в час, коли посольство від імператора та Ігнатія прямувало до Риму. Папа Адріян продовжував політику свого попередника. Для того, щоб остаточно закріпити свою владу над Константинопольською Церквою, а головне — засудити патріярха Фотія устами, нібито, усієї Церкви, він скликає до Константинополя собор, що мав би бути вселенським.

Фактично, це була пародія не тільки на ім'я самого Вселенського Собору, а й на церковний собор взагалі. Насамперед, собор відкрився при участі всього 16 єпископів, коли врахувати двох єпископів-легатів від папи та самого патріярха Ігнатія. І навіть пізніше, коли під тиском імператора на собор прибуло більше єпископів, кількість їх (на останньому засіданні, вже у 870 році) дорівнювала тільки 102. Це в той час, коли у самій Константинопольській Церкві єпископів було понад 500! До того ж, пізніше виявилось, що “представники” Антіохійського й Єрусалимського патріярхів були самозванцями: їх на собор ніхто не посылав, а в Константинополі вони на той час перебували зовсім в іншій справі. Представник був обізнаний з подіями в Константинополі. Отже, ні Александрійського патріярха прибув аж під кінець собору, та й то відмовився висловлювати свою думку, бо мало кількісно, ані загальністю “VIII-ий Вселенський Собор” не мав підстав на цю назву.

На соборі, що відбувався у храмі Св. Софії, повністю господарювали і ним керували папські легати. Ще перед початком засідань вони зажадали, щоб усі присутні єпископи підписали т. зв. “формулу єднання”, а фактично — умову підкорення Римській Церкві. В ній папу визнавалося за голову Вселенської Церкви, а на всіх єретиків і відступників, що до них зараховано й патріярха Фотія з при-

хильниками — кинено анатему. Учасники собору — православні — пробували протестувати проти такого насильства над їхньою волею, але папський документ таки підписали.

На п'яте засідання силою привели й Фотія, але той або не відповідав на запитання, або повторював слова Христа, коли Він стояв перед Каяфою й Пилатом.

Слухняно виконуючи домагання латинських легатів, собор засудив Фотія і його прихильників. Фотію оголошено анатему, в якій автори називають його “узурпатором, тираном, засудженим схизматиком, перелюбником, батьковбивцем, винахідником лжі і фальшивих догматів, новим Діоскором, новим Юдою” і т. д. На восьмому засіданні, тут же, у храмі Св. Софії, було спалено акти соборів, скликаних Фотієм перед тим, та всі писання патріярха.

Так папа Адріян нібито добився свого і здійснив мрію багатьох дотеперішніх римських первоієрархів. Здавалося, що Константинопольська Церква лежала, покорена, в ногах Риму, опозицію усунуто і шлях до панування над всесвітнім християнством був відкритий.

Та так не сталося. Політична ситуація змінилася знову. Імператор Василій скоро не помирився з папою, який почав домагатися від нього прав на Болгарію, щойно кілька років тому навернену на християнство. По смерті патріярха Ігнатія, Фотій знову повертається на патріярший престол. Новий папа, Іоан VIII (872-882) мусів інакше дивитися на Візантію, бо й сам опинився в загрозливому становищі від все зростаючих нападів сарацинських орд. Через те він визнав Фотія за патріярха, а в 879 році прислав своїх легатів на скликаний Фотієм Собор. Цей Собор мав дійсно характер вселенського (хоч за такий не вважається Православною Церквою): на ньому були присутні представники від патріярхів, участь брали понад 380 єпископів, і рішення його були ухвалені всіма, включно з представниками папи. Тут же скасовано акти попереднього, анти-фотієвого собору, визнано ще раз, що Собор вищий за папу і, що дуже важливо, підтверджено незмінність Нікео-Царгородського Символу Віри, за до-

повнення якого терміном „Філіокве” боролася тоді Західна Церква.

Захід, отже, зазнав на цьому Соборі повної поразки. І тому то вже дуже скоро Римська Церква почала запречувати свою згоду з постановами його, а жалюгідному соборові 869 року знову надавати імени Вселенського Собору, що триває й донині.

Перший “Вселенський Собор” на Заході

Ще півтора століття тривала, бодай зовнішня, єдність між Східньою й Західною Церквами. У 1054 році дійшло до остаточного поділу, якого вже ніщо не могло стримати. Позбувшисія єдності, а тим самим і потреби в одностайноті, Римська Церква швидкими кроками почала відходити від науки Вселенської Церкви, заводячи потрібні або бажані їй нововведення у церковному управлінні, віронауці і обрядах.

Папська влада нестимно зростала. Папи стали не лише незаперечними керівниками Церкви, а величезною мірою, також і світськими політиками. Вони втручалися в державні справи західних країн, спричинялися до становлення й усунення володарів, провадили війни. З другого боку, за тодішнього феодального устрою, коли величезні земельні простори з усім тим, що на них було, належали всемогутнім магнатам-баронам, Церква на місцях у багатьох випадках стала залежною від тих володарів. Магнати вважали себе опікунами Церкви й духовенства, а через те часто перебирали на себе право призначати нижче і навіть вище духовенство. Нового єпископа ці світські можновладці наділяли жезлом і єпископським перснем, і це дорівнювало офіційному визнанню його прав у єпархії. Це звалося інвеститурою.

Церква боролася проти цієї практики. До кульмінаційного пункту дійшло за часів могутнього папи Григорія VII (Гільдебранда) та імператора Генріха IV. За відмову припинити широко розповсюджену на той час практику торгівлі духовними становищами, папа екскумуніку-

вав імператора, а той, у свою чергу, намагався, через собор, скинути папу. Але папа переміг, і в 1077 році дійшло до надзвичайної події: могутній імператор, протягом трьох днів стояв перед брамою замку в Каноссі, босий, з непокритою головою (і це в січневі морози!), просячи покаяння.

Отже, перемогла папська воля, хоч пізніше це довело до справжньої війни між папою й імператором. Відтоді папа Григорій вживає заходів до офіційної заборони практики інвеститури. Це було зроблено на місцевих соборах на Заході, починаючи з 1049 року, а вже після смерті Григорія VII — першим чисто-католицьким “Десятим Всеценським Собором”.

Він був скликаний папою Калікстом II у 1223 році, до Латеранського Собору в Римі (звідси й назва — 1-й Латеранський Собор). Чому цей собор зветься всеценським, можуть пояснити, мабуть, тільки католики за допомогою казуїстичних тверджень про те, що “де папа, там і Всеценська Церква”.

В дійсності, це був собор лише Західної Католицької Церкви. Його скликав папа; порядок нарад був наперед підготований за папськими вказівками, а постанови, щоб увійти в силу, мусіли бути папою затверджені. Правда, в актах собору ще вказується на те, що постанови схвалено „за згодою” зібраних єпископів, отже натякається на якусь рівноправність єпископів, але насправді — у всьому панувала воля римського первосвященика.

Перший Латеранський Собор цікавий тим, що офіційно скасував право світської влади на інвеститурі духовенства і взагалі її право втручатися в адміністративні чи господарські справи Церкви (канони 1, 4, 7, 12, 18), затвердив целібат духовенства (канон 3, 21) та проголосив індульгенції для хрестоносців (канони 10 і 11). Таким чином, Церква, очолена папою, стала організацією всесильною і безконкурентною. Папська влада була ще більше скріплена, бо здобула право на повну незалежність від світського втручання, оточила себе армією служняного і віданого (принаймні, до цього прагнули запро-

вадженням целібату) духовенства. А санкція індульгенцій відкрила безмежне поле для широкої торгівлі “духовними благами”, що пізніше відіграло таку важливу роль в дальшому ході історії Західної Католицької Церкви.

Четвертий Латеранський Собор

Два дальші “Вселенські” Собори — Х-ий (1139) і XI-ий (1179), що відбулися в тому ж Латеранському храмі, менше цікаві для нас, бо займалися переважно справами дисциплінарними і внутрішньо-церковними. Зате на більшу увагу заслуговує XII-ий Собор (або IV-ий Латеранський) у 1215 році під проводом одного з найбільше визначних пап — Інокентія III-го.

Папська влада за нього досягла найвищих меж в період Середньовіччя. Сам Інокентій багато уваги приділяв творенню теорії папства. Можна з певністю сказати, що коли б він захотів проголосити догмат про папську непрогрішимість, то це було б зроблене ще в ті давні часи, а не аж у 1870 році. У листі до Царгородського патріярха, з 12 листопада 1199 року, він докладно змальовує права “намісника Христового на землі”. Він називає папу не тільки “вікарієм Христовим”, а вже й “вікарієм Божим”. Йому доручено не лише правити Церквою, а й усім світом. “Все на небесах, на землі і в пеклі підпорядковане Христові, а в той же час і Його намісникові”, — каже він. Тут же Інокентій стверджує, що “наслідник Петра” ніколи і ні в чому **не може** відійти від Католицької Віри”.

Це за час перебування Інокентія III на Римському престолі відбувся лихої слави IV-ий Хрестоносний похід, який довів, замість плянованого визволення Святої Землі, до поневолення Православних країн Сходу, в тому числі й Константинополя. На місце законних православних патріярхів папа насадив вірних йому патріярхів латинських. Східня Візантійська Імперія перетворилася у фактичну колонію західніх володарів і папи.

І саме в цей час, коли Інокентій III досяг найбільшої могутності, коли його прагнення запанувати над усім світовим християнством, здавалося, були повнотою здійснені, він скликав до Риму “вселенський собор”. 412 єпископів, 800 аббатів та інших представників чернечих орденів які взяли участь у цьому, досі найбільшому на Заході, церковному зізді. Тут були і новопоставлені латинські патріархи Сходу, що також витворювало враження справді Вселенського собору.

Серед питань, що стояли перед Собором, були деякі єретичні вчення, що тоді ширилися на Заході. Очевидно, ці вчення були засуджені. Але Собор 1215 року цікавий, насамперед, через те, що він формально затвердив інституцію Інквізиції для боротьби з єретиками. Погляд про потребу беззастережного нищення всіх єретиків належав самому Інокентію, і саме завдяки йому та постанові Собору страхітлива машина Інквізиції стала вже дуже скоро реальною й активною дійсністю.

3-ий канон IV-го Латеранського Собору проголошує анатему на всіх єретиків і встановлює кару навіть на тих володарів, що не дбатимуть про очищення своїх земель від єретиків. Це саме мали робити, під загрозою усунення, також єпископи у своїх дієцезіях. Тим, що братимуть участь у винищуванні єретиків, як, наприклад, військам, які боролися в той час з прихильниками секти альбігениців у Південній Франції, обіцяно індульгенції, рівносильні з індульгенціями для хрестоносців.

8-ий канон установлює правила діяння інквізиційних судів. Ці правила були пізніше доповнювані й поширювані численними буллами пізніших пап та соборами. Вік інквізиції — моторошний розділ в історії Західної Церкви — розпочався.

Вартий уваги ще 5-ий канон Латеранського Собору, який установлює “ступені першенства” різних Церков, що в той час, нібито, творили єдину Церкву. “Після Римської Церкви, яка, як мати і владичиця всіх вірних Христових, має, з Божої волі, першенство сили над усіма іншими, — перше місце займає Константинопольська Церква, друге —

Александрийська, третє — Антіохільська, четверте — Єрусалимська". Патріярхи зобов'язані складати обітницю вірності папі і, як ознаку затвердження, одержують від нього омофор. Під час процесій перед патріярхом може бути несений хрест, буває присутній папа або його легати, бо в такому випадку це право належить їм. Патріярхи можуть розглядати скарги й апеляції із своїх провінцій, але оскаржуюча або потерпіла сторона мають право обмежити їх, посилаючи свою справу безпосередньо до папи.

Таким чином, з давніх православних патріярхій, які завжди вважалися Вселенською Церквою рівними владою і правами і між собою і рівними з Римом, Інокентій III зробив безправних, безвольних і у всьому залежних від папської влади намісників. Такими, очевидно, й були поставлені під час Хрестоносних походів, латинські патріярхи Сходу. Такими залишаються й їхні спадкоємці аж до наших часів.

Але Східня Церква не перебувала довго під латинською зверхністю. Уже в 1261 році упало латинське царство на Сході, і Візантійська держава, а в ній і Православна Церква, були відновлені імператором Михаїлом Палеологом.

Не змігши покорити Східної Православної Церкви силою, Рим починає спроби приєднати її шляхом "унії".

Другий Ліонський (XIV-й "Вселенський") Собор

Хоч і визволена від латинського панування, Візантія перебувала в надзвичайно тяжкому становищі. З усіх сторін їй загрожували вороги, не було спокою і всередині країни. У Церкві панував нелад і суперечки. Серед цих обставин тодішній імператор Михаїл вирішив звернутися за підтримкою до папи, запропонувавши йому, як заплату за мілітарну допомогу, поєднання Церков.

Папа Григорій X (1271-1276) зацікавився цією можливістю опанувати всю Христову Церкву, і скликав, на 1274 рік, собор до Ліону (Франція). На думку латинських істориків, це мав би бути XIV-й Вселенський Собор.

Папські легати ще за два роки до Собору прибули до Константинополя і привезли імператорові й патріярхові

Йосифові умови поєднання — т. зв. “Ісповідання Віри”, в якому, між іншим, за папою визнавалося першенство влади у Церкві та стверджувалося догмат про зшестя Святого Духа не тільки від Отця, а й від Сина.

Патріарх і духовенство рішуче відмовилися прийняти такі умови унії, і несхитно стояли на своєму, не зважаючи ані на прохання, ані на погрози з боку імператора. Тоді імператор вислав на Собор посольство на власну руку, доручивши очолити його колишньому патріархові Германові III, який займав патріарший престол лише кілька місяців перед Йосифом. Грецька делегація, готовуючись до Собору, склала свій акт поєднання, прийняття якого сподівалася (як виявилося, зовсім марно) досягти в Ліоні. Цим актом за папою визнавалося першенство щодо чести, отже, він не мав вважатися першим ієрархом Церкви, і в усіх церквах ім'я його мали поминати на Богослужіннях. Проте, першенство те було виключно справою пошани, і всі Східні Церкви та їхні первоієрархи залишилися незалежними й рівноправними з Церквою Римською й папою. Ніяких змін чи доповнень догматів грецька умова не передбачала.

Собор в Ліоні тривав три місяці. Вселенським він називатися не міг, бо серед 500 єпископів-учасників більшість була з Заходу. Від Східних Церков були делегати лише від Константинополя й Антіохії. Інші патріархії своїх представників не прислали.

Сподівання греків на унію за їхнім пляном не здійснилося і найменшою мірою. Навіть дискусія на цю тему була заборонена, і константинопольській делегації заявлено, що Східня Церква, яка “повертається до послуху Вселенської Католицької Церкви”, мусить беззастережно прийняти “Визнання Віри”, складене Римом.

Греки, вірні обіцянкам, даним своєму імператорові, погодились на все. Вони присягнули на вірність папі, і унія була офіційно проголошена.

Але ані дійсний патріарх, ані духовенство, ані народ не прийняли силоміць накинутої унії. Не допомагали широка агітація, заклики і прохання імператора, ще менше

допомагали переслідування вірного православного духовенства. Зрештою, і сам Михаїл VIII пізніше не погодився з новим папою Мартином IV, і унія, яка ніколи не могла здобути повного визнання й поширення, фактично стала існувати. А з приходом на візантійський престол сина Михаїла VIII — імператора Андроніка II Собор у Константинополі засудив і скасував унію вже й формально.

ІІ-ий Ліонський Собор велику увагу приділив питанню “філіокве” — цього непереступного каменя роздору між Східною й Західною Церквами. У першому каноні “філіокве” визнається за догмат Церкви — “незмінну і правдиву науку православних отців і вчителів як латинських, так і грецьких”.

Цей же собор офіційно затвердив порядок вибору папи через закритий “конкляв” кардиналів, порядок, якого, з невеликими змінами, дотримуються в Західній Церкві й тепер.

Собори в Пізі й Констанці

У 1378 році в Західній Церкві стався нечуваний розкол, що тривав 40 років. Суперечні партії кардиналів із Франції і Італії, не погодилися на спільногого кандидата на папський престол по смерті папи Григорія XI, выбрали, кожна свого власного кандидата. Римська група обрала на папу Урбана VI, французыка (авіньйонська) — Климента VII. Так почався період двоєпапства, неймовірної анархії, де були замішані і церковні і світські кола, період взаємних обвинувачень і погроз з боку обох суперників. Протягом сорокарічного тривання розколу в римській лінії пап було 4 особи, а (в авіньйонській — дві). Останнimi з пап-суперників були Григорій XII (з римської лінії, 1406-1415) і Бенедикт XIII (з авіньйонської лінії, 1394-1409). Не зважаючи на ясне безглуздя поділу, кожен з пап уперто вважав саме себе за дійсного первоієрарха, екскомунікуючи та на різні способи виклинаючи свого суперника.

В цей час, серед зневіреного й розчарованого духовенства з обох сторін почала зростати ідея скликати для розв'язання суперечки загальний церковний собор. Особливу роль у пропаганді цієї ідеї відігравав Паризький університет.

У 1409 році дев'ять кардиналів папи Григорія відійшли від нього і, діючи разом з групою кардиналів протилежної групи як представники Церкви, проголосили самі собор у м. Піза. Наскільки вічутна була потреба такого собору, видно з того, що, не зважаючи на незвичайний спосіб скликання його, до Пізи прибуло 24 кардинали, 4 латинські патріярхи Сходу, 10 архиєпископів 79 єпископів та представники ще 116 єпископів, а крім того — понад 300 представників чернецтва, багато богословів, представників університетів і світської влади.

Пізанський собор, як і наступний після нього у Констанці, важливий тим, що проголосив уперше за багато століть, незалежність церковних соборів від папи. Акти їх свідчать про повне заперечення ідеї вищості і непогрішимости папства.

Розглянувши справу обох пап-суперників, які в цьому ігнорували собор, учасники собору проголосили усунення одного й другого, називаючи їх у постанові “лихої слави схизматиками, творцями розколу, пагубними єретиками, відступниками від віри, винними за страхітливі злочини кривоприсяги і зламання обітниці . . .”

Кардиналам доручено обрати нового папу, і вибір їхній упав на тодішнього архиєпископа Мілянського, що прийняв ім'я Александра V-го. Були призначенні комісії для розгляду проектів реформ, а нововибраний папа визначив дату чергового собору. Однаке, вже в наступному році він умер, і на його місце обрано Івана XXIII.

Як і слід було сподіватися, дотеперішні папи не думали коритися рішенню собору про їхнє усунення. Отже, замість двох пап-суперників, стало їх уже аж три.

Новий собор, який остаточно мав вирішити долю папства, скликали спільно папа Іван XXIII і імператор Сигізмунд на 1414 рік до м. Констанци. Це був один з най-

більших соборів щодо кількості учасників, при чому слід мати на увазі, що участь у ньому брали,крім кардиналів, патріярхів та єпископів, багато світських людей.

Головне питання собору було, очевидно, про припинення розколу. Могло б здаватися, що папа Іван XXIII, як, нібито, "законний" обранець Церкви, не мусів би мати перешкод до об'єднання шляхом Собору усього західного християнства під своєю владою. Виявилось, проте, зовсім інакше. Уже з самого початку був проголошений добре обґрутований фактичними даними трактат, який змальовував численні безчинства папи Івана і до, і після його обрання. Підносилися голоси з домаганням про зренчення всіх трьоб пап.

Нарешті, папу Івана XXIII примусили зректися 2. II. 1415 року він урочисто прочитав формулу зренчення, а через 5 днів підтверджив це на папері спеціальною буллою. 6. IV. 1415 р. проголошено важливу декларацію в якій стверджується вищість і першенство Собору в житті Церкви. В декларації говориться, що законно зібраний, в ім'я Святого Духа, вселенський Собор репрезентує всю Церкву, має владу безпосередно від Христа, і що всі члени Церкви, включно з папою, повинні підпорядковуватися йому в справах віри і церковних реформ. Вселенський Собор, отже, вищий за всі інші церковні інституції.

Виступаючи перед Собором, один з найбільших захисників ідеї першенства Собору, представник Паризького університету Жан Герсон, сказав, між іншим таке, "Ворота пекельні перемогли були пап, але не Церкву... Коли папа відступав від своїх обов'язків, Церква мала право його усунути. Собор має право, через оживотворючу силу Св. Духа, за певних обставин збиратися і без покликання папою, а навіть без його згоди".

Поставивши себе над владою папи, Констанцький Собор засудив Івана XXIII, визнавши його винним в 70 вчинках, і офіційно скинув його, не зважаючи на те, що він уже перед тим був зрікся свого становища сам.

Григорій XII зрікся незабаром після того, але Бенедикт XIII, останній з лінії авіньйонських пап, уперто не-

хотів зректися, всупереч всім заходам Собору. В 1417 році, уже перед закриттям собору, його таки усунуто (хоч він цього не визнавав, і ще дев'ять років вважав себе за папу, але фактично уже без пастви. Його прихильники продовжували лінію пап ще аж до 1433 року).

Усунувши, таким чином, усіх трьох пап-суперників, Собор вибрал нового папу — Мартина V. Відразу після коронації він узяв головування на соборі, і з того часу багато католицьких істориків вважають засідання Констанцького Собору за дійсні й авторитетні. Взагалі Собор у Констанці вважається католиками за XVI-ий Вселенський, але з застереженнями. Ані Пізанського собору, ані початкових актів Собору в Констанці, особливо там, де мова про заперечення примату папства, католики не визнають.

Базельський Собор (“XVII-й Вселенський”)

Останній “Вселенський” Собор Західної Церкви, який відкрито виступив проти надміру й надуживань папської влади та який ухвалив важливі реформи в церковному житті, відбувся в Базелі (він почався 1431 року). Папою тоді був наступник Мартина V Євгеній IV. Проте, на Соборі він не був і, хоч сам скликав його, те, що відбувалося там, настроїло його вороже і довело, нарешті, до справжньої боротьби. Більшість членів Собору, ідучи слідами Собору Констанцького, не визнавала над собою ніякої іншої влади. Вільна дискусія дозволяла всім висловлювати свої справжні погляди, і серед них багато було далеких від підтримки ідеї папського абсолютизму в Церкві.

До зудару з папою дійшло після того, як Євгеній IV, мабуть, маючи вже досить самостійності Собору, проголосив у формі булли тимчасове закриття його та перенесення до м. Болонні в Італії. Собор рішуче поставився проти цього, і в декларації 15 лютого 1432 року проголосив, що папа не має права втрутатися в порядок собору, отже, не може сам його припинити чи перенести в інше місце.

Більше того, Собор закликав папу скасувати буллу про перенесення його з Базелля, а натомість прибути на собор самому. Несподівано для папи, по боці Собору стала більшість його кардиналів. Така широка опозиція принутила, врешті, Євгенія IV оголосити недійсним його булли. Декретом від 13 грудня 1433 року папа проголосив “Загальний Собор у Базелі законним від часу його відкриття”. Далі він зазначив, що всі його дотеперішні вислови й дії, спрямовані проти собору або принизливі для його влади, він вважає за скасовані, анульовані і цілком недійсні. Разом з тим, папа призначив своїх легатів для репрезентації на Соборі.

Католицькі історики докладали всіх зусиль, щоб якимось чином виправдати цей акт папи або принаймні применішити його пряме значення: “непомильний” папа визнав свою помилку, неприступний і всесильний “намісник Христа” визнав, що Собор вищий і за нього. Деякі історики доводять, що цей акт був вимушений. Офіційно Католицька Церква визнає Базельський Собор за XVII-й Вселенський (поєднуючи його з наступним, що відбувся у Ферарі-Фльоренції), але, всупереч згаданій вище прямій заявлі папи Євгенія IV, що акти собору законні від часу його відкриття, вважає тепер за авторитетні тільки ті, які не “спрямовані проти влади апостольського престолу”. Але ніяка казуїстика не може прикрити глибини значення того непідадного удару, якого завдав владі папства сам же папа Євгеній. І, власне, це визнання вищості Собору над папою і використав, у перших початах своєї реформаторської діяльності, Лютер на століття пізніше.

Проте, дальша доля Базельського Собору склалась не так, як сподівались його учасники. На порядок денний знову виплила справа поєднання з Церквою, якого шукав, в розpacі через всеzростаочу загрозу для Візантії з боку турків, тодішній візантійський імператор Іван VI. Папа використав цю нагоду, і знову проголосив перенесення Собору до Італії, спочатку до Ферари, а потім — до Фльоренції. Не зважаючи на те, що більшість Собору була

Більше того, Собор закликав папу скасувати буллу про перенесення його з Базелля, а натомість прибути на собор самому. Несподівано для папи, по боці Собору стала більшість його кардиналів. Така широка опозиція принутила, врешті, Євгенія IV оголосити недійсним його булли. Декретом від 13 грудня 1433 року папа проголосив “Загальний Собор у Базелі законним від часу його відкриття”. Далі він зазначив, що всі його дотеперішні вислови й дії, спрямовані проти собору або принизливі для його влади, він вважає за скасовані, анульовані і цілком недійсні. Разом з тим, папа призначив своїх легатів для репрезентації на Соборі.

Католицькі історики докладали всіх зусиль, щоб якимось чином виправдати цей акт папи або принаймні применішити його пряме значення: “непомильний” папа визнав свою помилку, неприступний і всесильний “намісник Христа” визнав, що Собор вищий і за нього. Деякі історики доводять, що цей акт був вимушений. Офіційно Католицька Церква визнає Базельський Собор за XVII-й Вселенський (поєднуючи його з наступним, що відбувся у Ферарі-Фльоренції), але, всупереч згаданій вище прямій заяви папи Євгенія IV, що акти собору законні від часу його відкриття, вважає тепер за авторитетні тільки ті, які не “спрямовані проти влади апостольського престолу”. Але ніяка казуїстика не може прикрити глибини значення того нещадного удару, якого завдав владі папства сам же папа Євгеній. І, власне, це визнання вищості Собору над папою і використав, у первих початах своєї реформаторської діяльності, Лютер на століття пізніше.

Проте, дальша доля Базельського Собору склалась не так, як сподівались його учасники. На порядок денний знову виплила справа поєднання з Церквою, якого шукав, в розпаці через все зростаючу загрозу для Візантії з боку турків, тодішній візантійський імператор Іван VI. Папа використав цю нагоду, і знову проголосив перенесення Собору до Італії, спочатку до Ферари, а потім — до Фльоренції. Не зважаючи на те, що більшість Собору була

проти перенесення, папа свої пляни спромігся здійснити. Так знову дійшло до справжнього розколу, бо частина членів Базельського Собору залишилась на місці і продовжувала свою працю, а частина виїхала до Ферари. Базельська група продовжувала виступати проти папи, в 1438 році засудила і усунула його (хоч він, звичайно, це рішення зігнорував), а в 1439 р. обрала свого папу, якому дали ім'я Фелікса V. Однаке, і доля цього нового анти-папи, і базельських реформаторів, складалася проти них. Кількість їх прихильників меншала, і в 1449 році решта підпорядкувалася дійсному папі.

Ферарсько-Фльорентійський Собор і унія церков

Собор у Ферарі відкрився в 1438 році. Головне питання, яке мало там розглянатися, було поєднання Церков. В цьому відношенні він дуже нагадує ІІ-ий Ліонський Собор. Як і тоді, причини шукання унії греками були виключно політичні. Імператор Візантії, колись великої імперії, а тепер фактично держави в одному місті (бо лише Константинополь та околиці були ще вільними від турків) сподівався через унію досягти військової допомоги Заходу.. Представники Східніх Церков сподівалися унії на загально визнаних засадах, без змін Вселенських догматів першого тисячоліття християнства. Великі надії покладали вони на тодішню боротьбу в Західній Церкві, сподіваючись домогтися прийняття своїх умов поєднання перевагою богословської аргументації.

Однаке, їхні сподівання незбулися. Будучи в повній матеріальній залежності від латинян (вони утримували їх і використовували це для натиску в потрібний час), та зазнаючи постійного тиску з боку імператора, який конче хотів унії, представники Східніх Церков значно поступилися, і унія, підписана та проголошена 5-6 липня 1439 року, пройшла з перевагою латинських умов. Східня делегація мусила визнати, що вираз “фліюкве” — правильний і може мати місце в Символі Віри, але домоглася права не обов'язково вживати його у своїх Богослуженнях.

Визнали першенство римського папи та науку про чистилище. Питання про опрісноки та квасний хліб для тайства Євхаристії було єдине, розв'язане компромісово — скрізь мав залишитись щодо цього місцевий звичай.

Патріярх Константинопольський Йосиф умер за місяць до остаточного підписання умови. Всі інші східні учасники Собору підписали унійну ухвалу за одним винятком, яким був митрополит Марко Ефеський, непохитний оборонець чистоти Православія. Незламним він був на Соборі, таким залишився і до кінця життя.

Фльорентійська унія, як і попередня, "Ліонська", виявилась недовговічною. Для Православного Сходу вона залишилась лише порожнім папером, бо, як і раніше, ганебних умов підпорядкування Римові не прийняла Церква, не прийняв і народ. В 1443 році унію засудили й відкинули Східні Патріярхи на Соборі в Єрусалимі, пізніше це саме зробив чернечий Собор на Афоні і, нарешті, її відкинув і Собор у Константинополі 1451 року.

Чого ж домігся імператор-відступник за свою зраду віри? Сподіваної військової допомоги він майже не дістав. Умер він в 1448 році, а вже через 5 років Константинополь, а з ним і Візантія, упали під остаточними ударами турків.

Напередодні реформації

Останній (до виступу Лютера) „Вселенський Собор” відбувався протягом 5 років, за пап Юлія II і Лева X. Юлій II, як і його попередники з минулих століть — Григорій VII Гільдебранд та Інокентій VIII-ий, зробив дуже багато для скріплення та вивищення папської влади, при чому не вагався використовувати для цього навіть силу зброї. П'ятий Латеранський Собор був скликаний під час боротьби з французьким королем Людовиком XII, і безпосередня причина скликання його була — протидіяти соборові французьких єпископів, спрямованому против папи.

Собор цей, хоч тривав, з перевами, аж 5 років (1513-

1517), не був визначний своїм законодавством. Однаке, він цікавий тим, що остаточно ствердив вищість папи не тільки над Церквою, Соборами, а й над усіма державами, їхніми володарями та взагалі всією християнською людністю. У своїх виступах учасники Собору, як генерал ордену августинян Егідій Вітербський, кардинал Каєтан, венеційський єпископ Марселльо та інші не шкодували слів для звеличення і прославлення папи. Папа, за словами Марселльо — це “пастир, лікар, володар, адміністратор і, одне слово — другий Бог на землі”.

В 1516 році, уже за наступника Юлія II — папи Лева X, Собор ухвалив, а папа проголосив, буллу „Патер етернус”, у якій відкидаються постанови Базельського Собору про вищість Вселенських Соборів і стверджується, що папа має найвищу владу в Церкві і може сам скликати, переносити або розпустити Собори. Далі говориться, що підпорядкування папі потрібне кожному християнинові **для його спасіння**, і, нарешті, за непослух йому визначається смертна кара.

Але, ще раз підносячи владу і авторитет папи, Собор нічого не зробив для того, щоб усунути зловживання, якими переповнене було тодішнє життя Церкви, особливо в найвищих колах її, не запровадив аж надто вже потрібних реформ. Та спротив проти цих безчинств уже зростав, назрівав протягом довгого часу і чекав лише відповідного моменту, щоб спалахнути вогнем відкритого протесту і боротьби. І цей момент настав якраз після закінчення 5-го Латеранського (або XVIII “Вселенського” Собору). В листопаді 1517 року Лютер прибив свої тези на брамі собору у Віттенберзі, і нова доба в історії Західної Церкви, доба реформації — почалася.

I. Власовський.

ВИДАННЯ ЖУРНАЛУ УАПЦ „ЦЕРКВА Й ЖИТТЯ”

(Сторінка з історії УАПЦеркви).

Питання про видання духовного журналу, як періодичного органу Української Автокефальної Православної Церкви на Україні, виникло, треба думати, відразу після Київського Собору 1921 р., в час якого була обрана і поставлена українська православна ієрархія. Але реалізувати цю думку вдалось лише в 1927 р., коли радвлада на Україні дала 15 січня 1927 р. під ч. 4889 дозвіл на видання місячника УАПЦ під назвою “Церква и життя” з умовою, що друкуватися він буде в Харкові.

Не знаємо, коли власне уперше Всеукраїнська Православна Церковна Рада звернулась до влади по дозвіл видання церковного журналу, але в листопаді 1924 року Третя Президія ВПЦРади, обрана в травні 1924 р. (головою її був протидиякон В. Потієнко), у заявлі до Голови Раднаркому УСРРеспубліки писала так про видання органу Церквою: “Визнаючи за необхідне вжити всіх заходів до боротьби з усім тим, що затримує культурний розвій працюючих віруючої людності на Україні, яким так широко зловживала стара словянська Церква, і уважаючи найкращим засобом в такій боротьбі періодичний орган друку, ВПЦРада прохає в ім’я інтересів істини й культурного життя віруючої людності, дати змогу мати періодичний орган друку УАПЦ, часопис з умовою і обов’язком дотримуватись сучасних правил друку”. (“Повідомлення Президії ВПЦРади до всіх Парафіяльних Обєднань УАПЦ”. 14 листопада 1924 р. ч. 4.).

Якими мотивами керувалась радвлада, обумовлюючи друк журналу “Церква й Життя” (з додатком місячної

газети „Церковні Вісті“) місцем друку в Харкові, — не відомо, бо органи ДПУ і в Києві так само могли цензурувати зміст поданого до друку в журналі матеріялу. Для видавців же журналу тим створено великі труднощі: Редакційна Колегія журналу знаходилась у Києві, а друк і зносини з державними цензорами друку — в Харкові; довелось мати в Харкові відповідального редактора журналу, а потім при ньому ще й окрему видавничу комісію.

Редакційна Колегія в Києві була в такому складі: голова — митрополит В. Липківський, члени — єп. М. Грушевський, єп. Я. Чулайвський і бр. О. О. Левитський; крім самих членів Колегії, найближчими співробітниками журналу були — архиєп. Н. Шараївський, В. М. Чехівський (писав під власним ім'ям і під псевдомом В. Юхимович, В. Волинський), єпископ К. Калюшкевич, прот. М. Хомичевський, єп. М. Карабіневич, А. Лепський (вірші і переклади віршів). Відповідальним Редактором журналу в Харкові був архиєп. Харківський Іван Павловський; він входив і в склад Редакційної Колегії журналу та був “представником її для зносин в справах видання журналу з Осередковим Урядом і цензурою”, “мав стояти на варті для охорони УАПЦ, стежити за тим, аби зміст статей журналу не давав приводу для підозрінь в нелояльності або нетактовності УАПЦеркви до Уряду”. (Протокол засід. Президії ВГЦРади з 22 лютого 1927 р.). Клопотання перед урядом в Харкові, щоб дозволено було друкувати церковний журнал в Києві, не мали успіху; лише дано було обіцянку, що як уряд, по виході перших чисел журналу, пerekонається в лояльності до уряду його видавців, то може дадуть дозвіл на друк у Києві. А тому в Харкові на поміч відповідальному редакторові архиєп. І. Павловському, засновано Видавничу Комісію в складі прот. Л. Юнаков, прот. П. Протопопова та бр. Р. Янченка і І. Гаращенка; два останніх скоро, правда, зrekлися участі в Комісії.

Журнал “Церква й Життя”, якого вийшло всього сім чисел, — п'ять в 1927 році (ч. 2-3 в одній книжці) і два в 1928 р., не був своїм змістом і характером для широкого читача, не був журналом популярним. Ми б сказали, що

його зміст і стиль вимагав читача вище середнього, відповідав характерові журналів духовних, що виходили при духовних академіях за дореволюційних часів. Правда, і співробітники його були переважно з вихованців Київської Духовної Академії.

Заслуговує на окрему увагу дискусія щодо напрямку і змісту журналу, органу УАПЦ Церкви, ще перед випуском першого числа “Церква й Життя”.

Дискусія ця відбулась 10 лютого 1927 р. на позачерговому засіданні Президії ВПЦРади, з участю й не членів Президії. Голова Президії ВПЦР еп. П. Ромоданів, знав, як церковна громада УАПЦ, довго очікуючи на вихід в світ журналу своєї Церкви, цікавиться ним і покладає на нього великі надії, дуже хотів, щоб перше число його вийшло якнайкращим, а тому скористався із приступтя до Києва трьох єпископів — архиєп. Ф. Сергієва, еп. Г. Мозолевського і еп. В. Дахівника-Дахівського і просив їх перечитати матеріял для першого числа “Церква й Життя”, вже апробований до друку Редакційною Колегією. Єпископи, перечитавши, просили скликати засідання Президії ВПЦР, яке й було скликане, а участь в ньому взяли: митроп. В. Липківський, його заст. архиєп. Н. Шараївський, Голова Президії еп. П. Ромоданів, архиєп. Ф. Сергійів, еп. М. Грушевський, еп. Я. Чулаївський, секретар прот. Х. Говядовський, скарбник М. Кобзар, Г. Коваленко, — як члени Президії; за особистим запрошенням на це засідання прибули єпископи Г. Мозолевський і В. Дахівник-Дахівський та співробітники журналу прот. М. Хомичевський і бр. В. М. Чехівський.

Після вступного слова Голови еп. П. Ромоданова про ціль цього позачергового засідання Президії ВПЦР, еп. Григорій Мозолевський перший висловив на засіданні такі думки: “Журнал — моя (і не тільки моя) дорогоцінна мрія; сьогодні ця мрія змінилась острахом: я боюся, щоб перше число журналу не пошкодило всій справі, бо матеріял, що його виготовлено для січневого журналу, занадто тяжкий, сухий і робить неприємне враження. Червоною ниткою в ньому проходить якесь самохвальство, що пе-

реходить у своєрідне сектантство; ми, а більше — ніхто; треба, щоб нас другі хвалили, а ми повинні виступати перед читачами з духом всеоб'ємлюючої християнської любові. (Як ці думки промовця відносно напрямку і духу нашої церковної преси є актуальними і в наші дні. — І. В.) Треба мати також на увазі освітній рівень і бажання нашого духівництва й селянства; заготовлений матеріал не задовольнить цих бажань”.

Археєпископ Феодосій Сергієв висловився так: “Загальний напрямок журналу мусить бути просякнутий духом любові і не повинен викликати озлоблення з боку інших релігійних течій; треба уникати приводів для підозріння до журналу в якому — будь політиканстві. Неприспустиме в журналі загальне обвинувачування старої ієрархії Російської Церкви, серед якої були великі мужі Церкви і святі угодники (Іоасаф, Феодосій, Димитрій Ростовський та інші), тому такі вирази, як “хижаки єпископи”, можуть викликати обурення серед вірних і духівництва”.

Єп. Дахівник-Дахівський висловився, що “журнал слід наблизити більш до розуміння середнього читача і навіть до загально грамотного парафіянина, а тому треба більш популяризувати зміст журналу, бо інакше він не зацікавить духівництво й залишиться в Редколегії”. Архиєп. Н. Шараївський казав: “На мою думку, журнал “Церква й Життя” мусить перш за все виявити сучасне життя нашої Церкви, накреслювати й освітлювати шляхи до кращого майбутнього, ознайомлювати з життям інших церковних течій, задоволінити насущні потреби сучасного церковного менту; історія минулого життя, полеміка про право нашої Церкви на автокефалію, про благодать і т. інше зараз вже не цікавить нікого; журнал мусить допомогти духівництву і громадянам вірних виявити свої права в умовах сучасного життя, освітити ідею соборноправности, що часто виявляється в неприступних формах, дати підтримку в боротьбі проти безвірництва і т. інше. Ставити перед собою високі завдання несвоєчасно, слід використовувати журнал для зміцнення того, що

вже є, щоб УАПЦ набуvalа реальної сили, з якою б мусіли рахуватися противники".

Прот. М. Хомичевський висловив такі думки: "Загальний напрямок журналу мусить відповісти духу канонів УАПЦ і мусить бути християнським у високому розумінні цього слова; можна виступати з полемікою, сперечатися і заперечувати, але не в спосіб загострення взаємовідносин, а в спосіб спокійного, лагідного, об'єктивного і обґрунтованого виявлення ідеології УАПЦ; журнал мусить бути серйозним і в той же час популярним. Коли укладалась програма журналу, то малося на меті випускати два журнали: "Церква й Життя", більш науковий, серйозний, і "Вісті", більш популярний; тепер Рерколегія визнала доцільним перетворити "Вісті" в офіційну частину бувших рос. синод. "Церковних Ведомостей"; від цього справа погіршала, але в майбутньому цю помилку Редколегії можна буде віправити".

Митрополит В. Липківський поінформував, що "Редакційна Колегія приступила до праці, не маючи ніяких певних конкретних завдань. Обставини вимагають негайно випустити перше число журналу. Для цього використовується той матеріал, що під руками; коли вийде перше число журналу, і коли на нього відозветься периферія і допоможе цій справі морально й матеріально, воно буде розвиватися і в найближчому часі стане на певний шлях, а зараз від Президії ВПЦРади залежить вирішити, чи випускати перше число з таким змістом, як вже виготовлено, чи чекати, поки буде підібрано і виготовлено який матеріал".

В. М. Чехівський спростовує завваги попередніх промовців і твердить, що матеріал, з якого складено перше число журналу, має велике значення і задовольнить всіх читачів; журнал мусить бути серйозним і змістовним, а таким, на думку В. Чехівського, і є перше число його, а майбутнє буде залежати від різних обставин, які зараз трудно й передбачати. Промовець погодився, однаке, на важливі редакційні поправки, згідно з заувагами єпископів.

Єп. П. Ромоданів, як Голова Президії ВПЦРади, підсумовує думки всіх промовців і ставить на голосування Президії, чи вислати до Харкова матеріял для першого числа журналу, вже Рерколегію виготовлений, чи відкласти на деякий час, поки Редколегія виготовить новий матеріял. Ухвалено визнати нагальною потребою УАПЦеркви видати журнал “Церква й Життя” якнайскорше, а тому ствердити перше його число в змісті, що вже склала Редколегія, доручивши їй тільки виправити деякі статті за вказівками і заувагами єпископів. (Протокол засідання Президії ВПЦРади. ч. --. 31 з дня 10 лютого 1927 р.).

Журнал “Церква й Життя” виходив не без перебоїв. В міс. червні 1927 р., після виходу першого числа журналу і виготовлення матеріялу для 2-3, повстали якісь непорозуміння в Редколегії, в наслідок яких митрополит В. Липківський зрікся головування в Редколегії і просив Президію ВПЦР припинити висилку журналу по парафіях УАПЦеркви, що “проводиться з його ініціативи, доки з приводу цього не відбудеться відповідна ухвала Президії ВПЦРади”. Ця заява митрополита була прийнята Президією ВПЦР до відома, але єп. Ромоданів, дякуючи митрополитові за невтомну працю в Редколегії, висловив надію Президії, що о. Митрополит, після місячного відпочинку, повернеться до активної праці в Редколегії, на що Митрополит відповів, що він “не відмовляється від праці в Редколегії, але головування в ній на себе не прийме”. (Протокол засідання Президії ВПЦРади з дня 19 червня 1927 р.).

На засіданні Президії ВПЦРади 8 липня 1927 р. був присутнім архиєп. І. Павловський, що приїхав з Харкова в справах видання журналу “Церква й Життя”, як відповідальний його редактор. Після обміркування доповіді архиєпископа І. Павловського, Президія ВПЦРади постановила: “Дякувати Всеч. о. І. Павловському, як відповідальному редакторові, за його працю й висловити свій жаль, що необачне ставлення Редколегії до змісту матеріалів, надісланих для 4-го числа журналу “Церква й Життя”,

поставило відповідального редактора, а разом і всю УАПЦ, під небезпеку. Статті “Обновленчеське здивовання”, “Софія кличе” і “Лист С. П. Шелухина” вийняті з матеріалів 4-го числа журналу і прилучити до справ Президії ВПЦРади”. (Протокол засідання Президії ВПЦР ч. 53—73. з 8 липня 1927 р.).

Редакційна Колегія журналу “Церква й Життя”, як видно з її оголошень, ставила широко науково-богословські завдання журналу, маючи намір уміщувати оригінальні й перекладні статті в ньому за такими відділами: 1) Філософія і етика християнства; 2) Історія релігії; 3) Церковна історія; 4) Студії над Св. Письмом; 5) Релігія й наука; 6) Релігія та економічне й соціальне життя; 7) Церковне мистецтво та церковна археологія; 8) Релігія й красне письменство; 9) Бібліографія й критика; 10) Богословські наукові й церковно-історичні матеріали; 11) Церковна апологетика і полеміка; 12) Пастирська практика; 13) Богослужбовий культ; 14) Релігійне навчання і благовістя; 15) Сучасне релігійне життя в УАПЦ і за її межами; вірші, оповідання релігійного змісту і т. ін. (Ц. і Ж., число 2-3, 1927 р., стор. 248).

Найбільше в журналі “Церква й Життя” було статей на виправдання соборного чину 1921 року — наставлення українського єпископату руками пресвітерів. Хоч, як ми чули вище в промові архиєп. Н. Шараївського, “полеміка про право нашої Церкви на автокефалію, **про благодать** і т. інше зараз вже не цікавить нікого”, однаке в кожному числі “Церква й Життя” бачимо статті на цю пібі не цікаву тему. Ось ці статті: в ч. ч. за 1927 р. — в ч. 1-му: ‘Православна Христова Церква українського народу’, — митр. В. Липківського. “Походження ієрархії в зв’язку з питанням про благодатність ієрархії УАПЦеркви”, — В. Волинського, “Основа визволення УАПЦеркви”, — В. М. Чехівського. В ч. 2-3: “Історична записка про минуле життя УАПЦеркви і її відродження” — ВПЦРади.

“Настановлення на ступені ієрархії в християнській Церкві” — В. Юхимович, “Основа визволення УАПЦеркви”

кви”, В. Чехівського, “Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор, Свящ. Собор Єпископів України” та Собори перших віків християнства”, — архиєп. Івана Павловського. В ч. 4-му: “Основа визволення УАПЦеркви”, — В. Чехівського, “Правда про українську Церкву”, — єп. М. Карабіневича, “Настановлення на ступені ієрархії в християнській Церкві”, — В. Юхимовича. В ч. 5-му: “Основа визволення УАПЦеркви”, В. Чехівського, “Настановлення на ступені ієрархії в християнській Церкві”, — В. Юхимовича. За 1928 р. ч. 1 (6) “Основа визволення УАПЦеркви”, — В. Чехівського. В ч. 2 (7) “Основа визволення УАПЦеркви” (продовження) — В. Чехівського.

Ясно видно, що не з браку іншого матеріялу містилися уесь час існування органу УАПЦ “Церква й Життя” оці статті, і не мав рації архиєп. Н. Шараївський, коли казав про нецікавість порушуваних в тих статтях питань, а мав рацію митрополит І. Теодорович, коли і через 20 років писав: “З того, що воля й серце нашого народу утворили в 1921 р., багато з того не було свободним проявом нашої багатовікової української церковности, а проявом під примусом тодішніх обставин. До таких проявів з примусу, а не свободним рішенням, треба віднести самий акт відновлення нашої ієрархії, акт, що опісля став “пятою Ахилла”, болісним місцем, яке все потребувало оборони, а не було місцем опори, що дає певність стояння, не потребуючи жодних підпор”. (З листа митрополита Іоана від 16 жовтня 1947 р. до так. зв. “автокефалістів-соборноправників” в Ашаффенбурзі, Німеччина. Підкresлення наші).

Після статей полемічних і церковно-історичних, викликаних неканонічним поставленням української ієрархії 1921 р., помітне місце займає в журналі “Церква й Життя” ряд цінних статей апологетичного характеру в боротьбі з безвірництвом взагалі і раціоналістичною критикою християнства. Сюди відносяться такі статті:

“Чи жив Христос?” (перекл. з француз. єп. Г. Мозолевського, ч. журналу 1). “Діло Церкви Христової” (архиєпископа Н. Шараївського, ч. 2-3). “Християнство та

візвольний рух” (ч. 2-3). “Популярні бесіди по церковно-апологетичних питаннях” (єп. Я. Чудаївського, ч. 2-3). “Дійсність Євангелій” (М. Павленка, ч. 2-3). “Значіння віри для доброту народу”. (єп. М. Грушевського, ч. 2-3). “Смерть і Воскресіння Христа”. (єп. Я. Чулаївського, ч. 4). „До питання про релігію Христа” (архиєп. К. Кротевича, ч. 4). “Дещо про Ренана” (прот. М. Хомичевського, ч. 4). “Християнська мораль і сучасне життя” (архиєп. К. Малюшкевича, ч. 5). “Чи є Бог?” (архиєп. К. Малюшкевича, ч. 7). Для історії УАПЦеркви в Україні 20-их р. р., крім надрукованих документів, високо цінними є: „Огляд праці Малих Зборів ВПЦРади, що відбулися 6-8 березня 1928 р.” — архиєп. К. Малюшкевича (ч. 6); „Огляд праці Вел. Мик. Зборів ВПЦРади 1928 р.” — його ж (ч. 7) і архиєпископа К. Малюшкемича доповідь “Служіння єпископа в УАПЦ і місце священика УАПЦ в парафії”. (ч. 7).

За митрополитства митрополита Василя Липківського вийшло чотири числа журналу “Церква й Життя”; число 5-е вийшло перед Різдвом Христовим 1927 р., ч. 1(6) в 1928 р. вийшло на Великдень, ч. 2 (7) в кінці літа 1928 р. На тому видання органу УАПЦеркви припинилось. Слід зазначити, що хоч на обкладинках усіх семи чисел “Церква й Життя” стоїть: Видання Всеукраїнської Православної Церковної Ради”, однаке, як бачимо, за ухвалою ВПЦРади, Видавничій Комісії при Харківській Округовій Церковній Раді. Чим була умотивована передача, точно не знаємо. Можливо, що мотивами фінансового характеру, бо ж кошти друку кожного числа журналу становили 1500 карбованців. Але ж тоді виходило б, що Харківська Округова Церковна Рада матеріально стояла міцніше від Всеукраїнської Церковної Ради, фінансовий стан якої був, правда, завжди катастрофічний. Можливо, що були в тій передачі видання ще й мотиви церковно-політичного характеру.

В зазначеному вище оголошенні ч. 5 журналу читаємо, що нова, при Харківській О. Ц. Раді, “Видавнича Ко- місія має на меті журнал по змісту упростити, зробити

його більш цікавим для рядового читача — члена УАПЦ". (Ц. і Ж. ч. 5. 1927 р. стор. 461). Цінним з цього погляду був заклик Харківської Видавничої Комісії в наступному ч. 1 (6) журналу в 1928 р. там писалося: Час минає. Ніхто ніде не пише історії відродження й життя УАПЦ Церкви. Прекрасні, надхнені в воїстину історичними подіями часи відродження нашої Церкви зникають з пам'яті пionерів нашого церковного святого діла. Треба вміти своєчасно й правдиво записати все для історії. Отже Комісія прохаче всіх тих, хто близько стоїть і спочатку був біля нашої церковної справи, викласти на папері все, що було, пригадати хронологічні дати подій, імена діячів і назви міст і сіл. Бажано, аби кожна округа в хронологічному порядку українізації переписала всі парафії, пригадала, хто з місцевих вірних взяв активну участь, і який священно-діяч допоміг їй організуватись. Добре було б, аби Окружні Церковні Ради дали список священнослужителів і зазначили, коли і ким хто висвячений і т. інше. Все це потрібно записати надруковувати й передати до матеріялів історії нашої Церкви". (Ц. і Ж. ч. 1(6) 1928. стор.

Думаємо, що на цей заклик Видавничої Комісії журналу не встигли прийти з місць відгуки, а може й зовсім не збирались приходити, бо ж надходили люті часи, коли виявлення імен активних священнодіячів і церковних організаторів УАПЦ Церкви нав'язувалось з великою небезпекою. В останньому ч. 2(7) журналу 1928 р. жодного вже оголошення ні від Видавничої Комісії при Харківській Окр. Центр. Раді, ні від ВПЦРади нема. Треба думати, що видавці вже знали про те, що "Церква й Життя" більше не вийде, але сповістити про це, як і про причини невиходу, не сміли. Очевидно, що журнал Української Автокефальної Православної Церкви "Церква й Життя", після півторарічного існування, вмер не своєю смертю.....

М. Муха.

УКРАЇНСЬКИЙ ХРИСТИЯНСЬКИЙ РУХ, ЙОГО ГЕНЕЗА І ЗАВДАННЯ

Протягом останніх 2-ох років певна частина української преси приділила значну увагу новому явищу в житті української еміграції в світі, що прийняло назву Український Християнський Рух (скорочено У.Х.Р.).

Впадає у вічі, що всі інформації про УХР подає з захопленням лише католицька преса, або преса політичних організацій з католицькою більшістю. Часописи ж тих політичних організацій, де більшість становлять православні українці, дуже стримана у подаванні подібних відомостей, дарма, що централя УХР розсилає свої інформативні матеріали до всіх українських часописів. Що ж до українських православних видань, то вони від початку ставляться до цього Руху з недовірою.

Годиться, отже, на підставі того, що ми знаємо тепер про цей новий Рух, проаналізувати його, зупинитися на його генезі, та прослідкувати, які завдання він ставить перед собою. У своїй праці "Католицька акція проти Української Православної Церкви", що з'явилася у 11-му збірнику "В обороні віри", Українського Православного Братства св. Володимира в Торонто, я зупинився серед іншого і на цьому питанні. В той час я мав у своєму розпорядженні лише газетні матеріали.

Опрацьовуючи цю тему, я використав крім часописних інформацій ще Інформативні Листи Зв'язку (в скороченні І. Л. З.), що їх централя УХРу х розсилає для внутрішнього вжитку своїм поодиноким клітинам. Це дало мені можливість докладніше проаналізувати це нове явище в житті української еміграції в світі.

Генеза Українського Християнського Руху

Ідея У. Х. Руху, за словами Президента його, д-ра В. Янова, зародилася під час т. зв. "Марійського Року".

"На самому передодні "Марійського Року", — каже д-р Янів, — впала перша прилюдна думка про УХРух. Її тоді продискутовано покищо в цілком вузькому гурті. На Марійському Конгресі, який відбувся з нагоди Марійського Року в Парижі, проголошено загально, що приступаємо до творення УХРуху. Від того часу йшли вже справді зусильні підготовчі праці, щоб започатковане ділі довести до кінця і ці підготовчі роботи були у великій мірі проведені таки ще в Марійському Році. (І. Л. З., Ч. 1, Травень 1955 року. Стор. 24-25).

Отже, ідея створення УХРуху вийшла з ідеологічного католицького гуртка, що унапрамлює "Католицьку акцію". Видно, що ця акція вістрям своїм спрямована проти Української Православної Церкви і нас, православних українців, та проваджена самими католиками, не виконала покладених на неї завдань, коли Штаб "Католицької акції" вирішив, не відкликаючи її, творити нову організацію, яку вести під плащиком соборності, надавши їй назовні загально-українського характеру.

Не виключено, що відповідальні чинники Західнього світу могли звернути увагу, кому належиться, на ту обставину, що коли слідкувати за українською католицькою пресою, то годі звільнитися від враження, що українці, які так домагаються допомоги від Заходу в справі звільнення їхньої Батьківщини, роблять це в першу чергу для того, щоб провадити там католицьку роботу. Ця шляхетна ідея може захоплювати д-ра Янова і всіх, що з ним, але напевне вона ніяк не зворушує західних державних мужів. Так по рухові чарівної палички з Риму народився УХРух.

В другому місці ІЛЗ Ч. 1 на стор. 11 читаємо:

"Вийшовши від ідеологічного гуртка (Студійні Дні "Обнови", грудень 1955), ідея Руху мусіла скоро знайти ШИРЕННЯ БАЗИ. Це зокрема тоді, як у суспільному жит-

ті важить багато двоконфесійність народу, а вслід за тим і двоконфесійність еміграції”.

Як бачимо, ініціаторам Руху дуже залежало на тому, щоб до нього приєднати й православних українців.

Тут до речі варто нагадати про те, якою проблематикою займався під час „Студійних Днів” ідеологічний гурт „Обнова”, в якому зародилася спасенна ідея УХРуху. На першому місці слід згадати зрадника віри своїх предків п. І. Сапігу, який подав учасникам „Студійних Днів” “Тези до унійної праці на Сході”, а за ним цілий ряд католицьких отців, езуїтів, “світських апостолів” та “апостолок” виступали з доповідями на теми:

1. “Про ролю світських у Церкві. 2. Про “Католицьку акцію”. 3. Про “Католицьку акцію на Заході”. 4-5. Про німецьку та італійську “Католицьку акцію””. 6-7. “Католицька акція” в Бельгії та Еспанії. 8. Роля жінок у “Католицькій акції”. 9. “Наша акція в парафіях”. 10. Релігійна ситуація на Україні. 11. “Наша зустріч з православними”.

Ось у цьому гурті, як бачимо зі слів д-ра Янова, виникла перша думка про УХРух неодмінно з участю православних українців.

Від того часу провадилась дуже інтенсивна підготовка до організації УХР. “Два роки тому була кинена перша думка, щоб такий Рух оснувати, — говорив д-р Янів на Конгресі УХРуху в травні 1955 року. — Майже рік йдути підготовчі роботи. В тому часі сотні листів пішли у світ, ДЕСЯТКИ ТИСЯЧ КІЛОМЕТРІВ ПРИЙШЛОСЯ ПЕРЕЇХАТИ, десятки статей і нотаток з’явилося в пресі, відбулася поважна кількість нарад в чотирьох країнах Західної Європи з участию півтори сотні чільних громадян”. (ІЛЗ Ч. 1., Стор. 4).

За цей час у згаданих 4 країнах Західної Європи (Німеччина, Франція, Англія і Бельгія) повстали спочатку Крайові Ініціативні Комітети, які очолили відомі діячі “Католицької акції”. Вони мали завдання зорганізувати Крайові Об’єднання УХРуху. Виконання цього завдання йшло вже значно повільніше. Так, Крайовий Комітет цьо-

го Руху в Німеччині створено лише 25. 6. 1956 р., цебто через рік після створення Центрального Комітету УХРуху в Лювені.

Крайовий З'їзд УХРуху в Англії відбувся ще пізніше, а саме 22. 12. 1956 р. Ініціативний Комітет, що постав у Лондоні і мав завдання підготувати З'їзд, не виявив ентузіазму до цієї праці і його за бездіяльність було розпущено, а створено новий у Ноттінгемі; цей останній і піготував З'їзд УХРуху.

На цей З'їзд прибуло аж 6 позамісцевих делегатів, а з Ноттінгаму їх було 8. Отже, всіх делегатів було 14 та декілька гостей. Цікаво, що українці-католики з Лондону не прислали свого представника на цей З'їзд і в Крайовому Об'єднанні УХРуху на Англію для Лондону зарезервовано одне місце.

У Франції ж Крайовий З'їзд УХРуху відбувся аж 26 січня 1957 р. З цього можемо зробити висновок, що ширший загал українців-католиків не виявив до УХРуху того засікання, на яке сподівалися в Римі.

Зрозуміла річ, що д-р Янів по доброті своєї душі допомагав і православним українцям у Європі зорганізувати подібні Крайові Ініціативні Комітети УХРуху (православного). Наскільки це йому вдалося, мова буде далі.

Травень місяць 1955 року — це місяць інтенсивних нарад УХРуху. Досить сказати, що в цьому місяці відбулися такі наради: 3 і 19 травня у Мюнхені в справі організації Ділового Комітету по відзначенню Трагічних Дат. 7 і 14 травня — дві наради у Франції. Перша в справі організації Ініціативного Комітету, друга — для обрання Ділового Комітету по відзначенню Трагічних Дат. 25-го травня 1955 р. відбулася в Парижі зустріч д-ра Янова з православними українцями, що мала привести до створення православної клітини УХРуху в Франції. Але до цього не дійшло, бо, як пише д-р Янів, під час дискусії над його доповіддю виявилось, що для створення клітини у Франції треба ще повести деякі підготовні роботи, а насамперед треба скликати загальну нараду всіх заінтересованих осіб. Там щось за-

го Руху в Німеччині створено лише 25. 6. 1956 р., цебто через рік після створення Центрального Комітету УХРуху в Лювені.

Крайовий З'їзд УХРуху в Англії відбувся ще пізніше, а саме 22. 12. 1956 р. Ініціативний Комітет, що постав у Лондоні і мав завдання підготувати З'їзд, не виявив ентузіазму до цієї праці і його за бездіяльність було розпуще-но, а створено новий у Ноттінгамі; цей останній і піготу-вав З'їзд УХРуху.

На цей З'їзд прибуло аж 6 позамісцевих делегатів, а з Ноттінгаму їх було 8. Отже, всіх делегатів було 14 та де-кілька гостей. Цікаво, що українці-католики з Лондону не прислали свого представника на цей З'їзд і в Крайовому Об'єднанні УХРуху на Англію для Лондону зарезервовано одне місце.

У Франції ж Крайовий З'їзд УХРуху відбувся аж 26 січня 1957 р. З цього можемо зробити висновок, що шир-ший загал українців-католиків не виявив до УХРуху того засікання, на яке сподівалися в Римі.

Зрозуміла річ, що д-р Янів по доброті своєї душі до-помагав і православним українцям у Європі зорганізувати подібні Крайові Ініціативні Комітети УХРуху (православ-ного). Наскільки це йому вдалося, мова буде далі.

Травень місяць 1955 року — це місяць інтенсивних на-рад УХРуху. Досить сказати, що в цьому місяці відбулися такі наради: 3 і 19 травня у Мюнхені в справі організації Ділового Комітету по відзначенню Трагічних Дат. 7 і 14 травня —— дві наради у Франції. Перша в справі організації Ініціативного Комітету, друга — для обрання Ділового Ко-мітету по відзначенню Трагічних Дат. 25-го травня 1955 р. відбулася в Парижі зустріч д-ра Янова з православними українцями, що мала привести до створення православної клітини УХРуху в Франції. Але до цього не дійшло, бо, як пише д-р Янів, під час дискусії над його доповіддю ви-явилось, що для створення клітини у Франції треба ще по-вести деякі підготовні роботи, а насамперед треба скликати загальну нараду всіх заінтересованих осіб. Там щось за-

гальмувало, бо ѹ до травня 1957 р. такої клітини ще не засновано.

30-31 травня 1955 р. в Лювені в Бельгії, не чекаючи на створення Крайових Об'єднань відбувся основний Конгрес УХРуху (католицького), що за словами д-ра Янова "покликав тривкі організаційні форми, перетворивши колишній Осередній Ініціативний Комітет по організації УХРуху в Статутову Організацію УХРуху з власною Екзекутивою, Начальною Радою і Генеральним Судом. А згодом такої ж метаморфози зазнали й Крайові Ініціативні Комітети.

З цієї гарячкової діяльності д-ра Янова бачимо, що ініціаторам Руху видно дуже залежало на тому, щоб цей Рух — і то неодмінно з участю православних українців — зорганізувати якнайскорше.

Характерні особливості Українського Християнського Руху

УХРух має назовні дві характерні особливості, що не можуть не звернути нашої уваги: 1. Скрізь у прилюдних виступах і в католицькій пресі стверджується, що це світський рух, незалежний від Церкви. 2. Цей Рух є загальнонаціональний, бо об'єднує українців католиків і православних.

Розгляньмо по черзі ці два питання.

Чи й справді УХРух є справою світських людей, що провадять його незалежно від Церкви?

Відомо, що головним мотором УХРуху, його Президентом, є д-р В. Янів, член Проводу НТШ в Європі. Коли слідкувати по католицькій пресі за всіма його виступами, то на перший погляд може справді здаватися, що УХРух є незалежний від Церкви, що це д-р Янів зорганізував цей спасений Рух, щоб ощасливити українство, об'єднавши його духовно. Та коли придивитися до цього Руху уважніше, то побачимо щось інше.

На загальному Конгресі в Лювелі 30-31 травня 1955 р. д-р Янів звернувся до присутніх там католицьких священиків з такими словами:

“Мої слова насамперед до Вас, Високопреподобні й Всечесні Отці. Глибока турбота за добро нашої Церкви, а також за правильний розвій Руху КАЖЕ НАМ НА ПОЧАТКУ РЕЗИГНУВАТИ З БЕЗПОСЕРЕДНЬОЮ УЧАСТИ ДУХОВЕНСТВА В РУСІ”. А далі, передаючи привіт Архиєпископові Іванові Бучкові, д-р Янів запевняє його, що “МИ БУДУЮЧИ РУХ, НЕЗАЛЕЖНИЙ ВІД ЦЕРКВИ, ХОЧЕМО ОДНАК У ВСЬОМУ ДОПОМОГТИ ЦЕРКВІ” (ІЛЗ Ч. 1, Стор. 5.).

Там же на стор. 17 читаемо у виступі д-ра Янова таке:

...“Ми будували нашу організацію, КОНСУЛЬТУЮЧИСЯ, ЗВИЧАЙНО, З ЦЕРКОВНИМИ ВЛАДАМИ...” (не сказано, на жаль, з якими, хоч це й так зрозуміло). “Треба сказати, що ДУХОВНІ ОСОБИ, З ЯКИМИ ДОВЕЛОЯ КОНСУЛЬТУВАТИСЯ, ВИЯВИЛИСЯ ДУЖЕ ДАЛЕКОЗОРИМИ І ПОКАЗАЛИ МАКСИМУМ ДОБРОЇ ВОЛІ, БАЖАЮЧИ ПРИ ТОМУ ЯКНАЙБІЛЬШЕ САМИМ УСУНУТИСЯ В ТІНЬ, щоб Рухові не накидати згори ніяких форм, ані сугестувати ніяких думок”.

Сказано ясно і недвозначно. Ідея УХРуху зарадилася під час “Студійних Днів” у Римі. Обговорювано її в колі осіб, відповідальних за “Католицьку акцію”. Однак, щоб не викликати підозрінь у православних українців, католицьке духовництво, з яким консультувався д-р Янів, або вірніше буде сказати, яке передало йому відповідні інструкції щодо організації та розгортання цього Руху, усувається в тінь, а назовні виступає і реалізує цей Рух „світський апостол” ч. 1. д-р Янів, а йому допомагають такі чолові діячі „Католицької акції”: 1. У Франції — ред. Коновалець, д-р Кульчицький, інж. Мельникович. 2. У Німеччині — д-р І. Мірчук, ред. “Християнського Голосу” Данилевич, доц. Пеленський, інсп. Мартинець, тощо. 3. у Бельгії — д-р В. Попович, В. Моклонич, Ощипко, 4. В. Австрії — д-р Кондрат. 5. У Голяндії — О. Кушпета 6.

В Італії — д-р Федорончук 7. У США — проф. М. Чубатий, М. Брадович ,виступи в пресі).

У кого може бути сумнів, що згадані особи в УХРусі будуть працювати виключно для Католицької Церкви і за вказівками цієї Церкви. Працюватимуть з такою запопадливістю, як дотепер вони працювали для “Католицької акції”.

Цікавою для нас є близча участь українського католицького духівництва в Конгресі УХРуху в Лювені. Хоч католицькі Церковні Достойники, за словами д-ра Янова, вирішили усунутись в тінь, та на згаданому Конгресі було їх чималенько. Очевидно, обсервували, чи Конгрес проходить згідно всіх вказівок з Риму. Інформ. Листок Зв'язку Ч. 1. згадує таких осіб:

1. о. декан Г. Фуканьчик (Л'еж). 2. о. Радник І. Кіт (Шарлеруа). 3. о. ред. І. Шевців (Лондон), до речі, дуже великий „прихильник“ православних українців. 4. о. канцлер Левенець (Париж). 5. о. Канц. Леськевич (Мюнхен). 6. о. П. Когут (Штрасбург). 7. о. дир. д-р Б. Курилас від oo. Редемптористів. (Стор. 18).

Ці католицькі отці були на Конгресі не лише в ролі обсерваторів, частина з них виступала з привітами, доповідями, тощо, дарма що за запевненнями д-ра Янова УХРух незалежний від Церкви.

На стор. 26 ІЛЗ Ч. 1. читаємо таке: “Присутні вислухали з увагою три доповіді, ЯКІ ДАЛИ ПІДСТАВУ ДО ВИПОВНЕННЯ ЗМІСТОМ РУХУ. Перша доповідь на тему: “ЩЕ ОДИН ВИШКІЛ СВІТСЬКИХ АПОСТОЛІВ” вимагала основнішої теологічної освіти й була підготовлена одним з отців; щоб однак не сугерувати думок, ані не в'язати присутніх у дискусіях, ВОНА ЗАЧИТАНА “АНОНІМНО”.

Отже, на “світському” Конгресі читається анонімна доповідь одного католицького священика про якійсь особливий вишкіл “світських апостолів”. Чи треба ще більше доказів, що УХРух назовні є світськими, але цілковито залежним від Риму?

Тепер зрозуміло нам, чому католицькі отці заховалися в тінь, а висунули на кін відомого католицького діяча і “світського апостола” д-ра Янова. Треба було надати цьому Рухові світського характеру. Ініціатори Руху з Риму добре разуміють, що для такої делікатної справи, як співпраця українців католиків з православними, католицькі отці ніяк не надаються. З них вистачить “Католицької акції”, а УХРух доцільніше провадити д-ру Янову.

Чи Український Християнський Рух є загальноукраїнським?

Щоб відповісти на це питання, нам треба дослідити, на яких ідеологічних основах мала б відбуватися у рамках УХРуху співпраця українців двох віровизнань. На цю тему маємо виразні думки д-ра Янова, як людини, що формально зорганізувала цей Рух. Зокрема цікавими будуть для нас у даному випадку його думки про зловіщу спадщину, що залишила нам сумної слави Берестейська унія, спадщину, що віками тяжить над нами як двоконфесійним народом і є гальмом до нашої національної єдності.

“Це питання належить до основних, але треба відразу сказати, до найтяжчих”, — такими словами почав д-р Янів розділ своєї доповіді про співпрацю з православними українцями на Конгресі УХРуху в Лювені.

“В питанні співвідношення католиків і православних цікавить нас час від 1596 року, тобто від Берестейської - унії, бо до того часу доля нашої Церкви для всіх наших теренів спільна”, — говорить д-р Янів. І тут він має повну рацію.

Український народ, прийнявши при князі Володимирові Православну віру від могутньої тоді Візантії, був монолітним, як під оглядом релігійним, так і національним. Рим, що був тоді в занепаді, робив усілякі спроби нав'язати Україні свою зверхність, але всі такі намагання його зустрічали завжди рішучу відсіч наших предків. І

тільки тоді, коли по упадкові княжої держави Україна опинилася в складі Литовської, а згодом Польської держави, ворожій Польщі по кількасторічних намаганнях вдалося розбити релігійну єдність нашого народу, накинувши йому зловіщу унію 1596 року. В боротьбі з унією наш народ поніс незчисленні жертви, у висліді її він, поділений на ґрунті релігійному, був ослаблений національно. Безнаставна навала католицької Польщі, спрямована до католичення і польщення наших предків, штовхнула Богдана Хмельницького, що опинився в безвихідному становищі, зі всіх боків оточений ворогами, на угоду в Переяславі. Спадщина цієї зловішої унії і досьогодні тяжить над нами.

Та д-р Янів має інший погляд на унію, коли в своєму виступі стверджує: “Ми не можемо сьогодні переочувати ні ясних, ні темних сторінок унії. Так, ніхто не може заперечувати, що ідея з’єднання вийшла із ствердження нездовільного стану релігійного життя на Україні, і з охоти перепровадити реформи, які відповідали б справжнім потребам”.

Можна погодитися і з цим твердженям, що тодішнє релігійне життя на Україні було в нездовільному стані, а наша Церква в занепаді. Але цікаво, чому д-р Янів промовчує, хто завинив у цьому, хто привів нашу Церкву до такого стану?

А виною була та обставина, що Україна опинилася у складі іншомовної й тому вороже наставленої до Української Православної Церкви Польщі, королі якої привласнювали собі право патронату над нашою Церквою. Користаючи з цього права, вони призначали на єпископські становища негідних людей, які на протязі довшого часу привели до занепаду Українську Православну Церкву. Тяжкий стан Рідної Церкви змушував тодішніх країнних людей шукати шляхів для поліпшення цього стану. І вони їх шукали. І це визнає навіть проф. М. Чубатий, пишучи таке: “Митрополит Йосип Солтан (Собор у Вільні 1509 року) зробив останню спробу запровадити реформи в церковному житті, але вони не могли бути пе-

реведені в життя через присвоєне королями право патро нату". (Е. У. Том II, Стор. 608). Ось хто був винен за цей незадовільний стан Церкви. "Охота перевести ті реформи аж ніяк не була явищем периферійним, обмеженим до Західних окраїн, — продовжує д-р Янів, — а навпаки, Берестейський акт вийшов насамперед від осередніх земель України, а Галичина й Волинь приступили до нього щойно сто років пізніше".

Член Проводу НТШ, отже вчений, стверджує, що Берестейський акт ВИЙШОВ з осередніх земель, коли всім відомо, що до унії підступом і насильством загнали наших предків насамперед з осередніх земель України, а Галичина й Волинь ще сто років робили спротив запровадженню унії, поки врешті і його зламали і також силоміць запровадили унію і на Західних українських землях. І цей сумний факт д-р Янів підсолоджує такою фразою: "Шукання виходу із незадовільної ситуації ніким не може бути розцінювано негативно".

Отже унія, що розбила духову єдність українського народу і тим ослабила його як націю, на думку д-ра Янова є позитивне явище, як шукання виходу із незадовільного стану. Добрий вихід!

Далі д-р Янів змушений визнати, що „при з'єдиненні офіційні польські кола зіграли негативну ролью намагаючись використати з'єдинення для підпорядкування українців і в церковно-релігійних справах Польщі, як підпорядкувалося їх вже в площині політичній. Така політика Польщі супроти українців мусіла викликати у них спротив, що перервав процес відродження релігійного життя через унію з Римом”.

Як бачимо, д-р Янів процес відродження церковно-релігійного життя на Україні бачить лише в унії з Римом. То ж і не дивно, що виступаючи проти вмішування у церковні справи сторонніх чинників, він під ними розуміє лише Польщу та Москву, а не хоче бачити ще одну зовнішню силу, а саме Рим, що віками стремить підпорядкувати собі Україну. Зрештою, становище д-ра Янова в

УХРусі змушує його займати в цьому питанні саме таку позицію.

Закінчує частину своєї доповіді про нашу історичну спадщину д-р Янів порівнянням історичного розвитку обох Українських Церков.

“В той час, як українці-католики звільнялися від чужих впливів, Православна Церква в силу історичних обставин після Переяслава підпадала все більше під чужий вплив Москви”. З цього всього д-р Янів робить висновок, що “давній ресентимент до католицизму, щоправда і не нами завинений, повинен би тепер рішуче зникнути”. Отже ми, православні українці, маємо в Римі наших найбільших приятелів, а нашими ворогами в минулому і тепер є Москва і Польща. Це він підтверджує і на стор. 20 фразою: “Роз’єднання між українцями католиками і православними можливе тільки там, де в гру входить маскована режисерія ворожих нам чужинців: в історичному минулому поляків, а тепер москалів”.

Не маючи ні найменшого сентименту до цих останніх, я дозволю собі запитати д-ра Янова: За кого Ви нас маєте, вельмишановний пане докторе, вихваляючи всі добродійства Риму? Хіба все це з Ваших висловлювань, що я зацитував тут, не є найкращим доказом того, в чиєму інтересі постав Рух, що Ви його очолюєте?

Завинив перед Римом і наш Пророк Тарас Шевченко за те, що в “Гайдамаках” оспівав з нечуваною досі силою добу, що ввійшла в історію Україну під назвою Гайдамаччини. Д-р Янів закидає Шевченкові своєрідну ідеологію Гайдамаччини, яка просувається до гльорифікації убивства на релігійному тлі, зокрема, як вона такого драстично-го порядку, як убивство синів Гонти”. На думку д-ра Янова “Гайдамаки” Т. Шевченка залишили глибокий і далеко не позитивний слід на нашій духовності” і тому, мовляв, насвітлення такої творчості Т. Шевченка, як “Гайдамаки”, вимагає ревізії.

Ми вже знаємо з попередніх викладів, що з легкої руки проф. М. Чубатого в Енциклопедії Українознавства поставлено під сумнів усі дотеперішні здобутки україн-

ської історичної науки. Праці корифеїв української історіографії В. Антоновича та М. Грушевського визнані за застарілі, а вони самі завинили перед проф. Чубатим у тому, що історичні події на Україні насвітлювали буцім-то або в інтересах Москви, або Польщі. Тепер прийшла пора й на нашого Пророка, ім'я якого, до речі, носить Наукове Т-во, до якого й д-р Янів належить.

Ось на такій ідеологічній основі повної підпорядкованості Римові мала б за задумом римських політиків розгортатись в НХРусі співпраця українців двох віровизнань, таким мало б бути підложжя нашої національної співпраці.

З повищого маємо всі підстави зробити висновок, що зорганізований на такій основі УХРух не є й не може бути загально-українським, а є суто католицьким Рухом, і кожен шануючий себе православний українець на співпрацю в рямцях такого Руху не піде.

Яка ж кінцева мета Українського Християнського Руху?

У своєму виступі на урочистій академії з приводу відзначення Трагічних Дат, що відбулася в Парижі 5. 2. 1956 р., д-р Янів, як подає часопис "Українське Слово" ч. 644 від 12. 2. 1956 р., у статті під заголовком "Заповіти Трагічних Дат", висловив такі думки:

"Невідомі дорогі Божі, і ми не знаємо, чи спільне від значування Трагічних Дат Не є МОЩЕННЯМ ДОРІГ ЯКИСЬ МАЙБУТНІЙ СВІТЛІЙ ХВИЛИНІ ЦЕРКОВНОГО З'ЄДИНЕННЯ".

А трохи нижче знаходимо нове не менш цікаве ствердження:

"ПОЛОНЯЮЧА, ХОЧ НЕ ЛЕГКА І НАПЕВНЕ ДАЛЕКА ВІЗІЯ ЦЕРКОВНОЇ ЄДНОСТИ НАКИДАЄ АВТОМАТИЧНО ДАЛЕКО МЕНІШ СКЛАДНЕ ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТИ, як дальшої вимоги, випливаючої з інтерпретації Трагічних Дат". Тут ми виразно бачимо до чого стремить зорганізований д-ром Яновим Рух. „Церковне з'єднання”, під Римом звичайно, бо іншого „з'єднання” ні д-р Янів, ні всі ті, що в тому спасенному Русі працю-

ють, не визнають, хоч як він хоче запевнити, що „не йдеться про одностороннє накидування поглядів, не йдеться про ловлю душ, про ділення на ліпших і гірших, але про СПІЛЬНЕ ШУКАННЯ МОЖЛИВОСТИ СПІЛЬНИХ ШЛЯХІВ”.

По-друге, д-р Янів виразно встановлює черговість наших завдань. Першочерговим нашим завданням є досягти релігійної єдності, а коли її досягнемо, то само собою прийде й національна єдність. Це, мовляв, другорядна справа. Подібні мелодії ми знаходимо в першому-ліпшому числі “Світла”, “Нашої Мети”, “Українських Вістей” з Едмонтону, “Америки” та “Християнського Голосу”, про це голосять чубаті, брадовичі, саліги і всі більшого чи меншого формату “світські апостоли” “Католицької акції”. Отже, д-р Янів тут нічого нового не сказав, а лише зайвий раз підтверджив, що проваджений з такою настирливістю УХРух є модифікацією “Католицької акції”.

Що ж до спільногого шукання можливостей спільногого шляху, то я від себе скажу, що це зайва річ, бо ці шляхи добре відомі й нема найменшої потреби їх шукати. Д-ру Янову нема потреби шукати цих шляхів, бо ж відомо, що всі шляхи, про які він мріє, ведуть до Риму. Іншого шляху для нього нема. Наш же шлях — здобути Вільну Україну, а в ній мати незалежну від зовнішніх чинників (ні від Москви й ні від Риму) Українську Православну Церкву, Церкву нашого народу від князя Володимира.

“Основна засада української державної влади полягає в тому, що в самостійній державі має бути й самостійна церква. Цього однаково вимагають інтереси держави й церкви. Ніякий уряд, що розуміє свої державні обовязки, не може погодитися на те, щоб осередок церковної влади перебував у іншій державі”... “автокефалія Української Церкви це не лише церковна, але й національно-державна наша необхідність. Це конечна потреба нашої церкви,

нашої держави, нашої нації. І хто розуміє та щиро приймає до серця інтереси українського народу, той приймає і автокефалію Української Церкви”.

Так з'ясовує цю важливу для нас справу відомий державний і церковний діяч проф. О. Лотоцький. (“Автокефалія”, Варшава, 1935 р. Стор. 142.).

За таку їй тільки за таку Церкву народ століттями веде боротьбу. На вівтар цієї боротьби він склав незчисленні жертви. Шлях до цієї вимріяної Церкви рясні зрошеній кров'ю кращих синів і дочок українського народу. З цього шляху ми ніколи не зійдемо, хоч би як нас до того умовляли “світські апостоли” з УХРуху.

Щоб закінчити цей розділ і показати, що така кінцева мета УХРуху є не лише мрією д-ра Янова, я наведу свідчення учасників Основного З'їзду Крайового Об'єднання УХРуху, що відбувся в липні 1956 р. м. Мюнхені (Німеччина). В листі до Владики Архиєп. Івана Бучка учасники цього з'їзду між іншим пишуть: “Запевняємо Ваше Високопреосвященство, що покладені Вами на наш Рух надії й сподівання старателемось виконувати найкраще по вмінню й по силам”.

А в листі до Папи Римського з'ясовують, яке саме завдання вони мають так сумлінно виконувати: “При цій нагоді долучаємо нашу найсердечнішу подяку за найціннішого Апостольського Листа Вашої Святості до Українського Єпископату з нагоди 1000-річчя хрещення Київської Княгині св. Ольги, листа повного любові до нашого многострадального народу, в якому Ваша Святість пригадують нам велику місію, що її має сповнити український народ для привернення церковної єдності на Сході Європи. Припадаючи до Ваших стіп, ми уклінно просимо Вашу святість про Апостольське благословення для нашої праці, що її ми піднімаємося за покликом нашого Архієпископа Кир Івана Бучка. (“Християнський Голос” ч. 39, від 22 липня 1956 р.). Іншими словами — нова унія з Римом. Ось завдання на довшу мету, яке має здійснити УХРух.

Які передумови поставили православні українці в Німеччині?

У своїй звітній доповіді на Конгресі в Лювені д-р Янів серед іншого стверджив, що всі українські політичні середовища так чи інакше співпрацюють з УХРухом. При цьому д-р Янів не скривав, що “в деяких середовищах існує недовір'я до Руху”, але він потішав себе тим, що “цей страх не лежить у сфері невіри в ширість ініціаторів Руху, а радше випливає з боязni, щоб Рух не був надто динамічний”. (ІЛЗ. Ч.? Стор. 19).

Та насправді політичні середовища з православною більшістю поставилися з самого початку з неприхованим недовір'ям до УХРуху. Так, у Франції д-ру Янову не пощастило взагалі домовитися з православними українцями, а в Німеччині вони під час перетрактації цієї справи поставили д-ру Янову такі домагання: 1. Загально-український характер УХРуху (виключення можливості перетворення Руху в ще одну партію).

2. Понадконфесійний характер Руху, зокрема надання понадконфесійного характеру органові УХРуху “Християнському Голосові”. (Тут наші політики нереальні люди, — моя заувага).

3. Усунення від Руху невідповідних та скомпромітованих одиниць типу Брадовича.

4. Заняття католицькою віткою УХРуху виразного становища до справи відомого очорнення св. п. митрополита Полікарпа, допущеного в „Енциклопедії Українознавства”, яке Провід НТШ ще й досі не вважав потрібним полагодити. („Українські Вісті”, Н. Ульм, ч. 53-931, 1955 р.).

Як бачимо, це були мінімальні вимоги з боку православних українців. Д-р Янів їх, звичайно, прийняв, знаючи наперед, що їх неможливо виконати.

Кожному з нас зрозуміло, що Рим ніколи не погодиться на понадконфесійний характер УХРуху, як також не дасть своєї згоди на те, щоб католицький часопис “Християнський Голос” на бажання православних українців став понадконфесійним. Таких чудес в наші часи на

світі не буває. І справді, за минулі два роки „Християнський Голос” яким був, таким і залишився, тільки додав до кожного числа один листок, присвячений виключно УХР.

Брадовича, звичайно, можна буде від УХРуху усунути, але хто може заборонити йому, чи, скажімо, Сапізі або Чубатому, писати про цей спасений Рух в католицькій пресі все, що вони знайдуть потрібним.

Та щоб переконати наших політиків у своїй широті, д-р Янів постарається щоб на Конгресі католицької гілки УХРуху в Лювені серед іншого ухвалено таке звернення до Редакції „Енциклопедії Українознавства”:

“Ініціативний Комітет по організації УХРуху у Німеччині вносить наступне: Українське громадянство з неспокоєм слідкує за розвитком полеміки, яка розгорнулася на протязі останніх років у зв’язку з насвітленням в ЕУ I постатті Блаженнішого Митрополита УАПЦ Полікарпа, яке православні кола прийняли як образу. Абстрагуючись від того, чи дані твердження мали документальну, хоч може недостатню основу, треба ствердити, що вони своїм сформульованим доводять до поглиблення взаємного недовір’я і до непотрібного загострення відносин. Тому Конгрес УХРуху вважає потрібним звернутись до Редакції ЕУ з пропозицією провірити відповідне місце в світлі нових даних, видвигнених дискусією, тим більше, що один з авторів статті вважав відповідним змодифікувати попередні твердження. Якщо б нові матеріали дали змогу зревідувати попереднє насвітлення, то було б наскрізь вказанним проголосити це відповідним комунікатом, який міг би служити достатньою сатисфакцією для заінтересованих кіл (не компромітуючи, до речі, наукової сумлінності редакції) і спричинитися до нормалізації стосунків у взаємовідносинах між католиками й православними. Конгрес просить редакторів ЕУ знайти можливість відбудути нараду з компетентними колами православних науковців для того, щоб знайти способи для повної ліквідації зайвого конфлікту і заспокоєння прилюдної опінії. (ІЛЗ. ч. 1., Стор. 28-29).

Треба думати, що саме це звернення було тим аргументом, який зумовив хвилеве приступлення кількох православних інтелектуалістів у Німеччині до УХРуху.

Минуло вже два роки, відколи винесено цю постанову, але за цей час щось не було чути, щоб видавці ЕУ, зігнорувавши численні протести зорганізованого українського православного загалу, в якийсь спосіб зареагували на звернення Конгресу УХРуху та в той чи інший спосіб зробили виправлення згаданого вище місця в ЕУ. НТШ і далі зберігає повну мовчанку. До речі, це виправлення не так легко зробити, як може здаватися на перший погляд. Справа бо в тім, що крім невідповідного насвітлення постстатті св. п. Митрополита Полікарпа, в цій сумної слави “історії Української Церкви” є стільки тверджень, розбіжних з історичною правдою, що єдиним виходом з цього прикрого для НТШ становища, якщо б НТШ справді мало добру волю до нормалізації погіршених з його вини відносин між українцями, було б доручити іншим не скомпромітованим, як М. Чубатий і Полонська-Василенко, вченим наново написати історію Української Православної Церкви. Цього нема, а натомість в 1-му томі нової т. зв. гаслової Енциклопедії Українознавства Берестейську унію насвітлено знову в католицькому дусі, з тією лише різницею, що зробив це не М. Чубатий, о. д-р В. Великий з Риму.

Які зовнішньо-політичні завдання покладає Рим на УХРух?

Не підлягає сумніву, що УХРух, крім його безпосередньої дії на українську спільноту в діяспері, має ще за задумом його римських творців і зовнішньо-політичні завдання. Цим завданням у минулих 2-х роках служили ряд зовнішніх, широко розреклямованих виступів, зорганізованих так, щоб звернути на них увагу західнього світу.

Першим таким виступом було спільне відзначення Трагічних Дат: 25-річчя ліквідації УАПЦ на Рідних Землях і 10-річчя ув'язнення Української Католицької Цер-

кви. Так ініціатори Руху стилізували ці сумні річниці.

Успішне проведення цих святкувань спільно з православними українцями мало для ініціаторів Руху велике значення. Так, у Комунікаті ч. 7. ІЛЗ ч. 2 за жовтень 1955 рік на стор. 5-й д-р Янів стверджує, що “від успіху акції відзначення Трагічних Дат залежить у великій мірі дальша доля Руху”.

Треба признати, що ініціаторам УХРуху вдалося ці перші святкування, бодай в кількох більших осередках української еміграції в Європі, провести частково з участю православних українців. Так, в Мюнхені, Парижі, Лондоні були створені спільні громадські Комітети по відзначенню Трагічних Дат. В урочистих академіях, що відбулися з цього приводу, православні українці теж брали певну участь, а в Мюнхені інж. Є. Гловінський навіть виголосив на цій Академії відповідну доповідь. На американському континенті лише в Бразилії православні українці брали участь у цих святкуваннях. У Канаді та США Трагічні Дати в рямцах УХРуху провадили лише українці-католики. Не вдалося також д-ру Янову провести пляновану ним хвилину загальної мовчанки, призначену на 13 год. середньо-европейського часу 1-го листопада 1955 року, так і наступного 1956 р.

2. Наступний спільний виступ у рямцах УХРуху мав відбутися з нагоди т. зв. “1000-ліття Християнської України”. Ініціатори Руху мали на меті хрещення Великої Княгині Ольги в 955 році. В цих святкуваннях православні українці не брали вже жодної участі з тієї простої причини, що це не така вже історична подія, щоб її занадто гучно відзначати. Хрестення Княгині Ольги було її приватною справою, а до 1000-літнього ювілею масового хрещення наших предків при князеві Володимирові, що відбулося в роках 988-989, ще добрих 32 роки. З історії відомо, що християнство в Україні, особливо в її південній частині, було поширене задовго до княгині Ольги, а початки його сягають аж до часів апостольських. Отже, з якого боку не підходити до цієї справи, то слід визнати,

що нема жодних підстав до встановлення й відзначення по дібних ювілеїв. Та ініціатори Руху ставили перед собою завдання в ході цих святкувань переконати західний світ, що як за часів княгині Ольги Русь-Україна в церковному відношенні підлягала Римові (як твердить тепер без жодної підстави католицькі історики), так і в наші часи Рим начебто правильно ініціює ці святкування і веде за собою всіх українців. Ця тенденція була особливо підкреслена на Світовому Католицькому Конгресі в Бразилії, що був пов'язаний з “1000-літтям Християнської України”. Цікаво, що серед українців-католиків не було одностайнії думки щодо цих урочистостей. І тому не дивно, що в одних місцях вони проходили під гаслом “1000-ліття хрещення княгині Ольги”, а в інших — як 1000-ліття Християнської України”.

Як бачимо, ці святкування, заплановані як спільній виступ українців двох віровизнань, зазнали цілковитого краху.

3. Не мали що робити православні українці в черговому виступі УХРуху, що був присвячений 80-річному ювілейові Голови Католицької Церкви (Папи Пія XII-го). Цю дату, зрозуміла річ, відзначили самі українці-католики.

4. Закінчивши з цими святкуваннями, д-р Янів взявся запопадливо до дальшої дії в рямцях УХРуху, зорганізувавши т. зв. “Студійні Дні”, присвячені проблемам української молоді.

Які ж завдання покладає УХРух на “Студійні Дні”? Відповідь на це питання знаходимо в статті д-ра Янова “До питання “Студійних Днів”, присвячених виховній проблематиці “Християнський Голос” ч. 32-33, від 12 серпня 1956 р.).

а) УХРух має охопити своїми впливами через “Студійні Дні” українську молодь обох віровизнань, що навчається в українських народніх школах. Він має також зорганізувати для неї ряд постійних і вакаційних курсів, звичайно пов'язаних з пластовими таборами (тоді збільшиться кількість пластових загонів т. зв. “хрестоносців” — Моя примітка).

б) Охопити своїми впливами всю середньошкільну молодь. Для неї УХРух приготував спеціяльне завдання. Річ у тому, що за словами д-ра Янова "Україна — як вона в сучасному представляється — по трагічному винищенні є в певному сенсі МІСІЙНИМ ТЕРЕНОМ (для ясності застерігаємося, що в даному випадку під місією розуміємо РЕХРИСТИЯНІЗАЦІЮ УКРАЇНИ, а не питання якогось конкретного віровизнання, — пояснює д-р Янів). Ми знаємо, що до місій (напр. в Китаї, Африці в різних поганських теренах) підготовляються чужинці. Було б дивне, щоб місію в Україні проводили чужинці, коли ми самі рівночасно тій справі придавлялись би байдуже . . ."

...“Це треба виразно усвідомити і під цим кутом повести працю, зокрема на теренах чисельного поселення українців (ЗДА, Канада) . . . Для цього треба повести освідомлючу акцію, що напр. денационалізація є загрозлива для відродження в Христі теренів на Сході” . . .

Отже “в середній школі треба поселяти розбудженню покликання до священичого сану у відповідній кількості молодих людей” . . .

Маю поважний сумнів, щоб хтось із православних українців повірив д-ру Янову, що йде йому про якусь абстрактну рехристиянізацію України, не пов’язану з певним віровизнанням. “Католицькій акції” для плянованого Римом католичення України потрібні кадри католицьких священиків, і УХРух має завдання вербувати їх серед української середньошкільної молоді, і в цьому мають допомагати йому Українські Виші Школи.

Дуже промовляючим у цьому відношенні є наголошення Канади й США, як теренів найбільшого скупчення української еміграції, що мають дати ці кадри католицьких священиків. І ми бачимо, як для виконання цього завдання активізувалися католицькі педагоги в Торонто, що виступають під шильдом “Об’єднання Українських Педагогів у Торонто”. У минулих роках це Об’єднання намагалося всілякими підступними способами залучити православну українську шкільну молодь до спільноти з католи-

ками відзначення т. зв. "Марійського року", 80-річного ювілею Папи Римського та т. зв. "1000-ліття Християнської України", але без жодного успіху. В останньому часі на З'їзді цього Об'єднання в Торонто роблено розпусливі спроби перебрати на себе від КУК-у керівництво всією шкільною справою в Канаді, щоб можна було мати доступ до українських шкіл при православних церквах. І ця спроба не мала успіху.

Попередні заходи цього Об'єднання змушують нас, православних українців бути обережними, навіть тоді, коли йде мова про такі самозрозумілі й конечні речі, як потреба одного центру, що унапрямлював би всю справу рідного шкільництва (дбав би про стабільні програми, якісні підручники з усіх ділянок українознавства, займався підготовкою нових і перепідготовкою наявних, але з недостатньою кваліфікацією кадрів, тощо). Автор цих рядків по приїзді до Канади, ознайомившись тут зі становим рідного шкільництва, ще в роках 1948-49 виступив на сторінках української преси в Канаді) "Український Голос", "Новий Шлях") у справі організації єдиної Української Народної Школи в Канаді. У цій справі листувався також із Президією КУК-у. Та за цей час я переконався, що багатьом католицьким інтелігентам, зокрема їхнім педагогам йдеться зовсім не про загально-українську школу у властивому значенні цього слова. Заохочувані "Католицькою акцією", вони прагнуть таку школу мати, але виключно під католицьким впливом, на зразок сучасного Пласти.

І в органі Об'єднання „Учительське Слово”, і в іншій католицькій пресі підноситься питання про конечність мати в Торонто Українську Середню Школу "Гайスクул" для юнаків, бо, мовляв, для дівчат існує вже така школа в Анкестері, Онт., а в Йорконі, Саск., для хлопців та дівчат. Це католицькі школи, і такою має бути, без сумніву, нова школа в Торонто. „Опікуном такої приватної української школи повинна бути Церква”, — каже д-р С. Шевчук. Яка саме Церква — він не згадує, хоч для нас це

цілком зрозуміло, але кошти на будову цієї школи має дати все українське громадянство. Для цього д-р Шевчук радить “здобути дозвіл на щонедільні збирки пожертв на рідне шкільництво у всіх церквах на терені провінції Онтеріо”. (“Кличу живих на допомогу українській молоді”, “Гомін України”, 1 вересня 1956 р.)

Якщо авторові даної статті дійсно йшлося про загально-українську школу, то чому, згадуючи про школи в Анкестрі та Йорктоні, він і словом не згадав про Інститут ім. П. Могили в Саскатуні, що недавно святкував 40-річчя своєї вельмикорисної праці, або про Інститут св. Івана в Едмонтоні? Натомість я був свідком того, як на З’їзді Об’єднання Українських Педагогів у Торонто, що відбувся минулого року, ініціатори його, слухаючи доповідь проф. С. Килимника про Українське Шкільництво в Канаді, в тих місяцях її, де прелегент насвітлював позитивну роль згаданих вище учебових закладів у Саскатуні та Едмонтоні, вихованці яких тепер займають видатні становища в державному та політичному житті Канади і в суспільно-громадському житті української спільноти в цій країні, тільки один до другого підсміхалися.

Орган Об’єднання “Учительське Слово” серед іншого радить українській молоді читати часописи, але які? А ось: “Новий Шлях”, “Наша Мета”, “Світло”, “Гомін України”, “Українські Вісти” з Едмонтону. Ми маємо в США пресовий орган нової української еміграції “Український Прометей”, а у Вінніпегу найстарший український часопис “Український Голос”, що у великій мірі причинився до національного усвідомлення наших братів у Канаді. Та про них католицькі педагоги з цього Об’єднання навіть і не згадують. Деж пак, як один, так і другий часопис видають православні українці. Читати ці часописи українській молоді, очевидно, небезпечна річ.

Зрештою, організатори УХРуху дали ще один незаперечний доказ того, що саме мають на меті, організовуючи “Студійні Дні”. В липні 1956 року Бельгію відвідав Кардинал А. Д. Піяцца, секретар Священної Консисторії

яльної Конгрегації та Презедент Головної Еміграційної Ради в Римі.

Щоб ознайомити Високого Гостя з комплексом чужинецької проблематики, УХРух зорганізував спеціальні міжнародні “Студійні Дні”. Від українців виступали: Всеч. о. мітр. Перрідон на тему: “Духовий Апостолят”, та секретар УХРуху в Бельгії Я. Пришляк на тему: „Католицька акція і світський Апостолят”.

Духовний і світський Апостолят — ось що вяже “Студійні Дні” в Європі з католицькою діяльністю Об'єднання Українських Педагогів у Торонто. Нам, православним українцям, не вдається спільно з такими партнерами створити загально-українську школу в Канаді. Шкода й мови.

5. Які ж завдання на найближче майбутнє має зе УХР?

а) Має постати Дослідний Інститут УХРуху, щоб розробляти тематику “Студійних Днів” та ідеологічну програму УХРуху. Цю працю Інститут має провадити спільно католицькими організаціями “Обнова” та ФТУСК. Спільними зусиллями вони напевно забезпечать і надалі такий же як і дотепер “загально-український” напрямок УХРуху. В цьому можна не сумніватися.

б). УХРух має своєчасно підготувати організацію СПІЛЬНИХ СВЯЧЕНИХ, “при чому заздалегідь треба подбати про те, щоб забезпечити участь представників усіх середовищ і груп”, — повчає д-р Янів у ІЛЗ ч. 3, на стор. 9).

в). На літо 1967 року УХРух заплянував ще одну цікаву акцію, розчислену на зовнішній світ — масові паломництва українців у Європі.

Про це в резолюціях Основного Крайового З'їзду УХРуху у Великій Британії, що відбувся в Нотінгемі 22 грудня 1956 р. серед іншого читаємо таке:

“З'їзд уважає, що гідним завершенням святкувань тисячоліття України будуть заплановані централею масові паломництва у день св. Володимира до відомих відпустових місцевостей В. Британії, Бельгії, Німеччини, Франції, Австрії й інше. Вітаючи плян, З'їзд взиває ново-

обрану Управу доложити всіх зусиль, щоб паломництва на терені В. Британії випали якнайвеличніше, а рівночасно висловлює надію, що паломництва в інших країнах будуть також масові, й свідчитимуть про активність нашої молодої організації. До участі в цих паломництвах мають залучити також і українську молодь”.

Не про молитви йде тут ініціаторам цієї нової акції, але про ефекти, розчисленні на зовнішній світ. Певна річ, що й вона знайде свій вияв лише серед українців-католиків. Нашим же православним братам у Європі навряд чи прийдеться робити масові паломництва до католицьких осередків, та ще й організованим порядком.

Повний провал римської заттії

Я подав у загальних рисах напрямні розгортання серед українців УХРуху. Які ж практичні наслідки цієї нової акції, або іншими словами, як сприйняв їх український православний загал, бо ставка була саме на нього?

Буде краще, коли відповідь на це питання дадуть ті, що ведуть серед українців цю нову форму католицької роботи під шильдом УХРуху.

Редактор “Християнського Голосу” і відночес один з найчільніших діячів УХРуху п. Данилевич в ч. 30 цього часопису від 22 липня 1956 року в статті під заголовком “В чому недоліки відзначування 1000-ліття хрещення св. Ольги” стверджує таке:

“Перебіг відзначування 1000-літнього ювілею хрещення київської великої княгині Ольги не можна назвати зі становища загально-українського задовільним. А причина в тому, що у відзначуванні цього великого ювілею бракує формальної участі українців православних... Ювілей Хрестення св. Ольги відзначають передусім українці-католики, а з боку українців-православних він зустрівся у великій частині з деякою стриманістю... Власне брак цієї формальної участі православних українців, безпременно, зменшує як внутрішній засяг ювілейних святкувань, так і зовнішній ефект”.

Не менш виразно висловився з цього приводу у згаданому часописі і головний мотор як “Католицької акції”, так і УХРуху Владика Архиєп. Іван Бучко. У листі-привіті до Крайового Ініціативного Комітету УХРуху в Німеччині він стверджує таке:

“Слідкуючи уважно за вістками в нашій європейській і заокеанській пресі про започаткування й про діяльність УХРуху, вправді не міг я ствердити загального одушевлення для тієї організації, а подекуди можна було завважати деякі застереження, чи бодай, вичікування, наскільки та Організація виправдає себе з часом”.

Мабуть прийдеться довгенько чекати на це “одушевлення” з боку православних українців. Український православний загал відчув, до чого стремлять політики з Риму, організовуючи УХРух і ці штучні святкування, і зайняв, як бачимо, єдино правильну поставу. Бо й справді, 2 роки наполегливої праці ініціаторів УХРуху — і у висліді в жодній країні Західної Європи, де розгортається цей Рух, не вдалось їм приєднати до нього православних українців. Единим здобутком УХРуху є кілька православних науковців у Мюнхені (їх можна почислити на пальцях однієї руки), які являють собою єдину православну вітку УХРуху. Бідненька на віточка! Я б називав тих кілька осіб не віткою, а скорше черенком, який хочуть прищепити до чужородного тіла, так, якби пробував хто прищепити черенок груші чи яблуні до верби. Не прийметься він на вербі, буде певний час хиріти і на решті засохне. Таке, на мою думку, буде й з цією віткою УХРуху в Мюнхені. Ось і всі здобутки УХРуху за 2 роки.

Рим пожинає плоди своєї праці серед українців

Чим пояснити таку поставу українського православного загалу до УХРуху? Можливо Провід УАПЦ забороняє своїм вірним вступати до цього Руху?

Проглядаючи уважно церковні видання УАПЦ з терену Європи (“Рідна Церква” у Німеччині та “Відомості Ген. Церк. Управління УАПЦ у Великій Британії), я не

знайшов у них навіть згадки про цей Рух. Так, наче б його й не існувало. В заокеанській православній церковній пресі така ж картина.

Одні з церковних органів на цих теренах (“Віра й Культура”, “Дзвін”, “Православна Нива”), Навіть не згадують про цей Рух, інші (“Вістник”, “Українське Православне Слово”) обмежились до пари заміток про нього, коли він розгортає святкування т. зв. “1000-ліття Християнської України”.

Орган УАПЦеркви у США “Українське Православне Слово” умістив був у ч. 8 за серпень 1955 р. статтю під заголовком “Український Християнський Рух”, написану з приводу наради д-ра Янова з політичними організаціями з православною більшістю. Цікаве закінчення цієї статті: “Що на це маємо сказати? Яку позицію зайняти? Поперше — ми досі не чули ще в цій цікавій справі голосу первоєпарха УАПЦ в Європі Вл. Митрополита Ніканора, на терені юрисдикції якого започатковано цілий той Рух. Подруге — не граючись в пророцтва, хіба тільки словами молитви відповісти: Нехай прийде царство Твоє! Тільки коли зір наш обернемо в тисячолітнє минуле Православної Східної Церкви, а особливо Української Православної Церкви, та пригадаємо ті рани, що їй наносила Католицька Церква, — мусимо ще скрикнути разом з Фомою невірним: Вірю, Господи, але поможи моєму невір’ю”. Як бачимо, автор статті дав найкращу відповідь на поставлене на початку цього розділу питання. І справді, читаючи красномовні виступи д-ра Янова, його закликали до толеранції та єдності, чи можемо ми забути практику Риму, стосовану протягом минуліх віків до наших православних предків, а в наших часах до наших братів і сестер з Волині,Холмщини та Підлящчя? Адже ж ця римська практика заперечує все те, що з доручення Риму проголосує сьогодні д-р Янів. Або чи не заперечує його закликів до толеранції та єдності та ненависть і зневага до Української Православної Церкви і нас, православних українців, що їх вперто й послідовно

намагається Рим прищепити нашим братам-католикам у наші дні?

Та щоб не бути голословним, я на закінчення наведу бодай кілька прикладів тієї римської “толеранції” до нас, православних українців.

Почну з одного з найвищих Достойників Католицької Церкви у минулому, Папи Урбана VIII-го. В Енциклопедії Українознавства ч. 2 на стор. 611 наші сучасні історики проф. М. Чубатий та д-р Н. Полонська-Василенко, що своєю працею про історію Української Православної Церкви здобули собі серед українців заслужену славу, про цього Папу пишуть таке: “Живучість Унії наповнювала Ватикан оптимізмом щодо її місії на Сході Європи. Це висловив Папа Урбан VIII-ий (1644 р.) на адресу єп. Холмського Методія Терлецького: “Через Вас, мої русини, сподіваюся навернути Схід”. Пишучи так про любов цього Папи до наших предків, згадані вчені забули, на жаль, згадати про вияви цієї любові в його листах на адресу Української Православної Церкви та її визнавців у таких милозвучних назвах, як чума, зараза, гадюки, сини диявола, язва, насіння сатани, ядовита диявольська блювота” і т. д.

2. Єпископ Хомишин за прикладом свого колишнього зверхника в своєму виступі стверджував, що “Православна Церква — царство сатани, це його додаток до Католицької Церкви”. (Часопис “Перемиський Український Голос”, ч. 2, 1929 р.).

3. В наші дні цю “християнську” науку продовжує з впіртістю, гідною кращого застосування, найбільший Достойник Уніятської Церкви Владика Архиєп. І. Бучко, викликаючи цим протести з боку не лише православних українців, але й українців-католиків. Чого, напр., вартий його виступ на недавньому З’їзді ТУСК-ОБНОВА в Англії, де цей Владика зазначив, що “в першому столітті християнства сатана створив Православну віру”. А скільки було таких виступів по таборах скитальців у Європі! (“Вістник” ч. 5., з березня 1955 р.).

Цей “толерантний” виступ Владики Архиєпископа Бучка відбувся вже після католицького Конгресу в Лювені, коли повним ходом йшло розгортання УХРуху і формувалися спільні Ділові Комітети для відзначення Трагічних Дат. Чим це не співпраця?

4. У католицькій книжці, що має назву “Додаток до чинностей і рішень Руського Провінціяльного Собора в Галичині”, виданій в 1891 р., вміщена “Догматична Конституція”. Д цьому основному папському законі говориться таке: “Коли б хто сказав, що св. апостол Петро не є від Христа Господа поставлений зверхником всіх апостолів і видимою Головою цілої Церкви воюючої, або що він лише першенство чести, а не правдивої і властивої судовласти від того ж Господа Ісуса Христа отримав, НЕХАЙ БУДЕ ПРОКЛЯТИЙ”. (Ст. 17).

Тут говориться про ап. Петра в тому розумінні, що коли Папа є наслідником ап. Петра, то він має ту ж владу, що й ап. Петро. Папа є наслідник ап. Петра, отже він є тим самим, чим був ап. Петро.

В цій книжці згадане прокляття повторюється кілька разів. Оскільки це догматичне вирішення, кожен католик зобов'язаний в нього вірити, як в Бога.

Відомо, що Вселенська Православна Церква, а за нею і Українська Православна Церква, як її складова частина, не визнають догми про примат Папи в Церкві. Тож зрозуміло, що для Риму ми є проклятими. Лише з тактичних міркувань римські політики не вживають проти нас цієї назви. І надаремно. Тоді заборона нашим братам католикам сходиться з православними була б сильніша, коли б сказати: “Не сходьтеся з проклятими!”.

5. Цю заборону українцям-католикам сходиться з православними українцями підтверджив недавно Генеральний Вікарій Риму в Бразилії о. Прелат Климентій Прийма з тієї нагоди, що українці-католики в Бразилії взяли спільно з православними українцями участь у зустрічах Владики Митрополита Івана Теодоровича, коли він у 1954 р. візітував підлеглі йому парафії у Бразилії.

В обіжному листі, оприлюдненому з цього приводу в українській пресі, було зазначено таке:

1. Церковне Право строго забороняє всім християнам Католицького віроісповідання брати участь у Богослуженнях інших віровизнань, а виключно і так званих “православних”. (Канон 1258, 1-11).

2. Згідно з вищезгаданим законом, хто з-поміж вірних приймає активну участь у некатолицьких Богослужбах, бере на себе пятно “підозрілого в ересі” і заслуговує на канонічні кари. (Канон 23-15-2316).

3. Навіть у чисто цивільних прийняттях треба заховувати відповідну обережність (наприклад уникати промов і тому подібних виступів), щоб не викликувати здивовання і згіршення серед простолюддя, і тенденційного пропагандивного використовування.

4. Заряджуємо також, щоб це обіжне письмо було оприлюднено у пресі, проголошенні і на світлене вірним у всіх наших церквах і каплицях, щоб усі люди зрозуміли і достойно оцінили Божу правду про єдність Христової Церкви. Маллет, 9 серпня 1954 р. (о. Прелат Климентій Прийма, Генеральний Вікарій. (“Вістник” 1-го грудня 1955 року).

Як бачимо, заборона українцям-католикам брати участь у Православних Богослуженнях, або близчу участь з православними в таких урочистостях, як національні свята, о. Прелат Прийма інтерпретує як вияв Божої правди про єдність Христової Церкви. Добавлю від себе, що цей знаменитий документ був виданий тоді, коли д-р Янів провадив підготовчі роботи по організації УХРУХУ з участю православних українців, і першу чергу наших вчених.

5. У ворожій пропаганді в католицькій пресі проти Української Православної Церкви особливо відзначаються католицькі монахи-езуїти. Досить проглянути перше ліпше число “Світла”, щоб у цьому пересвідчитися. Езуїти мають численні ордени з дуже суворими вимогами до своїх членів. Я наведу тут пару розділів з присяги, яку члени езуїтського ордену “ЛИЦАРІВ КОЛЮМБА”, що його заснував езуїт Ігнатій Лайлола ще в XVI віці, давали

при своєму вступі до цього ордену. Та орден цей діє і в наші дні серед українців. Перший український відділ цього ордену засновано за ініціативою колишнього єпископа, а тепер Митрополита Германюка у Вінніпегу. Головою його є адвокат Павло Парохін, капеляном о. Форнальчук. Правдоподібно, такий відділ є вже й в Торонто, де головою БУК-у є секретар НТШ п. М. Поронюк. ("Гомін України" (4) II 1956 р.).

"Я, (ім'я кандидата) тепер у приявності Всемогучого Бога, Пресвятої Діви Марії, св. Івана Хрестителя, св. Апостолів Петра й Павла і всіх Святих, що перебувають на небесах, і Твоїй присутності, духовний Отче, генеральний настоятелю Товариства Христового, основаного св. Ігнатієм Лайлолою, за понтифікату Павла III-го, яке існує досі, — заявляю і присягаю, що Його Святість Папа є заступник Христа і єдиний голова Католицької або Вселенської Церкви на земній кулі; і що силою ключів звязування і розв'язування даних Його Святості моїм Спасителем Ісусом Христом, він має владу скидати з престолів єретиків, королів, князів, руйнувати держави, володіння їх уряди, що можуть бути зовсім знищенні" . . .

. . . "Обіцяю, що не буду мати власної опінії чи волі, або застереження а буду немов трупом, і що без надуми виконаю всякий поодинокий і загальний наказ, що я одержу від своїх зверхників, війська папського й Ісусового.

. . . Далі я обіцяю, і заявляю, що коли надійде нагода, — ВЕСТИМУ ЗАТЯЖНУ ВІЙНУ ТАЄМНО ЧИ ЯВНО ПРОТИ ЄРЕТИКІВ, ПРОТИСТАНТІВ І МАСОНІВ ТАК, ЯК МЕНІ БУДЕ НАКАЗАНО, ЩОБ ЗМЕСТИ ЇХ З ЛИЦЯ ЗЕМЛІ, ПРИ ЧОМУ НЕ ІЩАДИТИМУ АНІ ВІКУ, АНІ ПОЛУ, АНІ ЗВАННЯ. І ЩО БУДУ ВІШАТИ, ПАЛИТИ, НИЩИТИ, ВАРИТИ, ЗДИРАТИ ШКІРУ, ДУШИТИ І ЗАКОПУВАТИ ЖИВИХ ТА НЕЧЕСТИВИХ ЄРЕТИКІВ. РОЗРІЗУВАТИ ЖИВОТИ, ВИРІЗУВАТИ УТРОБИ ЖІНОК, РОЗТРОЩУВАТИ ОБ МУРИ ГОЛОВИ ЇХНІХ НЕМОВЛЯТ, ЩОБ ТАКИМ СПОСОБОМ ВИНИЩИТИ ЇХНІЙ МЕРЗЕННИЙ РІД. А КОЛИ Б ЦЬОГО НЕ МОЖНА БУЛО ВИКОНАТИ ЯВ-

НО, — Я ТАЄМНО ВЖИВАТИМУ ЗАТРУЄНОГО ПОСУДУ, ДУШЛИВОГО ШНУРА, СТАЛЕВОГО ШТИЛЕТА, ОЛИВ'ЯНОЇ КУЛІ І БЕЗ ОГЛЯДУ НА ЧЕСТЬ, ПОСАДУ, ГІДНІСТЬ ЧИ АВТОРИТЕТ ОСІБ, ХОЧ БИ ЯКЕ БУЛО ІХ СТАНОВИЩЕ, ГРОМАДСЬКЕ ЧИ ПРИЯВНЕ, ДІЯТИМУ ВІДПОВІДНО ДО КОЖНОЧАСНОЇ ДИРЕКТИВИ АГЕНТА ПАПСЬКОГО, ЧИ НАСТОЯТЕЛЯ БРАТСТВА СВЯТИЙШОГО ОТЦЯ — ТОВАРИСТВА ІСУСОВОГО. НА ДОКАЗ ВИЩЕСКАЗАНОГО Я ЖЕРТВЮ ДУШУ І ВСІ ТІЛЕСНІ СИЛИ, І ПІДТВЕРДЖОЮ ЦЕ МОЇМ ВЛАСНИМ ИМЕНЕМ, ЩО Й ПІДПИСУЮ СВОЄЮ КРОВ'Ю”...

Присяга ордену “Лицарів Колюмба”, частини якої я тут навід, міситься в кількох джерелах: 1. Вона занотована в свій час у Конгресових протоколах “Гавз” 15-го лютого 1913 р. на стор. 3215 за однодушною згодою членів Конгресу. 2. Її подає євангелист Гаррі Гампел в своїй книжці: “Ти репеї ов Ром”, 1641 Давнінг стр. Денвер 18, Колорадо США, стор. 104-107. 3. Врешті повний текст цієї присяги подав у своїй праці під аголовком: “Соціально-побутові проблеми” на стор. 289-293. п. С. Запорожець.

Кров холоне в жилах, коли читаєш рядки цієї присяги. Що спільногого має вона з науковою Христом про любов до свого ближнього? Не хочеться вірити, що організація з подібними завданнями могла знайти собі місце серед наших братів католиків. Але український відділ ордену “Лицарів Колюмба” — доконаний факт, і на тривожні голоси української преси про цю присягу від відповідальних католицьких чинників досі не було ще жадного вияснення. Зареагувало лише на виступ п. С. Запорожця торонтонське “Світло” звичайно для цього часопису лайкою.

Хай же буде дозволено мені запитати тих наших братів-католиків, що вступали до цього ордену, чи й справді їх зобов'язано до таких “християнських вчинків” супроти своїх православних братів? Чекаємо вияснення в цій справі від о. Форнальчука та адвоката Павла Парохіна.

Нагадаю ще кілька прикладів “братолюбія” до нас, православних українців, з боку певної частини католиць-

кого духовенства з Англії, що їх подав Протопресвітер С. Молчанівський, Адміністратор УАПЦ в Англії, на сторінках “Відомостей Ген. Церк. Управи у В. Британії” ч. 2, лютий 1956 р. у статті “Лікарю, вилікуйся сам!” (Стор. 7-11).

Розповідає о. Митрат Молчанівський серед іншого про те, як він в 1951 р., об’їжджаючи Шотландію, зайшав до табору “Вілсон” в м. Гойк. З ним у характері асистента був проф. В. Р. Для приїжджих у таборі була призначена в т. зв. “бочці” одна кімната з ліжками. Від менеджера наші подорожні довідалися, що пів години тому до табору приїхав греко-католицький священик о. Музичка, якому адміністрація табору приділила ліжко в цій кімнаті.

І ось два священики-українці зустрілись у кімнаті й привітались. О. Музичка, молодий ще священик, побачивши на одному з прибулих священичий комірець, спитав його, хто він. Почувши добре знайоме прізвище, він занепокоєно спитав гостя: “— А, то Ви православний?”.

І на стверджуючу відповідь з поденервованням вигукнув: “Як же це так, що ЧУЖИХ СВЯЩЕНИКІВ (моє підкреслення) примістили ночувати разом? Се неможливо!” Ситуація не дуже приємна. Та на короткий час вона покращала, коли о. Молчанівський, довідавшись прізвище свого нового знайомого, розповів йому, що ще перевіваючи на Рідній Землі, він майже 10 років добре знав проф. Музичку, вуйка цього молодого священика. По прогрі Визвольних Змагань він залишився на Україні й працював викладачем в одному інституті. Згодом вони обоє поділили гірку долю в таборах примусової праці. Здавалось, що о. Музичка, довідавшись про таке, попросить вибачення за свій нетакт. Та цього не сталося. Навпаки, коли до кімнати згодом зайдла служниця-полька (жінка помічника менеджера) і запитала, чи гастрям щось потрібно, о. Музичка звернувся до неї зі словами: “Прошу пані, як то єст можлівє, же цудзих ксьондзув в єдне мешканне помесцілі на ноц?” Умовляння польки, що в таборі іншого мешкання для приїжджих нема, не переконали о. Музичку і він заявив, що піде зі скаргою до мене-

джера. Цього вже й полька не могла знести. — “Але панаве ксендзи-українці”, — зауважила вона. Закінчує це оповідання о. Молчанівський так: “Я сидів і в мені кипіло всередині. До такого сорому дожити, що двох священиків-українців полька мирить”. І о. Музичка мусів таки піреночувати в кімнаті спільно з українським православним священиком. б) Греко-католицький священик о. Дячишин двічі звертався до о. Молчанівського з такою пропозицією: “Отче, видаймо такий наказ, щоб Ваші вірні не ходили на наші Богослуження, а наші вірні на Ваші Богослуження”. Було це у в'язку з тим, що певні осередки українців у В. Британії по черзі відвідували то католицькі, то православні священики. На це звернення о. Дячишин одержав категоричну відмову: “Отче, я священик і такого наказу, щоб люди не ходили Богу молитися, видати не можу”.

Той же о. Дячишин, о. Притуляк та інші у зверненнях до своїх парафіян натомість заявляли: “Ходіть краще до польського костьолу, як до української Православної церкви”. в) У таборі Гайденав була українська гімназія. Учні матуральної класи у відповідь на те, що греко-католицький священик о. Притуляк відмовився правити панаходу по І. Франкові, “бо він православний” пішли на Богослуження до Православної церкви, де Богослуження відправляв о. Молчанівський. О. Притуляк, як катехит школи, накинувся на учнів за цю “провину”, повчаючи їх, що “ви повинні краще до костьолу піти, як до Православної церкви”.

Цей же отець, коли йому прийшла черга відправляти в таборі панаходу по Т. Шевченкові, дипломатично виїхав з табору і повернувся після св'ята. г) О. Веселовський в Ашафенбурзі на прохання громади освятити воду на Водохреці разом з православними, відповів, що він буде святити лише сам, і при тому перший, “а після мене нехай хоч і жиди святять”. д) У згаданій статті о. Молчанівський наводить кілька прикладів, коли греко-католицькі отці в Англії відмовлялися хрестити дітей україн-

ців греко-католиків, якщо батьки запросили за куму або кума когось із православних українців.

Я обмежуюсь лише цими фактами з Англії, хоч о. Протопресвітер Молчанівський наводить їх значно більше. Подаючи до відома українського громадянства такі сумні факти, він робить таке застереження:

“Правда, я мушу зазначити, що не узагальнюю це, бо є умудрені життям солідні греко-католицькі священики, які поглядів молодняка, напомпованого в Римі духом злоби і ненависті до “проклятих схизматиків” — православних, не поділяють і ставляться по-братньому”. Як на зразок такого толерантного ставлення до православних українців о. Молчанівський згадує Генерального Вікарія о. Маліновського, якому його високе становище в Католицькій Церкві не перешкоджає бачити в кожному українцеві свого брата.

8. Від українських католицьких Владик і деяких священиків не відстає історик проф. М. Чубатий, автор відомої істарії Української Православної Церкви в “Енциклопедії Українознавства” НТШ.

2-4 липня 1946 р. у Вінніпегу відбувся Конгрес Українців-Католиків з нагоди 350 роковин Берестейської унії. Як і можна було сподіватися, не обійшовся він без проф. М. Чубатого. Про його виступ на згаданому Конгресі “Будучність Нації” в числі 17 з 1946 р. падала таке:

“Смердючий ідол”, або як “Вісник” розтрубив атомічний виклад проф. Чубатого.

1. Вступ.

Коли пророк Даниїл не хотів поклонитися у Вавилоні великому гадові, тоді цар і його двір присудили даниїла на смерть. Даниїл тільки просив собі короткий час життя і мав доказати, що іх гад є фальшивим богом. Накормив гада галушками з клоччя, смоли і сірки. І коли гад того нажерся, здох, тріс і став великий сморід...

II. Автокефалії в Канаді.

Таким гадом і фальшивим божком кількох тисяч українських душ в Канаді стала автокефалія. І не тільки

проф. Чубатий, але 200,000 канадійських українців ніколи не хотіли і не поклонилися тому смердючому ідолові, мимо всіх вересків і крику шаленої московської пропаганди устами збаламучених, а то й запроданих українців-московофілів, відступників від Церкви, в котрій родилися і хрестилися. І треба було аж проф. Чубатого, так, як пророка Даниїла в Вавилоні, щоби той гад православної московської пропаганди здох і тріс, а його сморід понісся через усі сторінки “Вісника”.

III. Закінчення.

Смердючий ідол автокефалії в Канаді ідеологічно сконав на все, а українці католики говорять до братів відступників: “Дивіться, оце ваш Бог!”

Ось так пише про виступ історика М. Чубатого католицький часопис. Чи могла людина з такими наставленнями до Української Православної Церкви не пофальшувати її історії? А цю людину д-р Янів характеризує як “давнього і заслуженого християнського діяча і вченого”.

9. Нема нічого дивного, що та католицька молодь, яку виховують такі “християнські” професори як проф. М. Чубатий, з ненавистю ставиться до своїх православних братів. Маю на увазі студентів-католиків з “Обнови”, про яку вже була мова.

У 1948 р., коли тільки зорганізувалася “Обнова”, православні студенти в Мюнхені вели переговори з мгр. Переймою, тодішнім Головою “Обнови”, про створення однієї студентської організації, яка б в своїх рядах об’єднувала всіх українських студентів. Ці переговори не дали бажаних наслідків і православні українці змушені були застинуті “Об’єднання Православних Студентів”. Це об’єднання згодом запросило проф. Коваліва прочитати реферат на тему: „Роля Церкви в Державі”. З аналогічним проханням звернулась до проф. Коваліва і “Обнова”. Щоб не повторюватись, проф. Ковалів порадив студентам порозумітися між собою і спільно вислухати доповідь. На звернення православних студентів у цій справі Голова “Обнови” мгр. Перейма відповів, що студенти “Обнови”

не можуть слухати доповідь разом з православними студентами. Зрозуміло річчю є, що ті з православних студентів, які були виховані в умовах безбожницької влади і до справ віри були байдужі, після цього випадку стали гарячими оборонцями Православної Віри.

Висновки.

Я навів кілька яскравих прикладів, де дійовими особами є українські католицькі владики, священики, вчені та студіююча молодь, цебто провідні люди наших братів-католиків, які, безперечно, впливають на формування громадської думки і відповідальні перед нацією за всі дії, що ведуть до її послаблення. Згадані події не обмежені до якоїсь одної місцевості, а відбувалися в минулому в Римі та Галичині, а в наші дні у Німеччині, Англії, Канаді, США, Бразилії, — скрізь, куди недоля закинула українців. Вони, безперечно, є виявом генеральної лінії римської політики супроти України, політики, яку Рим веде протягом віків та сумні висліди якої ми відчуваємо на кожному кроці й тепер у нашему еміграційному житті. Чи маємо ігнорувати цю політику супроти нас та чому маємо вірити? Чи цим незаперечним фактом, чи усмішкам і солодким заявам д-ра Янова? Чи знаючи про ці ганебні вислови про нас, православних українців і Українську Православну Церкву, які я вище навів, про „Лицарів Колюмба” та ту ролю, яку їм призначено в Україні, про заборону о. Прелата К. Прийми та інші подібні згадувані тут речі, маємо на слово повірити д-ру Янову, що Рим уже не той, що був колись, і що цей спасений Рух, зорганізований цими ж римськими політиками, має служити для нашого спільнотного добра?

Ні, ми цього не маємо права робити, хоч як би про це старався д-р Янів. Римська політика залишається й надалі незмінною, а УХРух за задумом його ініціаторів є зручним засобом простягнути католицькі щупальці до українського православного середовища, зокрема до на-

шої православної молоді, щоб опанувати нас із середини.

Постава повної ігнорації цього Руху, яку досі зайняв український православний загал по всьому світі, є єдино-правильна і зобов'язує й надалі нас усіх. Про це треба сказати відверто, не зважаючи на погрозу, яку висловив д-р Янів на адресу кожного, хто б осмілився виступити проти УХРуху. Ось вона: “При тому я не сумніваюся, що наша акція стрінеться із спротивом як одна з нечисленних акцій, спрямованих на об'єднання української еміграції. Буде вона не в смак тим, хто роками сіяв серед нас розбиття й невдоволення. Тому я перестерігаю всіх, щоб були готові, що вже незабаром ітимуть намагання розбити акцію під різними плащиками. Будьмо однак певні, що всі будуть диктовані ворогами; вони будуть проваджені провокативними засобами.”)ІЛЗ, ч. 1-3 Стор. 22).

Та як би не погрожував д-р Янів, ця нова римська вигадка не для нас, православних українців. Замість неї об'єднуємося ще дружніше навколо нашої на протязу довгих віків єдиної Духової Фортеці — Української Православної Церкви. Ми, світські люди, допомогаймо Проводові Церков по країнах нашого поселення якнайшвидше довести до повного завершення процесу творення єдиної Української Православної Церкви поза межами Батьківщини, який започаткували найвищі Церковні Достойники двох найбільших наших Церков у США й Канаді, на спільній нараді в США. Це буде наша найкраща відповідь римським політикам на їхні спроби втягати нас до УХРуху.

Працюймо над скріпленим наших церковних громад, збільшуючи їхнє членство шляхом залучення до них тих наших православних братів та сестер, що досі стояли осторонь від організованого церковно-релігійного життя. На українській православній інтелігенції лежить особлива відповідальність за стан культурно-освітньої праці при наших громадах. Справою чести кожного з нас має бути, щоб усе, що відбувається в культурно-освітній спра-

ві в наших громадах, було завжди на високому рівні. Для цього ми маємо досить інтелектуальних, зокрема мистецьких сил.

Наше українське шкільництво, що невпинно зростає і поліпчує свою працю, має перед собою ряд поважних завдань, головним з яких є організація Централі Рідної Школи при Проводові нашої Церкви, яка б унапрямлювала всю справу Рідної Школи, дбала про стабільні програми, підручники, вишкіл та перевищкіл наявних учительських кадрів, тощо. Створення такого Центру звільнило б д-ра Луціва від почесного, але водночас невдячного обов'язку опікується українськими школами при Українських Православних Громадах та втягувати їх в орбіту католицьких впливів, і допомогло б католицьким педагогам з т. зв. "Об'єднання Українських Педагогів у Торонто" переключити всю свою енергію на католицькі школи, а нас лишити в спокою. Якось будемо давати собі раду самі. Від того буде подвійна користь: і католицьким педагогам, і нам, православним українцям.

Провід Пластву, подібно до інших українських організацій з католицькою більшістю включився в "Католицьку акцію" і замість загально-українського, здійснює прокатолицький курс у вихованні української молоді в юнацькій організації. Цим він унеможливлює більшості православних українців посылати туди своїх дітей. У зв'язку з цим маємо приклади всі зусилля до того, щоб літні дозвілля для дітей при наших громадах зорганізувати і в цьому році за прикладом минулих років якнайкраще, ставлячи собі за мету охопити літніми таборами якнайбільше православної української молоді.

Оскільки за ці роки УХРух показує своє справжнє обличчя та наміри, годиться на закінчення тим нашим братам-католикам з УХРуху, які задивлені в Рим і лише в ньому бачать порятунок для України, мріючи про „хрестоностні походи” на Україну з участю "Лицарів Колюмба" для підпорядкування її Римові, нагадати вислови про ці справи видатного українського історика та соціолога

В'ячеслава Липинського, за віровизнанням римо-католика, з його праці під заголовком “Релігія і Церква в історії України”, видання 1925 року.

“Коли говорити про шлях гармонійного сполучення Сходу і Заходу в релігійних справах, то в ньому є дві цілі, яких в історії, в часі, не слід змішувати, щоб не збитися з шляху і не заблудити.

Одна — це з’єднання Церков, іншими словами абсолют: кінцеве завершення шляху. ВОНО ПЕРЕРОСТАЄ СИЛИ І МОЖЛИВОСТИ НЕ ТІЛЬКИ НАШОЇ НАЦІЇ, АЛЕ МОЖЕ НАВІТЬ УСІХ ХРИСТИЯНСКИХ НАЦІЙ РАЗОМ УЗЯТИХ” .....

І НЕ ТІЛЬКИ ЯК РИМО-КАТОЛІК, АЛЕ Й ЯК УКРАЇНЕЦЬ, Я ДУМАЮ, ЩО БАЖАННЯ ЗДІЙСНИТИ ЦЮ ЦІЛЬ НАШИМИ СИЛАМИ УКРАЇНСЬКИМИ, БАЖАННЯ СПОЛУЧИТИ “ЛЮДСЬКОЮ РАДОЮ” В ОДНУ — ЗАХІДНЮ ЧИ СХІДНЮ — ЦЕРКВИ ВСІХ ПРАВОСЛАВНИХ І ВСІХ КАТОЛІКІВ НА УКРАЇНІ ТРЕБА ВВАЖАТИ ГРІХОВНОЮ ГОРДІСТЮ ТА ЛЮДСЬКОЮ ЗАГОНИСТІСТЮ. ЇЇ ВЖЕ БАГАТО БУЛО В НАШІЙ ИСТОРІЇ, І ВОНА ЗАВЖДИ КІНЧАЛАСЬ І МУСИТЬ ЗАКІНЧИТИСЯ ТІЛЬКИ БОРОТЬБОЮ, ЩЕ БІЛЬШИМ РОЗ’ЄДНАННЯМ І, НАРЕШТІ, НАШОЮ НАЦІОНАЛЬНОЮ РУІНОЮ” ....

ДРУГА ЦІЛЬ — ЦЕ ЛІШЕ САМЕ ЗМАГАННЯ ДО ЕДНОСТИ МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ, ЗОКРЕМА У СФЕРІ РЕЛІГІЙНІЙ: ЗМАГАННЯ ДО ЕДНОСТИ ЦЕРКОВ. ІНАКШЕ КАЖУЧИ, РУХ НАШИМ ШЛЯХОМ НЕ ВІД КІНЦЯ, А ВІД ОСНОВИ. У ЦЬОМУ ЗМАГАННІ (А НЕ В ЙОГО ЗАКІНЧЕННІ, ЯКЕ ПЕРЕРОСТАЄ НАШІ СИЛИ) І є НАШЕ ПОКЛИКАННЯ. У НЬОМУ ЗАХОВАНА ДУХОВА СУТЬ НАШОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІСНУВАННЯ) ЙОГО ЖИВЧИК, РИТМ І ДИНАМІКА” ....

„Отже, щоб бути українцями і щоб була Україна, тримаймося кожен своїх традиційних основ, свого коріння, а одночасно, на ґрунті цієї традиції, кожен в організації своєї Церкви і на основі своєї традиційної культури, — змагаймо до гармонійного наближен-

НЯ СЕБЕ ДО НАШИХ ЗЕМЛЯКІВ ДРУГОЇ ЦЕРКВІ, ДРУГОЇ КУЛЬТУРИ. ІНШИМИ СЛОВАМИ: НЕ ПЕРЕТЯГАЙМО ЇХ СИЛОМІЦЬ ДО СЕБЕ, А СЕБЕ НАБЛИЖУЙМО ДО НИХ”.....

Нашим братам-католикам, що почувають себе більше католиками, ніж українцями, варт добре запам'ятати ці золоті слова. Це слова не лише видатного вченого, але й великого українського патріота, який своїм власним прикладом показав нам, як можна вірність тій чи іншій Українській Церкві поєднувати зі служінням своєму народові для його загального добра.

А. Холмський.

ПРАВОСЛАВНЕ СЕЛО ГРИНЬКИ і його „католицьке” населення

В кінці 1937 року офіційний орган Курії Луцької “*Zycie Katolickie*” (число 52) подало інформацію, в якій повідомлялося, що в Ланівцях, Кременецького повіту, в костелі відбулося приєднання 116 людей, членів 35 родин, православних з села Гриньки, парафії Грибова, до католицької церкви. Одночасно підкреслювалась заслуга кс. Адольфа Яросевича, як того, що найбільше прислужився до цього навернення. Проте, як незабаром стало з'ясовуватися, честь навернення православних людей, українців, на католицизм мала бути поділена з багатьма іншими чинниками, а саме: 1. Добровільними місіонерами, що офіційно були членами Корпусу Пограничної Сторожі (КОР); 2. Осадниками- поляками, що дістали наділи на українському етнографічному терені; 3. Війти гмін, а також інші, крім о. Яросевича, ксьондзи. Так, з донесень до Волинської Консисторії стало відомим, що осадники: Хабац, Качмарик, Дудек, Стажно, Пустельник ходять по хатах православних і намовляють селян переходити на католицтво, бо, в разі незгоди, всі будуть виселені з прикордонної смуги; навпаки, в разі згоди, матимуть різні вигоді й привілеї. Серед апостолів, зокрема Гриньок-згадувався капраль Пограничної Сторожі Сурляк, який апостольством займався в Гриньках. Цей пан, напр., заявив парубкові з м. Лановець, який приїхав до Гриньок сватати дівчину, що дозволить йому взяти дівчину з Гриньок, коли парубок візьме шлюб в костелі. Далі донесення сповіщали, що Погранична Сторожа відбуває в школах по селах для нікотатоліків забави, напр., в с. Янківцях 6, 11.

1938; що на таких забавах бувають присутні ксьондзи, напр. вже нам знаний о. А. Яросевич. Нарешті подавалось, що саме ксьондзи поширюють чутки застрашуючі про виселювання некатоликів з прикордонної смуги, як напр., о. Домінік Мілевський, парох села Глубочок, Рів. пов., коли ходив в Різдво з кропилом. Наведені застрашуючі розмови підтверджувалися пресою. Так „Новий Час“ (26. III. 1938) подавав про виселення воєводою з Гриньок Кипріяна Дубового, Гаврила Цимбалюка, Мойсія Зиска, Євфіма Гаврилюка, Остапа Виска. Подаючи ту ж вістку „Голос“ (ч. II-1938) додав, що виселенцям на збори в дорогу дали лише 4 години часу. Тодіж „Новий Прапор“ (за 6. 4.38) повідомляв, що в Гриньках одібрали о. Малюжинському, деканові Ланівець, легітимацію, щоб не приїджав до села. А нарешті „Волинське Слово“ (ч. 5, за 6. II. 1938 р.) подало зміст інтерпеляції, зголошеної в цій справі на засіданні сойму 1938 р. послом Степаном Скрипником, в якій значилось: „В день свята Корпусу Охорони Пограниччя в жовтні місяці 1937 р. в с. Гриньках коло будинку повшехної школи відбулась урочистість, по закінченні якої уряджено танкову забаву в шкільному будинку. Декорація, яка оздоблювала під час урочистості зовнішні стіни школи, залишилася на місці протягом цілої ночі, а на другий день рано виявилося, що портрети найвищих достойників держави, а також образи святих, які на тій стіні висіли, спрофановано невідомими злочинцями. Місцева влада негайно зарядила доходження, в наслідок якого 5 осіб було затримано: з них одну особу, яка призналася до вини, посаджено до вязниці, а решту після допиту звільнено. У звязку з тим випадково починають ширитись поголоски, що КОП буде виселяти з прикордонної полоси всіх православних українців. Шириться також чутки, що ціла людність прикордонної смуги повинна буде перейти на римо-католицизм, що при майбутній комасації православні українці або цілком будуть позбавлені землі й виселені, або дістануть гірші надії. Ці, систематично поширювані, поголоски набирають в очах місцевої людності ознак правдоподібності з огляду на такі факти.“

ти. Користаючи з прислугуючих управнень, місцева влада КОП-у в листопаді й грудні місяцях 1937 р. і в січні 1938 року, переводячи цілий ряд репресій, що обмежують громадські права, які надзвичайно звязують і пригноблюють місцеву людність. Так: селянам відбирають паспорти, без яких не можна рухатися у прикордонній смузі; забороняється вечорами світити в хатах; забороняється виходити з хат увечері. Православному священикові в с. Осники Волоцькому, який виголосив у церкві казання на тему, що конституція Речі Посполитої признає свободу сумління та визнання для всіх громадян, а в тому числі й для православних, — забороняють по тім казанню чини КОП-у відвідувати своїх парафіян в с. Козачки. 10. 1. 1938 цього священика з невідомих причин було заарештовано, відвезено під екскортую вояків до стражниці КОП-у й затримано там протягом чотирьох годин. Православного священика Малюжинського при виконуванні 5. 1. 1938 р. душпастирських обовязків у с. Гриньки екскортую капрал КОП-у, що викликає надзвичайно пригноблююче враження серед вірних. Тому ж священикові Малюжинському, не зважаючи на те, що він має стала перепустку, забороняється відвідувати своїх парафіян в с. Гриньки без спеціального кождоразового дозволу на те влади КОП-у.

Знов 8. 1. б. р., коли дозвіл на відправу в тім селі Служби Божої було дано, церковного старосту, що має ключі до церковних дверей, закликано до стражниці й там затримано, завдяки чому священик був змущений відправити Службу Божу не в церкві. Така поведінка представників влади в пограниччю викликала те, що серед місцевої православної людності утривалося переконання, що єдиним виходом з наложливої ситуації є добровільний перехід на римо-католицизм, а то тим більше, що до акції навернення приєдналися кілька вчителів і війт гміни Ланівці Ян Стадницький. Цей останній, використовуючи підлеглих йому солтисів, а також не перебираючи в засобах, змушує своїх виборців православного ісповідання до зміни своєї віри на римо-католицизм. Ціла акція довела до того, що 13. XII. 1937 р. в місцевому костелі

в Ланівцях відбувається перша урочистість “переходу” (вірніше переводу — А. Х.) на римо-католицизм 116 мешканців с. Гриньки. Акція така сама провадиться і в інших пограничних місцевосцях гмін: Ланівці й Білозірка, Кремянецького пов., що викликає зрозуміле занепокоєння серед місцевої православної людності, яка почуває себе загроженою в основному своєму праві — свободі визнання. На цю акцію звернула увагу як польська, так і українська преса, викликаючи занепокоєння громадської опінії. Щоб дослідити фактичний стан цієї справи, виїхав на місце Голова Української Парляментарної Репрезентації Волині посол Сергій Тимошенко, якому вдалося добрatisя до с. Гринька. На жаль, послові С. Тимошенкові не вдалося належно висвітлити цілої справи бо влада КОП-у змусила його покинути село. Коли у п. посла представники КОП-у, в присутності місцевої людності, відібрали у гвалтований спосіб попередньо видану перепустку й вимагали негайно покинути прикордонну смугу, — один з присутніх господарів села Гриньки сказав: “Тепер ви, п. посол, бачите, як нам тут живеться, коли навіть послові невільно з нами говорити. Але запевняємо вас, п. посол, що католицьку метрику можуть нам видати, але душі наші зостануть православними і українськими”. Вдалося ствердити, що головну роль в акції навернення на римо-католицизм відіграє місцева влада КОП-у. Один із старшин, у ранзі капітана, бував на зібраннях сільських громад, де виголошує промови, закликаючи православну людність до переходу на римо-католицизм. Напр., 26. XII. 1937 р. після промови п. капітана на зібранні 150 членів громади села Юськівці, 13 осіб висловили згоду змінити релігію, за що дістали від капітана похвалу й назву **добрих** громадян держави. Відомо, що підстаршини довший час систематично обходили хати окремих господарів і наклонювали їх змінити ісповідування віри. Говорять, що за переход на римо-католицизм обіцяли вони при тому землю, звільнення від шарварку та інші привілеї, а в разі непослуху — загрожували викиненням з прикордонної смуги та іншими репресіями. У цілій місцевості, де прова-

диться акція навернення, oprіч виняткових приписів, які там існують, — як у прикордонній полосі, створюється ще твердження, що там можуть мешкати тільки поляки й католики, а православна українська людність не має права мешкати й не може мати жодної оборони, жодної допомоги. Як підтвердження цього, може служити факт суворої ізоляції тих місцевостей через недопущення православних священиків до вірних і святинь, ескортування їх вояками КОП-у, недопущення делегованих Православною Консисторією в Кремянці члена Консисторії протоєрея о. А. Бриниха й єпархіального місіонера о. С. Казновецького до відвідин села Гриньки, змушення виконуючого свої посолські обовязки посла С. Тимошенка (який мав перепустку, видану командою КОП-у) негайно покинути прикордонну смугу ... До цього треба додати вже загально відому подробицю, що заслуговує на увагу, а саме: Церква с. Гриньки під час Служби Божої 30. XII 1937 року, не зважаючи на те, що це був звичайний буденний, несвяточний день, була переповнена переважно **нео-католиками**, цебто тими особами, що перед тим нібито "пereйшли" на римо-католицизм. Цілу Службу присутні стояли навколоішках, плачуши й ридаючи, а по скінченні Служби настоятель довший час був оточений вірними і змушений вислухувати їх жалі й болі. Але влада КОП-у, довдавшись про це, становчо зажадали від о. настоятеля негайно вийхати з села". Всю цю шкідливу акцію членів КОП-у по місцях піддержується начальником його, як це видно з „Життя католіцке", де повідомляється, що на урочистості 19. XII. 1937 р. з приводу навернення православних гриньківців на римо-католицизм було зачитано ї телеграму вітальну від начальника КОУ-у ц. ін. ч. 4, 38).

Зачитавши фактичну сторону, посол запитував Міністра Справ Внутрішніх і просив висвітлити наведені факти висвячення щодо зроблених і замірених заряджень у цій справі.

Але перше, ніж та відповідь була подана, нові події релігійного насильства та вісті про них все далі наплива-

ли їй ширились. Так, стало відомо, що в Ковлі (з оплатою почтовою) було засипано парафіян усіх церков брошурою “*Co trzeba zrobić, żeby zostać przyjętym na łono kościoła rzymsko-katolickiego*”.

В тій брошурі автор звертається до “поляків, батьків яких московські царі силою забрали з римо-католицького костела”, а також до тих, “що за браком католицьких святынь, перероблених на церкви, сьогодні є віри православної”. Одних і других кличе автор до ксьондза, Бо “католицький костел є єдиним, який від Христа-Бога походить, а інші церкви позакладали люди”. Автором брошюри був ксьондз Ковля, Маріян Токаржевський, що 15. XII. 1936 р. виголосив був проповідь, про яку на суді свідчив поляк-католик Сухаржевський, називаючи її „смутним фактом”. Посол Скрипник свідчив, що аналогічні віс ті надходять до нього з рівенського повіту. А 11. 2. посол Ст. Баран виступив з новим запитом до міністра в цій справі “місіонерській”, яку провадили ксьондзи і члени прикордонної сторожі. Написана на 12 аркушах, інтерпеляція посла Барана повторяла факти запиту посла Скрипника, а в центрі його фігурував все той самий ксьондз з Лановець о. Яросевич і вйт тамтешний Стадницький. Інтерпеляція запитувала міністра, чи має це нарешті припинитися?

На цей подвійний запит, в атмосфері напруження загального серед православної людності в Польщі, послідувала така відповідь міністра Спр. Вн. на письмі 31. II. 38 року. (Уряд стоїть на становищі загарантованої конституційним законом свободи віроісповідання і свободи сумління. Одним із проявів цієї свободи є свобода одиниці вибрати собі віроісповідання, до якого хоче належати. Стверджую, що в рішучий спосіб протиставлюся усім пробам викликувати який-небудь натиск у тій ділянці, і рівночасно запевняю кожному віроісповіданню оборону слушних його релігійних інтересів. Висловом реалізації цієї останньої засади є, між іншим, факт відбууття Волинським Архиєп. Алексієм у днях 25 по 29 січня 1938 р. пас-

тирської візитації у Гриньках і в сусідніх місцевостях, у часі якої офіціяльні адміністративні чинники приймали архиєпископа, а органи КОП-у вибудували тріумфальні ворота, щоб виявити пошану для достойника Православної Церкви. Мушу застерегтися проти проб надавати нормальному і зрозумілому релігійному рухові характер недозволеної акції адміністративних чинників, як теж узагальнюванням, надаваним з політичних оглядів спорадичних проявом віроісповідного прозелітизму. У цьому стані речей уважаю видані досі в повищій справі зарядження за цілковито вистарчальні). Підписав Славой Складовський, міністер. (Ц. і Н. ч. 8-9 1938 р.). А тим часом, поки прем'єр Сл. Складковський зібрався і на цю відповідь, дії, що торкалися Гриньок, поширились на с. Глубочок і с. Лідавку, Рів. п.; с. Новомалин, Здолб. п. В. с. Радомишлі, Луцького пов., де почалася комасація земель, були збори, на яких виявилось, що місцеві люди Остророги — це нащадки графів Остророгів; Врублевські, Ружевські. Отченаші і Ковалъчуки підписали якісь деклярації, бо говорилося, що при комасації ґрунтів буде братися під увагу національність і віра. У с. Хорові, Здолб. пов., осадники Яніцький і Ярошевський та інші з заст. солтиса Вичеховським зібрали людей, яких прізвища кінчаються на “ський”, “цький”, “ич”, а також на “ко”, “ур”, “ик”, до гміни 7. III. 1938 р., де мало відбутися зібрання в справі переходу на католицизм. Півдня чекали на приїзд ксьондза-празлата з Острога, але він не приїхав. В Кремянці в друкарні Цвіка сконфіскували наклад (15,000) статті Володимира Островського, що була відбиткою статті, надрукованої в “Церква і народ” (ч. 7, 1938), яка стаття поясняла людям, звідки пішли прізвища на “ський”, “цький”, “ич” та чи є вони польськими. На комісії Сейму, при обговорюванні бюджету Міністерство Внутрішніх Справ, посол С. Тимошенко інформував міністра, що в Гриньках перший підписав деклярацію зміни віри на католицтво б. царський жандарм Седельніков (Ц. і Н. 1938 р., ч. 3).

Як же насправді під оглядом свого походження історичного, релігійного й національного представлялося се-

ло Гриньки в час, коли на нього упало лиxo морального й фізичного тиску з боку католицького завойовника, що змусило слабіших з-поміж мешканців його рятуватися зміною метрикі?

Село Гриньки, що в значній кількості свого населення перейшло з православної віри на католицизм, — лежить на правому боці верхів'я річки Горинь, при маленькій безіменній її дотоці. Воно сусідує з м. Ланівцями та з селами: Малі Козачки, Великі Козачки, Грибова л Осники, що знаходяться всі одно від одного на віддалі 2-5 кілометрів. Мають свою почути й залізничну стацію, деканат, а тепер і парафію — в м. Ланівцях, у двох кілометрах від себе. Від границі большевицької положене у віддалі менш одного кілометра. Від Кремянця, повітового міста й єпархіального центру, знаходиться в 45 кілометрах в південно-західному напрямку.

Населення с. Гриньки мають тепер (1938 р.) кругло 650 людей і складається воно із родин, що носять прізвища: Бейзим, Борбельюк, Брисюк, Вигонний, Вовчик, Вовчук, Волинець, Войцеховський, Голдай, Гаврисюк, Головко, Гуменюк, Грисюк, Дацюк, Демчук, Деялентюк, Дубовий, Зиска, Зубарчук, Кравець, Климчук, Ковальчук, Козира, Кузя, Лотоцький, Луцюк, Луцик, Мазур, Мельничук, Микитюк, Ничка, Ничшин, Пихук, Панчук, Печениюк, Погорілець, Полянка, Полянко, Пихилюк, Піхур, Рацібоб, Сиодорович, Сидорчук, Семенів, Федорчук, Цимбалюк, Черній, Сопронюк, Савчук, Теодорович, Шандрук, Шевчук, Шатровський, Шостак, Ярмолюк, Ящук.

При самому кінці XVIII-го віку й початку віку XIX, чи то зараз по прилученні Волині до Росії, в Гриньках знаходимо окрему парафію православну. (В склад її входять також села: Малі й Великі Козачки. По тодішніх часах це була досить велика парафія: в 1799 році, напр., вона нотує 16 хрестин, 12 шлюбів і 13 мерлин, які цифри з кожним роком далі в скорому темпі все збільшуються. Живуть тоді в Гриньках, Козачках Великих і Малих родини, що пишуться — Андрощук, Аксамитний-Іксаміт-

ній, Бурбела, Балагуда-Балагуд, Брисик, Башук, Багнюк, Безо (у) щук, Буштин-Буртин-Бурштин, Баран-Баранчук, Британюк-Бритий-Британ, Бурковський, Борнашевський, Борчук, Войт, Войталь-Волтель, Василько-Васильчук, Вусук, Вовк, Волошин, Гаврисюк, Галдай, Гуменюк-Гуменій-Гуменючок, Гнилець, Гаврищук, Глухенький, Горбатій, Дунчик-Дунець, Дикий, Жук, Зорій-Зорінко, Зизка, Закордонець, Зубок-Зубко, Захарчук, Івашко-Івашків-Іващук, Іватунець, Крук-Кручок, Кеба, Капітон-Капітанюк-Капітонець, Купер-Купір, Куций, Капуста-Капустюк, Климюк, Коваль, Кривий, Кравець-Кравчук, Королюк, "Ксонзик", Козир-Козирук-Козирій, Книжник, Костюк, "Киктюк-Книтюк", Критюк-Крутій, Кавара, Луник, Лис-Лесик, Лахманюк, Лешко, Моть-Мотюк, Мазур, Максимчак-Максимчик-Максимяк-Максимишин, Марчук, Мельник-Мельничук, Мисловець, Никитюк, Нітко-Нічко-Нічижин, Ні-Поліщук, Панько-Панчишин-Панчук, Полінчук - Паліонбожейко, Очеретяний, Олецьку, Онобцелковий, Пилипчук, чук-Паліонка, Палій, Похилюк-Похулько, Похилюк-Глухенький, Пасічник, Погорілець, Рибак, Рижій-Рижий, Рацібаба-Рацібабюк, Свистунець, Стипуря-Стипурка, Стасюк, Скляр-Шкляр, Сень, Савчук, Савунь, Сосун-Сосук-Со (у) Сучок, Токар, Тимчишин-Тамчишин, Тивон, Шлапак-Шлапатюк, Швець-Шевчук-Шевчик, Шейнюк, Шатрук-Шатровський-Шатрощук, Шостак-Шостачок, Циган, Цимбалістий, Чоп-Чопюк, Франчук, Федорчук-Хведорук, Чорний, Чорній, Ярмолюк-Ярмолючок, Ящук, Яцинюк-Ецинюк, Юзвюк.

Різниця, яку бачимо в наведених списках родин та яка зайдла на протязі більш сто років історії села, у переважаючій більшості повстала тут у дорозі натурального руху обміна людності з околицями. Коли зо списку другого викинемо родини, що виключно належать до М. і В. Козачок, а також під увагу приймемо панцизняне закріплення людності в межах володінь дідича, то можливо твердити, що до знесення панщини (в Росії 1861 року) обмін родин в Гриньках міг відбуватися й фактично відбувався майже виключно в межах своєї парафії, як володін-

ня одного пана. По скасованню ж панщини — цей обмін поширився на Грибову, Осники й далі. І відтоді поширене в нас узагалі приставання в прийми провадить за собою одночасний та натуральний процес зміни родин у Гриньках, що дає в результаті нинішній склад родин цього села.

Однак, поруч такого в Гриньках процесу, натурального, як ми його назвали, тут відбувався на протязі часу ще й інший: Це процес стабілізації прізвищ родин. Останній відбувався не поруч зміни крові населення, так би мовити, а тільки у фіксації по актах різних пливких форм одного і того ж прізвища. Тому що сто літ назад, особливо за панщини, коли селянин нікуди поза маєток пана взагалі не виїздив, дуже мале в нас значення надавали прізвищу — останні все залишалися чимсь пливким, а тому і попадали до книг актових щораз в інших варіаціях. Це й відмічує список прізвищ родин гринковецьких з-перед сто років назад.

Зовсім осібно стоять прізвища, які не підходять ані до першої, ані до другої з поданих категорій: це прізвища або зовсім змінені, або тих людей, що пізніше і зовсім збоку осіли в Гриньках. До них належить — Войцеховські, що за панщини пишуться Ящуками, чому тепер ледве чи мають формально-правну підставу так зватися, а також Лотоцькі, що колись не були ані корінними селянами Гриньок, ані взагалі не жили в Гриньках перед XIX віком. Були це люди духовного звання, а осіли й жили в цьому селі, як „однодворці”, вже багато пізніше прилучення Волині до Росії.

Перечислені вище мешканці Гриньок в найдавніші часи пишуться „посполитого звання”, „поселянського звання” людьми, свої ж прізвища фіксують в одній формі та обовязково їх записують — уже значно пізніше. Зараз же по прилученню до Росії мешканці Гриньок, особливо ж жінки, часто-густо зовсім ніякого прізвища не мають, пишуться просто „стара дячиха Меланія”, „Юзиха”, „Яніха”, і т. п. Ці останні в своїх прізвищах, між іншим, тільки і є одними свідками того, що їх чоловіків-кріпаків зва-

ли тоді в селі, очевидно вслід за двірською челяддю, на польський лад "Ян", "Юзьо" чи подібно. Але що ми маємо тут до діла саме з українцями, про це свідчать — і віразно українська вимова цих їх дивних "прізвищ", і православна їх віра, і обовязкове поруч зазначення в актах національності, якщо до них випадково вписується поляка. На підставі подібних одміток стверджуємо тут, що лише проти українських прізвищ Франчук, Стасюк і Савчук — вряди-годи спіткаємо по актах відмітку, що їх носять люди обряду "римського"; решта — все православними пишуться.

Окремо від наведених вище родин стоять поміж старими мешканцями Гриньок ті родини, які пишуться в актах, як елемент "служачий", а саме: з одного боку — церковний причет: священики, дяки й паламарі; з другого боку-двірська служба панів, як рівно ж й самі пани: ці останні в більшості католики, що і стверджується в записках або їх іменами, або безпосередніми відмітками їх національності й віри. Прізвища членів церковного клиря в Гриньках подаємо разом з історією гриньковецької парафії. Володіючі ж і правлячі в давні часи в Гриньках родини, що живуть не обовязково в самих Гриньках, а і по сусідніх селах: у Грибовій, Осниках, Козачках, де були фільварки, — слідуючі: Боніфатій Овсядовський, Козаковецький (чи не той часом, що живе в Козачках?) Попель („шляхтич”), Александра й Марія Ободинські, Ба (я?) Лостоцький, Камінська, Мочульський, Михаловський, Ольшевський, Ромашевський ("дворянин"), "Степан Мацков Мушин (Мужин?), Гавронська, „Юзеф Рекольський”, "Гиларій" Ольшевський, Бандровський, нарешті "однодворець" Василій Антонов Лотоцький. З останніх були з найдавніших часів православними. Мужин і Лотоцький, решта — католики, хоч про всіх них безпосередніх по-свідчень не знайти в старих актах. Навпаки, те, що на початку минулого віку настоятелем у сусідніх Орішківцях був священик о. Павел Ольшевський, скоріше наводить на думку, що і інші Ольшевські (дідичі) могли бути тоді православними.

До свого переходу на католицизм с. Гриньки належали до парафії в Грибовій. З Грибою Гриньки жили спільним парафіяльним життям за часів відродженої Польщі. До світової ж війни входили в склад парафії Осники аж від 1844 р., коли то їх було разом сполучено заряд із Осницького настоятеля о. Стефана Давидовича, на просьбу пана Петра Ольшевського, що володів Осниками, М. і разом з М. і В. Козачками та Грибовою, творять парафію В. Козачками й Гриньками. До того часу знов Гриньки, Гриньки-Грибовецьку. При цьому самостійною парафією вважались саме Гриньки, а Грибова до них була припісана. Ця сполука Гриньок з Грибовою почалася 1832 року, після того, як попереднього (1831) року в Гриньках згоріла церква. З того часу знайшлися Гриньки під зарядом о. Федора Пекарського настоятеля с. Грибовецького, що і опікувався Гриньками до 1836 року, а далі до прилучення Гриньок до Осник керує парафією Гриньки-Грибовецькою священик о. Стефан (Лукич) Лотоцький, часом його заміщав заштатний священик (з Грибової) о. Лука Лотоцький. Тоді ж, до речі, кумують у Гриньках семінаристи Алексій і Феодосій Лотоцькі, брат і син настоятеля Гриньок.

До 1831 р. аж від 1799 р. Гриньки, Малі й Великі Козачки творять цілком самостійну, незалежну парафію "Гриньки", що в порівнянні з сусідніми парафіями на ті часи була досить значною. На протязі років 1799-1831 керують Гриньковецькою парафією настоятелі: о. Александр (Васильович) Торокан-Тхоржевський до 1816 р. (помер 14. II. 1816), а по ньому (з 1819 р.) його зять о. Юстин Гужиловський. Останній уже по смерті тестя (1817) побрався з донькою о. Торокан-Тхоржевського Мартою, як богослов, що скінчив якраз Волинську Духовну Семінарію. О. Гужиловський, здається, залишає Гриньки по власній охоті, бо того ж року, як згоріла в Гриньках церква, померла йому (від сухот, похована в Ланівцях) його дружина (мала 35 років життя), а трохи раніше його донька. Того ж року о. Гужиловський пере-

жив в Гриньках пошестъ холери, а теща його померли в Гриньках ще у молодому (56 і 54 років) віці та одного року і разом з його швагром, старшим зятем Т. Тхоржевських, о. Василем Шавранським. Останній помер молодим і теж від сухот. Не здивим, нарешті, буде зазначити тут, що відношення родини Торокан-Тхоржевських до парафіян були такі, що матушка стара Олена Петрівна й дочки Марія й Марта та син Антон Т.-Тхоржевський і зять о. В. Шафранський — майже з половиною своєї парафії були кумами.

В часі 1816-1819 років доглядають парафії в Гриньках о. Филип Калабанович з села Осники, о. Гаврил Бродкевич з Молоткова, заст. священик с. Білоуша, Остр. пов., Пантелеймон Федорович, о. Павел Ольшевський з Орішковець, о. Іван Огуркевич із Лановець. Коли ж хворіє о. Ан. Т.-Тхоржевський, його заміщають або ті ж сусіди, або зять його старший о. В. Шафранський, настоятель Стіжка. Поки Гриньки творили окрему парафію, були вони підлеглими благочинному в м. Білозірці, о. Прокопію Хотовському. Обовязки дяківські несли в Гриньках в роках 1799-1826 Іван Фальчевський, в роках же сполучення з с. Грибовою-Варлаам Роздольський. Між 1826-1832 роками — різні особи, як паламар Федор Соколовський, дячок „из подданих” Косма Мельницький, „стихарний дячок” Лука Шафранський, заборонений у священно-служенні свящ. Павел Пашинський, Василь Левицький, паламар Павел Назаркевич, Стефан Олійник. Тут не здивим зафіксувати і те, що Шафранські, які були в родстві з священиками Гриньок, походили самі з дяків с. Малі Гнилички, Остр. повіту.

Як відомо, прилучення Волині до Росії наступило 27. 3. 1793 року, і дня 12. 4. 1793 р. вийшов указ цариці Катерини II про приділення Кремянецьчини до Ізяславського намісництва. Та вже два роки пізніше те намісництво скасовано й утворюється намісництво Подільське з містом Кременцем, як головним. А далі знов 30. 12. 1796 р. касується те намісництво, і на його місце повстає Волинська

губернія з Кремянцем, уже як повітовим містом. Одночасно з тим попадає Волинь під заряд Житомирсько-Волинської Єпархії, окрім теперішнього, приблизно, Дубенського повіту, що увійшов був спочатку в склад єпархії Брацлавської. Така саме мінливість адміністраційна, що нею характеризується початок влади російської на Волині зараз по її до Росії прилученні, стає причиною того, що нині не маємо ми актів Гриньок кінця XVIII-го віку, хоч існує в Гриньках церква і (мабуть-парафія) давно ще перед відходом Волині до Росії. Очевидно, акти парафіяльні Гриньок з тих часів губляться в книгах Поділля коли ще взагалі не загинули.

Повернення з унії людності Волині наступило в роках 1794-1797. Цей процес зафіксувався на Волині в старих церковних книгах-актах, як цілком натуральне явище, і в такій мірі безболізне явище, що тепер ми маємо повне право твердити: поворот на православіє уніятів на Волині пройшов без примусу, сам собою. Отже, очевидно, так само справа пройшла і в Гриньках, коли тільки Гриньки взагалі були в унії. В кожному разі в найстаріших актах Гриньок **жадної згадки про існування уніятів там нема.** Коли по інших парафіях Волині, де були колись уніяти, завжди знайдете про унію якусь згадку в найближчі роки по поверненні села в православія, вже в 1799 р. Гриньки виступають цілком православним селом, крім — очевидно — вищої двірської служби й власників села, які пишуться католиками.

Церква в Гриньках, як то стверджено документально, існує вже в 1758 році. Церква ця на честь св. м. Димитрія. Це видно з напису на чаши в церкві с. Осники, до яких були приписані Гриньки довший час. В згаданому написі читаємо: „Тен келех... до церкви Гриньков'іч... под титолом С. М. Димитрого. А. Д. 1758 року”. Однак, у момент переходу Гриньок до Росії церква в Гриньках — св. Михайлівська, а з 1800 року починаючи знов на честь св. Димитрія Мироточивого. Чи були до 1800 року Гриньки приписані до Грибової, де церква св.-Михайлівська, чи

була в ті часи ще друга церква в Гриньках, з якої пізніше наступило перенесення парафії до іншої, — трудно сказати. Теперішня церква в Гриньках збудована 1866 (1855) року. Є також тепер церква і в Козачках на честь св. Димитрія Ростовського, збудована (зі старого матеріалу) в 1873 році.

III.

Щоб зрозуміти, що визначала відповідь міністра Славій-Складковського на наведені інтерпеляції в новій Польщі, — слід тепер звернути увагу на психологічний бік подій, що стали звичайними в державі, яка на кожному місці голосила девізи “Вільні з вільними, рівні з рівними”. Звертаємось отже до „вільного, конституцію загарантованого єднання православного Архиєрея з його патствою, яку архиєреїві сам КОП помагав ставити вітальні ворота для урочистого прийняття його. Архиєпископ Алексій, тодішній правлячий архиєрей Волині, дійсно відвідав тоді Гриньки. Приїхав і так говорив в церкві до людей:

“Ви, друзі мої, бачите мене вперше, але я давно зновував з найкращого боку. Старші з вас добре пам'ятають, певно, свого бувшого настоятеля — о. Діонісія. Цей старець, що давно вже упокоївся, не міг нахвалитися вами, розказуючи, як він по кілька днів проводив у вас на добрих бесідах про святу віру і християнське життя. Добра слава про вас тривала до останніх днів, і я ще літом минулого року мав можливість відозватися про вас, як про добрих дітей, коли був недалеко від вас, і обіцяв скоро прибути до вас, щоб потішитися вірою вашою (Римл. 1, 2) та насолодитися молитвою спільною з вами. І ось чую, що ви, в значному числі, зрадили свою прадідівську віру і відпали в інше ісповідання. Моєму здивованню і тузі не було границь, що ви дійсно впали в нещастя, хоч і в надзвичайних обставинах вашого життя. І от я серед вас, **що плачете й ридаєте**. Бачу, що вам тяжко, але і не легко мені, бо ж мене поставив Господь “стражем дому (нового) Ізраїля, щоб врозумляти вас від імені Божого” (Єзек. III, 17).

Власне на підкresлених нами словах можна було і спинитися, щоб зрозуміти, яка то велика дистанція поміж волею, про яку в конституції польській говорив польський прем'єр, а практикою адміністративної машинерії, очоленої тим же прем'єром у Польщі тодішній, яка своєю "волею" викликала ці слізози. Проте далі у своїй промові Владика Алексій свідчив: **"Але ви плачете й ридаєте увесь час, що я з вами, від зустрічі зо мною і до цього часу не перестаєте плакати. Це добра ознака! Я бачу і відчуваю, що не своєю волею ви впали в найбільше нещастя — і відпадіння від віри".** А коли не по своїй власній волі, то кому це потрібно, кому захотілось ваших сліз і ридань". І вказавши у формі тоді можливій на те, що ніби і Уряд Речі Посполитої дбає про добро православної віри в Польщі, і Рим кличе проти антисемітизму, зауваживши, що гріх симітів тільки в тому, що ісповідують "предковічну" релігію. Але в православних теж предковічна релігія. І римський армянський єпископ Львова Теодорович сповіщав недавно в радіо про собор римо-католицьких єпископів в Польщі, що закликав боротися всім з безбожжям. Але він кінчив, ані слова не сказавши про якусь боротьбу зо св. Православієм. "Тоді кому ж потрібні ридання ваші? А запитуючи про це, я і сам з вами плачу".

Од'їхавши в тут змальованій атмосфері до сусідніх Лановець, у проповіді своїй Архиєп. Алексій там казав: "Нині, друзі мої, усі ми знаходимся якби напередодні страшного суду, бо нині часи апокаліптичні, події страшні. В недалекій від вас крайні антихрист вже розкрив пашу свою, щоб пожерти віруючих. Нині самий час об'єднатися усім християнам, щоб дати сильну відсіч ворожим силам. Але це не значить, що треба нам, православним, покидати своє, комусь підпорядкуватися і до когось приспособлюватися. Ні, далеко ні". І змалювавши різницю католицизму, православ'я й протестантизму, владика звернув увагу на пануючий нині дух князя віку цього, що виявляється головно в насильстві й ненависті. А що боротися тим можна тільки духом свободи й любови, які є питоменні православній вірі, він кличе особливо дорожити сво-

єю вірою. „І щоб сказати вам це, я і прибув нині до вас, мої друзі” (Ц. і Н. ч. 4, 1938).

Так на місцях волинська українська людність переживала ту трагедію, що в польській поточній мові політичній називалась в ті роки “повищення польського краю”, А оп’янілі владою польські законодавці й адміністратори робили його, забороняючи навіть плакати. Число 10 “Церква і Нарід” за 1938 р., православного органу в Кремянці, було конфісковане, а редакції закинуто преступство з арт. 170 Кодексу Карного, за статтю “Де Служба Божа найдорожча” і ось ті два наступні вірші П. Куліша:

Псалом XIII.

Доколі, Господи, забудеш
Мене в напасті до кінця,
І одвертатимеш від мене
Святу красу твого лиця?
Доколі вбогою душою
І серцем хилявим моїм,
На радість ворогу я буду
Молитися стіnam німим?
Почуй мій голос, глянь на

Незрячі очі просвіти,
Не дай мені в гріхах
[сконати,
На вік заснути в темноті.
Не дай, щоб вороги
[хвалились,
Вбачаючи мою біду,
Щоб злющи люди
[веселились,
[мене, Як захитаюсь та впаду!

В Тобі моя надія, Боже,
Твоєю ласкою спасусь,
Твоя рука мені поможе,
Твоїм добром возвеселюсь.

Псалом XV.

Господи, хто буде жити
У Твоєму домі?
Хто осяде на Твоєму
Сіоні святому?

Хто ні кому, підлестивши,
Зле не замишляє,
Хто сусідові докором
Серця не вражає,

Той, хтоходить непорочен,
Робить щиру правду,
Хто добро у серці мислить
Убогому брату,

Хто ледачих ненавидить,
Добрих поважає,
Обіцявши, забоживши,
Словіа не ламає,

Власне на підкresлених нами словах можна було і спинитися, щоб зрозуміти, яка то велика дистанція поміж волею, про яку в конституції польській говорив польський прем'єр, а практикою адміністративної машинерії, очоленої тим же прем'єром у Польщі тодішній, яка своєю "волею" викликала ці сльози. Проте далі у своїй промові Владика Алексій свідчив: **"Але ви плачете й ридаете уесь час, що я з вами, від зустрічі зо мною і до цього часу не перестаєте плакати. Це добра ознака! Я бачу і відчуваю, що не своєю волею ви впали в найбільше нещастя — і відпадіння від віри".** А коли не по своїй власній волі, то кому це потрібно, кому захотілось ваших сліз і ридань". І вказавши у формі тоді можливій на те, що ніби і Уряд Речіпосполитої дбає про добро православної віри в Польщі, і Рим кличе проти антисемітизму, зауваживши, що гріх симітів тільки в тому, що ісповідують "предковічну" релігію. Але в православних теж предковічна релігія. І римський армянський єпископ Львова Теодорович сповіщав недавно в радіо про собор римо-католицьких єпископів в Польщі, що закликав боротися всім з безбожжям. Але він кінчив, ані слова не сказавши про якусь боротьбу зо св. Православієм. "Тоді кому ж потрібні ридання ваші? А запитуючи про це, я і сам з вами плачу".

Од'їхавши в тут змальованій атмосфері до сусідніх Лановець, у проповіді своїй Архиєп. Алексій там казав: "Нині, друзі мої, усі ми знаходимся якби напередодні страшного суду, бо нині часи апокаліптичні, події страшні. В недалекій від вас крайні антихрист вже розкрив пащу свою, щоб пожерти віруючих. Нині самий час об'єднатися усім християнам, щоб дати сильну відсіч ворожим силам. Але це не значить, що треба нам, православним, покидати своє, комусь підпорядкуватися і до когось приспособлюватися. Ні, далеко ні". І змалювавши різницю католицизму, православ'я й протестантизму, владика звернув увагу на пануючий нині дух князя віку цього, що виявляється головно в насильстві й ненависті. А що боротися тим можна тільки духом свободи й любови, які є питоменні православній вірі, він кличе особливо дорожити сво-

єю вірою. „І щоб сказати вам це, я і прибув нині до вас, мої друзі” (Ц. і Н. ч. 4, 1938).

Так на місцях волинська українська людність переживала ту трагедію, що в польській поточній мові політичній називалась в ті роки “повищення польського краю”, А оп’янілі владою польські законодавці й адміністратори робили його, забороняючи навіть плакати. Число 10 “Церква і Нарід” за 1938 р., православного органу в Кремянці, було конфісковане, а редакції закинуто преступство з арт. 170 Кодексу Карного, за статтю “Де Служба Божа найдорожча” і ось ті два наступні вірші П. Куліша:

Псалом XIII.

Доколі, Господи, забудеш
Мене в напасті до кінця,
І одвертатимеш від мене
Святу красу твого лиця?
Доколі вбогою душою
І серцем хирявим моїм,
На радість ворогу я буду
Молитися стінам німим?
Почуй мій голос, глянь на [мене,

Незрячі очі просвіти,
Не дай мені в гріхах [сконати,
На вік заснути в темності.
Не дай, щоб вороги [хвалились,
Вбачаючи мою біду,
Щоб злющи люди [веселились,
Як захитаюсь та впаду!

В Тобі моя надія, Боже,
Твоєю ласкою спасусь,
Твоя рука мені поможе,
Твоїм добром возвеселюсь.

Псалом XV.

Господи, хто буде жити
У Твоєму домі?
Хто сяде на Твоєму
Сіоні святому?
Той, хто ходить непорочен,
Робить щиру правду,
Хто добро у серці мислить
Убогому брату,

Хто нікому, підлестившись,
Зле не замишляє,
Хто сусідові докором
Серця не вражає,
Хто ледачих ненавидить,
Добрих поважає,
Обіцявши, забоживши,
Слова не ламає,

Хто, грошима запомігши,
Лихви не приймає:
Оттакий ніколи в світі
Смутку не дізнає.

Сльози — не війна, не наука, не пропаганда, а сентиментальність; вислів слабости людини, народу. Але вони мстяться. За рік по цих сльозових експериментах польських міністрів і адміністраторів місцевих, почалася війна Польщі з Німеччиною. Мобілізована молодь Кремянецької, посаджена в ешелони на станції “Кремянець”, коли ешелон рушив, урочисто начальством польським випроваджуваний на оборону “отчизни”, — нагло заспівала в екстазі: “Ще не вмерла Україна”.

“My już wojnę przegrali”! — Скрикнув начальник Р. К. У.*). А за пару день тижневий (цілий тиждень іхав) ланцюг авт варшавських та інших начальників Польщі, з Президентом і військовим міністром на чолі, тікав через Кремянець на Вишневець-Збараж — повз Гриньки на Заліщики до кордону сусідньої Румунії.

---

*^o) Polska Komenda Uzupełnień.

о. Протоєрей Дмитро Фотій.

НАДЗВИЧАЙНИЙ СОБОР УГПЦК.

Звичайні календарні дні — субота і неділя; звичайні календарні дати — 4-го і 5-го липня 1959 р. Вони звичайні для інших народностей, але для українців, для тих, що живуть у Канаді, особливо для Західної Канади ці дні і ці дати НАДЗВИЧАЙНІ! Величні, історичні! В цій другій, прибраній нашій батьківщині близько 70 років тому взад наші перші поселенці боролися з дикою природою, після тяжких трудів першу скибу проорювали, а тепер золотяться від збіжжя безмежні лани... В ці дні 4-5 липня золота нагорода для всіх наших українських пionерів, що ввесь час працювали, були вірні Українській Православній Церкві і для неї нічого не жаліли.

В дніях 4-го і 5-го липня ц. р. в місті Едмонтоні, Альберта відбувся Надзвичайний Собор УГПЦК (12-ий з черги), на котрому вибрано кандидата на 3-го Єпископа УГПЦК і рукоположено в Єпископа Едмонтону і Західної Канади. Це велика і історична подія в житті УГПЦК! Велика і історична, бо перший раз в житті УГПЦК Єпархи цієї ж Церкви рукополагали 3-го Єпископа. Велика і історична, бо перший раз в житті УГПЦК в Канаді таки висвячено Єпископа!

Велику подію і її історичне значення зrozуміли Духовенство і вірні Церкви з усієї Канади і прибули на Собор і Висвяту у дуже великому числі.

Два дні перед Собором 2-3-го липня відбувалася Всеканадійська Духовна Конференція. З розпорядження і благословення Всесвятого Владики Митрополита Іларіона, Конференція Духовенства була поділена на 6 Комісій, з окремими рефератами. Цим Комісіям було дано Владикою Митрополитом три місяці перед Конференцією 80 питань, які мали бути обговорені і з них винесені резолюції. Кожна Комісія засідала в окремій кімнаті, заслухували допо-

відів співдоповідачів, були запити і дискусії. священики поставилися дуже совісно до цих питань і засідали навіть поза офіційними засіданнями до пізньої ночі. У п'ятницю, 3-го липня, після обіду, на пленарному засіданні Духовної Всеканадської Конференції, зачитано всі резолюції, внесено поправки і прийнято їх, як вказівки для Президії Консисторії у розв'язуванні різних справ та, як матеріали для слідуючого Собору, що бає відбутися в 1960 році.

Новий спосіб відбування і праці Духовної Конференції, що його впровадив Владика Митрополит, показався корисним і плодотворним. Світські делегати могли бути присутніми на окремих нарадах Комісій і забирати слово в обговорюванні різних питань.

Собор відбувся в суботу, 4-го липня 1959 р. в Катедрі Св. Івана в Едмонтоні. Президія Консисторії обдумала і знаменито підготовила технічну сторінку Собору до найменших подробиць. Все провадилося в примірному порядку. Все написано, нічого не сказано не так, забагато, чи зайвого.

Перед Собором відслужено Архиєрейську Службу Божу. Служили 8 священиків і Владика Архиєпископ Михаїл. І зараз же після Служби Божої тут в Катедрі розпочато Собор молитвою “Царю Небесний” і трапаром “Що премудрими рибаками”... Президія Собору складалася із Високопреосвященніших Владик, о. Д-ра С. В. Савчука, що переводив вибір Президії і митроф. прот. о. В. Слюзаря із Монреалу, як голови, п. адв. Міського, заступ, голови, двох членів Президії прот. Ст. Симчич із Ванкуверу і п. Цибак, голова Катедральної Громади з Едмонтону та 2-ох секретарів — о. Ф. Легенюк з Торонто (Лонг Брэнч) і п. інж. Теличко. Слово відкриття мав Владика Митрополит Іларіон і сказав, що „рука Господня над нашою Церквою. Господь з нами. Нехай кожний порадіє сьогодні, хто має душу і серце відкриті для Господа. Повнота Церкви є тоді, коли є ПОВНОТА ЄПІСКОПАТУ. Бракує нашій Церкві З-го Єпископа для Едмонтону і За-

хідньої Єпархії Канади. Наша Церква Соборноправна. Сьогодні ВЕЛИКИЙ ИСТОРИЧНИЙ ДЕНЬ! Собор через Св. Духа скаже свого кандидата. Нехай буде благословений цей день! Нехай буде благословенний хто сюди прибув. Нехай буде благословенне ім'я Господнє. Господь вкладе в уста ваші ім'я кандидата на З-го Єпископа.”

Владика Архиєпископ Михаїл звернувся до Собору: “Що це за подія? Обираємо Єпископа для Західної Єпархії Канади, як завершення повноти Єпископату. Ви, сини і дочки українського народу, робите це святе діло. Робимо для нас, для нашого народу, для нашої Святої Церкви, на славу Божу. Єпископство, — не нагорода і не гонор. Єпископство, — це тягар, але найдутся Симони Киринайські, що помагатимуть нести цього хреста зі словами “Господи, якщо Ти цього від мене потребуєш, я йду, бо я раб Твій”. Велика честь для Едмонтону! Перша історична подія цього роду тут відбувається. Всі присутні на Соборі будьте щасливі, що були присутніми!”

Владика Митрополит, попрошений до слова Головою Президії, сказав, що згідно статуту нашої Церкви, пункт 16-ий кандидата на Єпископа обирає Консисторія, за згодою Митрополита і представляє його Соборові для обрання. Була **однозгідна** ухвала Консисторії, що такий кандидат є. о. протопресвітер Григорій Метюк, сьогодні Архимандрит Андрій. Він народився 1898 р. на Холмщині. Рукоположений у священика 1924 р. має за собою 35 літ душпастирської праці. Має титул “магістер Богословія”. Дружина о. Григорія померла 1941 р. Я прозвав о. Григорія за його надзвичайну доброту — “Отець Григорій — золоте серце”. Єпископат нашої Церкви ухвалив 1957 р., що кандидат на єпископа є священик вдовець о. Григорій Метюк. Цього року, за згодою Консисторії, пострижений в монахи і возведений в Архимандрита (Владикою Митрополитом). Кандидат з цього часу готувався до Єпископського сану. 2 липня 1959 р. Я і Владика Михаїл склали акта, що Архимандрит Андрій є **ДОСТОЙНИЙ** Єпископського високого сану.

о. Д-р С. В. Савчук зачитав дуже добре оформленого акта Консисторії про визнання кандидата на Єпископа за гідного і достойного і зачитав та вніс резолюцію, що Надзвичайний Собор приймає кандидатуру предложену Соборові Консисторією, обирає його на кандидата на третього Єпископа і просить Владик висвятити його в неділю, 5-го липня 1959 р. на Єпископа з титулом “Єпископ Едмонтону і Західної Канади”.

Світський член Консисторії адв. П. І. Лазарович з надзвичайно гарно опрацьованою характеристикою кандидата, написаною, піддержує внесок. Голова Президії Собору запитує о. Архимандрита Андрія чи приймає і дає свою згоду бути кандидатом на єпископа. Одержанши згоду, Отець Голова Собору просить двох старших священиків, щоб випровадили Архимандрита зі Катедри. З делегатів на Собор підноситься рука п. І. Сирника, який робить внесок, щоб Собор обмежився тільки до **одної** кандидатури на Єпископа. Собор приймає внесок **ОДНОГОЛОСНО**. Впроваджено Архимандрита Андрія, проголошено рішення Собору і проспівано Єпископові Єлективі Многі Літа.

Процедура обрання кандидата на Єпископа переводилася при переповненій Катедрі, у великому піднесенні та безприкладному порядкові. Було присутніх 56 священиків, багато делегатів, і учасників. У всіх було одне бажання, одна думка. Тому так святочно, урочисто, величаво пройшла ця історична подія. Всі висказували своє задоволення. На цьому Собор закінчив свої функції, слідувало підписання актів, і фотографування та фільмування цієї історичної події.

Вечером о год. 6-їй у Катедрі була відслужена Вечірня, Молебень і після Молебня чин наречення Єпископа Едмонтону і Західної Канади. Архимандрит Андрій, перед Владиками і повним Собором вірних заявив, що коли Собор знайшов і вибрав його, як достойного кандидата на єпископа, він приймає цей вибір і не заперечує. Тоді Владика Митрополит звернувся до людей в Катедрі “Ви чу-

ли, що кандидат приймає... але завтра він складе присягу, що буде дотримуватися всіх правд віри і канонів, що їх визнає Вселенська Православна Церква, і щойно тоді ми висвятимо його на єпископа за Божественною Літургією... Єпископ-елект мав свою першу проповідь. Глибоку і змістовну. Висловив подяку Владикам і всім українським піонірам, що підготовили ґрунт до цієї великої події, що відбувається цими днями. І перед живими і перед тими, що не діжалися цієї історичної хвилини, а для неї віддали багато труду, Єпископ-елект клонить низько свою голову.

В неділю, 5-го липня ц. р. ще далеко до початку відправи, Катедра заповнена вірними і священиками. Владик впроваджують "со славою", під звук дзвонів. Надворі чудова погода. Священство поділено на дві частини. Одна йде до приміщення де находяться Владики з процесією і вірними, друга остается зустрічати при вході в Катедру. Видно, як з різних вуличок, мов потічки напливають і напливають люди... Все це фільмується і набирається для передачі через телевізію. Є представники від інших церков: грецької, англіканської, злученої, католицької тощо. Незабутня картина!

Владики на катедрі серед Церкви. Відкриваються Царські Двері, і з вітваря виводять оо. С. В. Савчук і В. Слюзар Архимандрита Андрія. Тут відбувається чин визнання віри, канонів і присяга. В Катедрі мертві тиша, святочне напруження... Кандидат приймає все, що визнає Православна Церква, бере на себе цей тягар і присягає, що навіть смерть не присилує його відректися цієї присяги. Не тільки кандидат, але й присутні священики і вірні важать кожне слово, переживають його і прислуховуються, що скаже єпископ-елект. То великий тягар і відповідальність. Тому всі вдячні, що ввесь тягар без вагань взяв на себе вибраний Єпископ. Взяв для розквіту рідної Української Православної Церкви, для добра нашого народу і слави Божої.

Тому так легко, мельодійно молилися всі під час Св. Літургії, тому глибоке, міле зворушення опанувало всіх, коли після “Святий Боже”... Архимандрит Андрій, перед Св. Престолом впав на коліна і приймав хіротонію в Єпископа через покладання на нього рук Владик Митрополита і Архиєпископа та читання молитов про зіслання на нього Св. Духа. Тому так урочисто і натхненно повторяли за Владикою Митрополитом “Аксіос” при облачені нового Єпископа в Архиєрейські ризи напереміну оба хори — священиків і Катедрального. Це ж 40 священиків служило Соборну Архиєрейську Літургію, сповідалося і причащалося! із нашими Владиками. Мабуть перший раз стільки священиків за однією Літургією.

Слідували дальші церковні урочистості з проповідями — Словом всіх трьох Владик, потім відбувся спільній обід в Катедральній залі при великій присутності учасників Собору і хіротонії.

За почесним столом засіли три Владики, Голова Президії Консисторії, Настоятелі Катедр з цілої Канади, маєр міста Едмонтону п. Гаврилюк зі дружиною, о. В Кудрик, священик грецької православної Церкви, священик англік. ц. Д-р Фарина, голова СУС, п.. адв. Ю. Стечишин, п. адв. П. Лазарович, п. адв. Міськів. Після промов голови Катедральної Громади і наших Владик, що були і цікавими і одушевленими, на особливу увагу заслуговує слово майора м. Едмонтону п. Гаврилюка і його відкрита заява “я є членом Катедральної Громади і я є гордим, що я є членом Української Греко-Православної Церкви в Канаді”...

До слова був покликаний і о. прот. В. Кудрик. Він ствердив, що є чого сьогодні радіти всім, бо Господь Бог допоміг нам за 40 років діжджати великого зросту нашої Церкви і мати Трьох Єпископів. Ми дійшли до цього, бо ми хотіли цього, старалися про це, працювали для цього. Мали постійно цю ціль перед собою. Ніколи не зневірювалися. А що тепер? Яка перед нами ціль? Зберегти себе зі своєю багатою культурою, зі своїми звичаями, стати

двомовниками, це значить, що ми мусимо знати крім англійської мови і свою рідну українську мову так само дуже добре. Це світло нехай все світить в наших хатах, без огляду на те, що в інших національних груп може є темно. Як у нас буде світло, то вони прийдуть до нас просити світла, позичити в нас! Батьки, пильнуйте про це; у ваших руках доля наша... Це було доповнення історичної події.

Ще цього самого дня два рази передавалося по телевізії важніші частини з урочистостей хіротонії Єпископа Едмонтону і Західної Канади. І вигляд і порядок і спів бездоганні.

Історична подія в житті УГПЦК пройшла якнайкраще. Започатковано новий розділ в її історії. Віримо, що з Божою допомогою, як дотепер, так і надалі при тісній співпраці Духовенства і Православного загалу Церква в Канаді впише нові світлі сторінки свого розквіту.

ВШАНУВАННЯ 75-ЛІТТЯ ПРОФ. І. Ф. ВЛАСОВСЬКОГО

Проф. І. Ф. Власовський

28 серпня 1958 року проф. І. Власовський кінчить 75 років життя та 50 років наукової та суспільно-громадської праці. Святоволодимирське Братство в Торонто взяло на себе ініціативу в створенні Ювілейного комітету для вшанування цього визначного діяча і почесного члена Братства. До комітету ввійшли представники понад 20 православних організацій. Цей комітет підготував свято, яке відбулося 18 жовтня 1958 року в залі Української Православної Катедральної Громади св. Володимира в Торонто.

Увечері в Катедрі св. Володимира Владика Архиєпископ Михаїл в сослуженні оо. Настоятелів Катедри і при-

булих на свято священиків з інших парафій і міст, при участі Катедрального хору під проводом диригента Ю. Головка відправив Вечірню, а після неї Молебінь за здоров'я проф. І. Ф. Власовського та його Достойної Дружини.

По відправі в Катедрі численні гости з Торонто та його близчих і дальших околиць засіли за столи в просторій залі гостинної Катедральної Громади. У святі взяли участь також Достойні Гости з США — Владика Архиєпископ Мстислав та проф. А. Котович.

По вечері програму вечора відкрив голова Ювілейного комітету проф. М. Муха, який підкresлив багатогранність суспільно-громадської та наукової діяльності проф. І. Ф. Власовського, досвідченого педагога і адміністратора шкільної справи, активного учасника культурно-освітньої праці в "Просвітах" та Православних Братствах, політичного діяча, який був послом до польського сейму, на полі церковно-громадської діяльности займав найвидатніші пости в органах управління Української Православної Церкви, журналіст і редактор багатьох часописів та видань, викладач Богословського Відділу Колегії св. Андрея у Вінніпегу й нарешті автор монументальної 4-томової праці "Нарис історії Української Православної Церкви". Три томи цієї праці Достойного Ювіляра заходами Української Православної Церкви в США вже вийшли з друку, четвертий друкується. Перші ж два томи вже вийшли з друку англійською мовою. Ця остання праця проф. І. Ф. Власовського високо підносить його заслуги перед українським народом й Українською Православною Церквою, а ім'я його займе, безперечно, почесне місце в історії української культури. Українці досі не мали такої повної й правдивої історії своєї церкви. Російські вчені, що досліджували нашу давнину, все, що належало в минулому українській Церкві, вривласнювали Церкві московській.

Проф. І. Ф. Власовський заповнив цю прогалину в ділянці нашої національної культури. 4-й том проф. І. Ф. Власовський опрацьовує, користаючись крім уже відомих

історичних джерел і праць, унікальними документами з часів відродження нашої церкви, яких, безперечно, позбавлені вчені на Україні. Ця обставина запорукою, що й цей останній том буде таким же високовартісним і об'єктивним наслідком подій з життя нашої церкви в найновіших часах.

Життєвий шлях Ювіляр визначив собі, ще будучи студентом Київської Духовної Академії. Як делегат від Києва, він узяв участь в нелегальному з'їзді студентів православних духовних академій в Петербурзі, як студент випускного курсу — подав свою писану працю, в якій критикував погляд на християнство представників т. зв. історичного матеріалізму, тобто марксизму, що ним дуже захоплювалася у ті часи інтелігентна кляса тогочасної молоді. І хоч Академія присудила йому за цей твір премію Митроп. Макарія і надрукувала його, — присланий Синодом ревізор Академії, в особі архиєп. Антонія Храповицького, покарав і кол. студента Власовського і професорський склад Академії, який присудив йому премію, — як “революціонерів”. Слід відзначити, що архиєп. Антоній уже тоді був яскравим московським шовіністом і робив кар'єру на втяганні Церкви до безоглядного чорносотенства. Ця перша історія кінчилася в житті Ювіляра тим, що Синод позбавив його права бути прийнятим на службу по “Ведомству Православного Ісповедання”.

Такий суворий присуд офіційних керівників православної церковної влади в Росії можливо й стимулував перехід молодого вченого-богослова на працю в міністерстві освіти, де він визначався, як зразковий педагог-викладач, інспектор і директор середньої школи. Таким він став, бо — як сам свідчить — “кохався в педагогічній праці”, прищеплюючи молоді загально-людські ідеали правди, добра й краси, а користався для того викладами мов, теорії словесності, історії літератури і пропедевтики філософії. Така зміна діяльності для молодого вченого була приємною ще й тим, що вона не позбавляла його філософсько-літературний. В той період 1905-1914 рр.)

Ювіляр містить свої статті в Харківському півмісячнику “Віра і Розум”, пишучи в них про філософські погляди можливості працювати і на ниві літературній, точніше — прот. Ф. Сидонського, про примирення релігії й науки в поглядах М. Ломоносова, про релігію й народність — як основу виховання. У ті далекі часи він виступає в містах Лівобережжя з публичними лекціями, найбільше на теми критики того ж хоробливо модного тоді марксизму. Під час Київської всеросійської виставки (1913 р.) він читає там публичну лекцію на тему “Філософія і середня школа”.

З вибухом революції і проголошення незалежності України, проф. І. Ф. Власовський прийняв призначення (1918 р.) на посаду директора державної гімназії в Луцьку на Волині. Тодішня шкільна політика прямувала до Закладання нових гімназій з українською мовою навчання та ступневої, рік за роком, починаючи з першої класи, — українізації старих гімназій. Луцька державна гімназія, де Ювіляр працював вісім років, була дуже скоро цілком украйнізована. Українізації сприяли добре уряджені директором Шевченківські та інші академії, на яких він сам виступав з відповідними рефератами. В Луцькій гімназії проф. І. Ф. Власовський викладав українську мову, літературу, філософську пропедевтику, одночасно друкуючи по різних виданнях статті про Шевченка, П. Куліша, Лесю Українку, Йосифа Фед'ковича, Коцюбинського, Гоголя, Нечуя-Левицького та інш.. У цей приблизно період Ювіляр написав книжку “Луцька Просвіта”. Написана вона з приводу десятиліття Луцької “Просвіти”. Праця серед селянства на Волині залишила взагалі в житті Ювіляра найглибші сліди. Кооперативи, що переводились через т-во “Просвіта та Луцький сеймик, членом якого був (Повітового Відділу) Ювіляр, мали великий вплив на освідомну національну роботу, особливо на території, де перше десятками років гарцював “Союз Русского Народа” з Погачівської Лаври.

Проф. І. Ф. Власовський на Луччині, а С. А. Жук (розстріляний большевиками) на Крем'янецьчині — цілком лік-

відували проросійське чорносотенство і скоро поширили це на цілу Волинь, коли сполучились в однім посольськім клюбі в сеймі. Це були кращі сторінки з тодішнього життя Ювіляра; поїздки на відкриття філій "Просвіти" на селах, на відбуття ними річних зборів, на посольські віча в селах. А просвітяни — це була чудова ідеалістична молодь сільська, що вся рвалась до пізнання свого минулого, до пісні, театру, і вона цілком паралізувала тодішнє "сельробівство" по селах, що його сіяла невидима рука з комуністичної півночі, а польська поліція з ним ради собі не могла дати. Сельробівство вивів із краю здоровий національний рух сіл, що їх на території Луччини Ювіляр обійшов пішки або об'їхав майже усі до одного. Найбільше пам'ятним із тих часів залишилося святкування десятиліття Луцької "Просвіти", що на нього приїхали майже всі члени української репрезентації в Сеймі, а також голова Львівської "Просвіти" проф. М. Галущинський, високоосвічена й шляхетна людина.

Літом 1926 р. проф. І. Ф. Власовський був звільнений з посади директора Української гімназії. Після цього він скерував свою енергію на громадську працю. Становище на посаді директора державної гімназії дало Ювіляру при новій політичній ситуації польське громадянство, а це дозволило йому бути вибраним до польського сейму послом від українців (1927 рік). Слід згадати, що більшість інтелігенції на „кресах всходних”, що складалася здебільшого із людей "духовного звання", — з дітей і внуків місцевого православного українського духовенства. Польська "ойчизна" видала оцій інтелігенції так зв. "карти побуту" і вони мусіли просити про надання або ствердження їх польського громадянства, хоч люди ті жили там від народження. "Правна" причина полягала в тому, що ці люди не були вписані до книг сталої людності Польщі. Це тому, що вони записані були в книгах Духовної Консисторії, яка залишилася в Житомиро під більшевією.

Обраний до сейму проф. І. Ф. Власовський став в українській фракції референтом церковних справ та зв'язковим з Митрополитом Церкви в Польщі. В цей період він пра-

цював в Українському Науковому Інституті (Перекладницька комісія), в Товаристві Петра Могили, в Чистоховському Братстві в Луцьку. Скрізь він помагав своїм знанням, де була потрібна його порада, а в першу чергу в управлінні самих тих організацій, в першу чергу в управлінні тих українських організацій, що свої початки мали ще в дорозборовій Польщі. Крім цього, проф. І. Ф. Власовський з А. Річинським, лікарем з Володимира Волинського, підготував Волинський Православний З'їзд, який відбувся 5-6 червня 1927 року в Луцьку, і головував на ньому. Цей з'їзд, як і Почаївський 1921 р., однаково висловився за українізацію Православної Церкви в Польщі, яка, проте, перед тим була змушена до розпорядку про перехід Православної Церкви на новий календарний стиль. За такі ухвали З'їзду його голова кол. директор державної гімназії й член польського сейму, стає в очах польських шовіністів — “гайдамакою”.

Але отої тиск “польської рації стану” на українське життя в Польщі мав і додатній вплив: він зробив з волинських дядьків — свідомих українців. А це привело до того, що на Волинь призначили єпископа-українця, перше вікарія Луцького Полікарпа, — пізніше Митрополита. У 1934 р. був призначений правлячим архиєпископом Алексій. Секретарем Консисторії при нім відтоді став Ювіляр. Це був відповідальний і тяжкий пост у ті часи. Зовнішнє ніби існувала Українська Православна Церква в Польщі, а в газетній акції і в польських міністерських канцеляріях просувалася найстрашніша польонізація й католизація. Поляки почали вимагати не тільки вписування “Іванів” — “Янами”, але й мати справжніх поляків на становищах православних єпископів, польських проповідей з амвонів українських церков, таких же викладів в школах релігії, польських богослужб, церковної православної преси по-польськи. Тим часом підстав для православної Церкви, щоб на них можна було спертися і противитися насильству — у православної людності не було. 20 років провадилося крутійство з обіцянками про скорé скликання Православного Церковного Собору, а під кі-

нець офіційно “переробили” її з “Православної Церкви в Польщі” на „Польську Православну Церкву”. Собор так і не відбувся, а управління Православної Церкви одержало “Тимчасові Правила”, складені міністром-католиком в 1922 р. Найбільший (майже 700 парафій) Єпархії при тих напосіданнях ніяк було правно боронитися, хоч Консисторія засипалася різними донесеннями й скаргами людей, що просили оборони.

Ревендикація церков, сполучення парафій та зменшення їх. Закриття духовної семинарії та відкриття іншої вже польської у Варшаві, перша фактична цензура, а в 1938 році цілковите закриття церковної української преси; кандидатів інтернаціональної психології, людей без якогось обличчя змушували ставати в архиєреї; національно-свідомих священиків-українців змушували поズбавляти парафій, розвалювання церков у Холмщині, відтинання від Волині повітів та включення їх в польські і білоруські, — це була дійсність, в якій треба було працювати Ювілярові при нестійкому архиєп. Алексієві. Способом же боротьби для цього була лише преса, обмежена цензурою. І Ювіляр писав, де лише міг (“Церква і народ”, “Шлях”, “За Соборність”).

При німецькій гітлерівській окупації Волині Ювіляр став секретарем Української Церковної Адміністратури в Луцьку. Німці ліквідували загальне шкільництво, до якого перейшов проф. І. Ф. Власовський по скасуванні большевиками церковного управління, і тепер він знову повернувся до праці в Церкві. При німцях проф. І. Ф. Власовський зазнав, разом з іншими українцями ув'язнення генерал-губернатора Коха в Рівному і пережив довгі дні глядіння смерті в очі. Вже на еміграції в Німеччині, на підставі документів та особисто пережитих подій і фактів, в спеціальному гектографічному виданні, проф. І. Ф. Власовський з'ясував церковну політику німців на Україні, а зокрема на Волині. Рівнобіжно з подіями (в Польщі) ішла та міняла свій зміст і форми боротьба професора, відкрита чи псевдонімна, із уніятським та польонізаційним

ходом на українську Волинь поляків, з "Автономною українською церквою", що за зверхність прийняла безбожну Москву за німців, з „Новою Зорею", що все уболівала над тим, чому уніяцький єп. Чарнецький робить унію під доглядом біскупів польських, а не уніяцького митрополита. Все це з'ясовував в писаннях проф. І. Ф. Власовський. Не політичного характеру писання тодішні оберталися коло тем догматики, історії Церкви, загальнобогословських питань, як пояснення значення православних свят, почитання Богородиці, критики різних „реформаторів" церкви та сектантів, а нарешті паралізування різних нападів на Українську Православну Церкву.

На урочистій вечері голова Ювілейного Комітету передав ведення програми відомому громадському діячеві адв. Теодорові Гуменюку. Першими привітали Достойного Ювіляра група дітей Української Народної Школи при Катедрі св. Володимира, обдарувавши його живими квітами.

З доповідю про життєвий шлях проф. І. Ф. Власовського виступив Владика Михаїл, який насамперед зазначив, що кожна нація вилонює з-поміж себе окремих людей з видатними здібностями й широким світоглядом, що стають у проводі того народу у всіх галузях його життя. Цих людей народ і при житті шанує, а по смерті на прикладах їхнього життя виховує молоде покоління. До таких видатних постатей наших днів Владика зачислив і Достойного Ювіляра. Він перечислив основні етапи його життя та ті перешкоди, яких він зазнав у своїй довгірчній праці. Крім уже наведеного, проф. І. Ф. Власовський був найближчим помічником і дорадником в адміністратурі Архиєпископа, пізніше Митрополита Полікарпа. У післявоєнний час проф. І. Ф. Власовський займав пост Члена і Директора Канцелярії Св. Синоду УАПЦ, а згодом став Директором Богословського Наукового Інституту. Згадавши про вельми корисну працю Достойного Ювіляра в Колегії св. Андрея у Вінніпегу. Владика Михаїл зупинився на останніх богословських працях Достойного

Ювіляра, його проповідях на евангельські теми, які протягом довшого часу радіо Канади передавало нашим братам і сестрам на рідну землю, і які і старанням УАПЦ в США видані до даного Ювілею окремою збіркою під назвою "Живе Слово". Владика загально схарактеризував проф. І. Ф. Власовського як людину беззастережно віддану своєму народові та його Церкві, служженню яким він віддав все своє дотеперішнє життя. Закінчив Владика за свідченням достойним Ювілярам загальної пошани, побажанням довгих літ та міцного здоров'я.

З теплими словами привітання виступив Владика Архиєпископ Мстислав, поділившись з присутніми своїми спогадами про довгорічну співпрацю з проф. І. Ф. Власовським, якого назвав своїм учителем. У зворушливій формі Владика висловив свою глибоку пошану й вдячність Достойноу Ювілярові за ту великоморисну працю, яка, за словами Владики, була в багатьох моментах науковою і для нього. При цій нагоді Владика Мстислав розповів присутнім про ті труднощі, що має Консисторія УПЦ в США в справі реалізації згаданої праці Достойного Ювіляра. Гіркі слова Владики дійшли до сердець гостей на бенкеті й у висліді всі комплекти праці проф. І. Ф. Власовського, що були напродаж в залі, а також багато примирників збірника "Живе Слово", присутні набули до своїх бібліотек.

Після короткого привіту проф. А. Котовича з США, слово надано о. Ф. Легенюку, який зачитав ряд привітів, що надійшли на адресу Ювілейного Комітету, або на руки Достойного Ювіляра, а саме: від Владик Митрополитів Іларіона, Іоана та Ніканора, від Архиєпископа Михаїла, Мстислава, Генадія та Володимира, від Адміністратора УГПЦеркви в Західній Канаді о. Протопресвітера Г. Метюка з Едмонтону та Адміністраторів УАПЦ з Великої Британії, Франції, Аргентини, Бразилії та Австралії, від численних священиків всього світу, що вітали від свого імені та від імені своїх парафіян. Надійшли привіти і від численних організацій зі всього світу: від Консисторії УАПЦ в Канаді, Консисторії УПЦ в США, Науково-Бого-

словського Інституту в США, від Президента УНР д-ра С. Витвицького, від Українських Православних Братств у Торонті та Детройті, від д-ра В. Кубійовича з НТШ в Сарселі (Франція), Інституту Дослідження Волині з Вінніпегу, від Централі Організацій Українських Самостійників з Едмонтону, місцевого ТУС-у, від Централі СУЖЕРО, ОДУМ-у, Літературно-Мистецького Об'єднання "Козуб" та поодиноких осіб зі всього світу. Всіх іх не було змоги оголосити, тому велику частину передано Достойному Ювілярові, не зачитуючи. Один з Достойників у привіті так удачно висловився: "Замовкли уста ворогів нашої Церкви, коли появилися вже з томи цієї церковної історії, заперестали називати нас безбатченками, — дітьми Церкви без власної історії"....

Щоб не перевтомлювати Достойних Ювілярів та гостей Ювілейний Комітет обмежив усні виступи, звівши їх до кількох конечних: від Катедральної Громади слово голови її п. В. Григоряка, від Св. Володимирського Братства п. Т.Хохітви, від Союзу українських вояків сотн. п. І. Янішевського, від імені священства Східної Єпархії сердечно привітав о. Прот. Д. Фотій, а особливо звору шливий був привіт пані Степанович з Ст. Томас, Онт., яка при німцях була ув'язнена й перебувала в одній тюрмі з проф. І. Ф. Власовським, благаючи в той час Всешишнього, щоб врятував нашого вченого від загибелі.

Позачерговим виступом було привітання одного з присутніх на залі наших братів-католиків п. Листка, що довгий час особисто добре знов про. І. Ф. Власовського. — "Ми не потонемо в матеріалізмі, бо такі наші вчені, як Акад. М. Грушевський та Достойний Ювіляр відмежували грань нашого ідеалізму від багна грубого матеріалізму. Наша історія занотовує двох великих істориків нашої доби: Акад. М. Грушевський дав нам історію України, відокремивши її від Сходу, проф. І. Ф. Власовський вперше дав нам повну історію відвічної нашої Церкви — Української Православної Церкви, відокремивши Українське Православіє від Москви, та науково це обґрунтувавши, бо до цього часу характер науковий, — Українського Право-

славія не був з'ясований. Нам, сучасникам, тяжко оцінити вповні всю велич Вашої праці, щойно наступні покоління зможуть це зробити. На знак глибокої пошані і вдячності Вам за цю працю, яка дала світові розуміння, хто ми є, я в покорі схиляю перед Вами мою католицьку голову". Закінчив п. Листок під загальні оплески присутніх на за-лі, побажанням Достойним Ювілярам здоров'я, довгих літ й успішного завершення цієї великої праці.

З черги Достойному Ювілярові був вручений дар від численних його прихильників і знайомих з Канади.

Достойний Ювіляр у своєму слові-подяці висловив своє зворушення від прийняття на його честь, якого він не сподівався, та від того, як масово відгукнулося Українське Громадянство у вільному світі, надіславши йому численні привіти з усіх закутків земної кулі, де лише є українці. Роздумуючи над цією справою, Достойний Ювіляр прийшов до висновку, що причиною її є ідеалізм, властивий українському народові, вкорінений протягом 1000-літньої історії в його психіці.

На рідній землі ідеалізмові дається грубе, антинаукове визначення, а молоде покоління виховується в дусі матеріалізму та войовничого безвірництва. У вільному світі повна свобода для виробу світогляду, але тут є друга небезпека з боку практичного матеріалізму, що може огорнути душі нашої молоді так, що вона загине для свого народу. В обличчі практичного імперіалізму плекання ідеалізму серед молоді у великій мірі сприяє проявам і дальншому розвитку нашої духової культури. Достойний Ювіляр не відкидає матеріальної культури, бо з нею пов'язаний прогрес людства, вона облегшує та уприємлює життя людини, але водночас вона має лише службовий характер, залежно від того, як людина її використовує.

Іще з часів прийняття християнства при Великому князі Володимирові народ наш зрозумів перевагу духа над матерією. Досліди нашої давнини переконують нас, що наші князі й гетьмані завжди віддавали перевагу духові над матерією. То ж зрозумілим є, що численні покоління на-

ших предків виховувались у дусі ідеалізму. Не дивно, що нашим національним пророком наш народ обрав велитня Духа Тараса Григоровича Шевченка, який не мав ніяких матеріяльних благ.

Прийнявши християнство, наш народ ніколи не виявляв агресивних тенденцій, він лише боронився від агресорів. Можливо, що ця риса, що ми є великі ідеалісти, є причиною того, що ми не маємо досі своєї Держави, але Шановний Ювіляр ствердив, що не проміняв би наш ідеалізм на грубу матеріалістичну силу для поневолення інших. З цими рисами народ наш не пропаде, поки ми племкаємо в собі ідеалізм та передаємо нашому молодому поколінню.

Достойний Ювіляр закінчив своє слово щиро сердечною подякою всім, що його вшанували, та тим, що спричинилися до цього Ювілею.

Виступ Члена Ювілейного Комітету о. Митрата П. Самця був кінцевим. Він від імені Комітету подякував усім, що потрудилися для улаштування цього свята, Достойним Гостям з США і всім присутнім за те, що своєю присутністю звеличили це свято. Співом “Достойно є” закінчили це славне свято.

Так величаво вшановано 75-ліття проф. І. Ф. Власовського.

В. Іванис

З ДІЯЛЬНОСТИ СВЯТОВОЛОДИМИРСЬКОГО БРАТСТВА В ТОРОНТО

Крім річних свят, відзначення 250-ліття з дня смерти князя К. К. Острозького, Патрона Української Православної Церкви, активної участі у відзначенні 75-ліття свого Почесного Члена проф. І. Ф. Власовського, Братство в листопаді 1958 року урочисто відсвяткувало 20-ліття своєї діяльності, а зокрема чинності за 5 літ по його реорганізації. В цей урочистий день було відмічено найголовніші етапи її діяльності праці організації. Вони виявлені в промові Голови Братства, проф. В. Іваниса, яку нижче наводимо, а саме:

Високопреподобні отці, сестриці, братчики і ціла високодостойна Громада!

Сердечне Вам спасибі, що ви вшанували наше скромне свято своєю присутністю. За 20 років багато сестриць і братчиків відійшли від нас до іншого світу. Вшануймо їх вставанням і однохвилиною мовчанкою. Цим відкриваю урочисте засідання.

В часи гострої депресії в Канаді, в 38 році, старій українській еміграції в Торонто було тяжко боротися за кусень хліба. Особливо важко було для неорганізованих, самітних українців, а зокрема як хто занедужував, або й помирає. Хорих нікому було відвідувати, а покійника не було кому хоронити. Останнє мусило робити місто, що інколи не закликало священика, щоб прочитав молитву розгрішення. Українська Православна Церква тоді ледве спиналася на ноги, бо лише в березні 1938 р. придбала наборг власний будинок. У таких несприятливих обставинах протоієрей Пилип Галицький запропонував парafіянам закласти Допомогове Церковне Братство, яке засновано 5 серпня 1938 р. Отже ми сьогодні святкуємо 20-ліття існування нашого Братства.

Під назвою “Українське Запомогове Братство св. Володимира в Торонто, Онтеріо” статутарно Братство ставило собі за завдання: „а) моральну й матеріяльну поміч на похорон члена; б) дбати про власну парафіяльну церкву; в) дбати про всякі національні справи українського народу в Канаді, і г) збереження добрих звичаїв і святощів”.

Основоположників братства було 25 осіб на чолі з Василем Юрійчуком, що тепер є почесним членом Братства. На початку члени Братства відвідували хворих і складалися на похорон померлих. Для збирання фінансів Братство улаштовувало час-від-часу вечірки, дохід з яких ішов до його скарбниці. Кількість членів Братства зростала і за головування братчика Михайла Білого дійшла до 125 осіб. Коли ж економічна криза почала спадати, люди знаходили працю, добробут підносився, а чинність Братства пригасала. Багато братчиків і сестриць переставали платити членські внески, кількість братчиків і сестриць маліла, зійшовши в 1953 році до 40 осіб.

Після 2-ої світової війни наші брати, греко-католики, почали все агресивніше атакувати Православну церкву, неправдиво освітлюючи минуле з історії України та її церковного життя, як постання Унії, охрещення св. кн. Володимира ніби Римом і т. д. Грубість таких фальсифікацій дуже зростала, зокрема на Американському континенті. Це викликало відповідь з боку Православної Катедральної Громади, яка в році 1953 ухвалила доручити Братству св. Володимира при ній організувати відповіді з дискусіями. Ця нова вимога потребувала реорганізації Братства й зміни та доповнення його статуту. На скликаних 20 грудня 1953 р. Загальних Зборах Братства реорганізували його, обговорили зміну статуту й обрали нову Управу. Таким чином, сьогодні ми святкуємо 5-ліття уже реформованого Братства. 28 лютого 1954 р. на Надзвичайних Загальних Зборах Братства змінений статут і затверджено. Напрям і обсяг діяльності Братства новий статут конкретизував і поширив так:

....“Сприяти поглибленню національної свідомості серед членів Громади, плекати любов і пошану до своєї Православної Церкви, Громади, до свого народу і до Канадійської держави. Для цього влаштовувати відповідні лекції, реферати та ширити відповідну літературу.

“Морально й допомогово-матеріально опікуватися членами та симпатиками Православної Громади при Катедрі.

“Всебічно підтримувати Катедральний собор св. Володимира в Торонто та сприяти збільшенню і розвиткові Катедральної Громади.

“Допомагати Громаді й духовенству провадити культурно-освітню працю.

“Опікуватися старими, безрідними, сиротами, дбати про християнський похорон своїх членів та членкинь та помагати впорядковувати справи небіжчиків.

“Здобувати фонди та уживати їх на цілі виключно зазначені в статуті.

„Православний (чоловік чи жінка) віком від 8-18 років може стати членом братства. При цьому чоловіки Братства звуться „братчиками”, а жінки „сестрицями” Братства” ...

Склад першої Управи після затвердження нового статуту був такий: голова — проф. В. Іванис, заступник голови — о. Митрат П. Самець, секретар — інж. І. Янішевський, фінансовий секретар — С. Олійник, скарбник — о. Федорів, опікун відвідувачів хворих — Смольський, Г. Романко й інші.

Найвідповідальнішою частиною в діяльності Братства стали лекції та видання літератури. Треба було підібрати теми, знайти доповідачів для них і провести збори з дискусіями. Найцікавіші доповіді треба було друкувати, а для цього треба було, щоб автор свою доповідь написав, потрібно було редактувати написане, видати друк і поширити книжки, бо весь сенс полягав у тому, щоб ті книжки читалися. Якщо взяти до уваги, що крім друку,

все інше робиться безплатно, то зрозуміло, яке тяжке це було завдання. Видавалося кожну книжку в кількості 1.500 примірників. Багато, дуже багато часу забирало саме писання адрес, пакування й відсилання на пошту, а все те робилося у вільні години від праці і переважно лише братчиками-членами Управи. Назву цим збірникам дано “В обороні Віри” і дійсно їхній зміст академічно витриманий і є здебільшого нейтральний, або оборонний. Часом чуємо, що треба не оборонятися, а “наступати”, але дотеперішній характер викладів і видань уже стабілізувався і став авторитетний. Заперечити нашим доповідачам і збірникам майже не можливо: вони пахнуть лише правдою... Досі видано 3 збірники. 4-й можна б пускати до друкарні, але ми ще не розплатилися з друкарнею за 3-й збірник, на полицях їх лежить ще 1-ої — 15, 2-ої — 367 і 3-ої — 426, а скільки з тих, що тут сидять, купило 3-ту книжку? Коштує вона лише 1 долар. Можна її набути біля дверей.

Автори доповідей і потім статтей були не лише з Торонта, а і з США, Європи, Бразилії. Вони такі: Владика Михаїл, проф. І. Власовський, Н. Полонська-Василенко, В. Ревуцький, І. Розгін, В. Іванис, Килимник, М. Холмський, маг. О. Воронін, протоєрей Ф. Кульчицький, адв. Т. Гуменюк, інженер Є. Пастернак, І. Янішевський, П. Ліхітченко, Т. Хохітва, П. Марченко, М. Муха, В. Літвінов. З Європи й Бразилії доповідачі прислали свої рукописи, які в Братстві зачитувалися, а решта приїздили і персонально доповідали. Теми доводилося добирати так, щоб автор не обтяжувався якимсь новим дослідженням, а мав уже зібрани матеріали. Докладно проаналізовано справу з Берестейською унією (З лекції), з Королем Данилом Галицьким, що ніби то приймав уніяцтво — за твердженням католиків, з Церковними Православними Братствами говорилося з приводу неправдивого наклепу на Митрополита Полікарпа в Українській Енциклопедії, про боротьбу за віру на Холмщині й Підлящі, про ідею Українського патріархату в XII столітті і т. д. По роках кількість доповідей була така: р. 1954 — 9, 1955 — 6, 1956 — 11, 1957

— 5 і 1958 — 6. Разом 37 доповідей. Опріч цього, Братство відсвяткувало 250-ліття з дня смерти патрона Української Православної Церкви князя Константина Константиновича Острозького із спеціальною доповіддю.

Треба згадати, що братчики й сестриці байдужіють до доповідей Братства і тому кількість їх має тенденцію до зменшення. Слід відзначити також, що з розростанням Катедральної Громади кількість імпрез в ній значно зросло і стає важко вибрати неділю, коли б не було якоїсь імпрези і була вільна заля. І сьогоднішнє свято ми мусили відсувати через накупчення інших імпрез.

Збірники в “Обороні Віри” поширюються не лише в Торонті й Канаді, а по всіх закутках світу, куди забрели українці: по цілій Америці (США, Аргентина, Бразилія, Парагвай, Венесуела, Чіле та інші), до Європи (Англія, Австрія, Франція, Німеччина, Голяндія, Швеція, Швейцарія, Данія й інці), до Австралії, Нової Зеландії, Тасманії. І тут Братство стикається з великими труднощами: всі читачі Європи майже без винятку, дуже бідні й вимагати від них плати було б недоцільно, бо це позбавило б їх цих книжок; багато країн мають таку дешеву валюту (як Бразилія, Парагвай, Аргентина й інші), що тамошні українці не спроможні заплатити 1 дол. Доводиться знижувати ціну книжки нижче собівартості. Безкоштовно також Братство висилає свої видання до бібліотек визначних університетів світу — до Вашингтону, Лондону, Парижу, Брюсселю, Женеви, Стокгольму, Буенос-Айресу, Мельбурну, Монтевідео та інші, і до всіх університетів Канади, — разом у ці адреси висилалось 70-80 примірників. Безкоштовно, очевидно, мусимо висилати визначним українським osobам.

Проводячи освітню працю, Братство не занедбувало й харитативної ділянки. Його опікуни над хворими (кількість їх мінялася, але тільки О. Федорів, виконує ролю самарянина найретельніше), стало відвідувати по шпиталях і по деяких хатах недужих українців. При цім ніколи формально не дотримувалося, чи хворий є братчиком а на-

віть більше того, деколи відвідували і греко-каолицьких братів. Про ці відвідини на кожному засіданні Управи дозволяється. Таких відвідин по роках, не рахуючи відвідин панотців, що є також братчиками, мабуть буває до 50-60 щорічно. Братство завело вже традицію: на перший день Великодня відвідати всіх, що є в шпиталах Торонта і кожному (-ній), поздоровляючи зі святом, передати маленьку пасочку, дві крашанки й писанку. Все це були пожертви вірних при посвяченні пасок. При тяжких занедужуваннях Братство, за згодою Громади, проводить спеціальні зборки в соборі. Так уділена допомога в 60 дол. підпілк. Т. Омельченкові, 140 дол. Корнилковій і 358 дол. Б. Косачу, хоч всі вони не були навіть членами Братства.

У трьох випадках смерти братчиків з каси Братства виплачено: вдові б. п. бр. Гунькевича — 50 дол., Присяжнюковій — 100 дол. і доноці Мандзія — 100 дол. На цю виплату, згідно статуту, братчики й сестриці мають заплатити по 1 дол. за кожного покійного, але тим часом виплачено лише 176 дол.

До цього характеру витрат належить і допомоги поза Канадою, як от: хворим в Австрії й Парижі, дитячому садочкові в Австрії, на підручники укр. школі там же, там же на впорядкування могил православних, на будову церков у Бразилії й Парижі, Митрополиту Никанору, науковцям і т. інш. Загалом по роках ці витрати в доліярах були такі: 1953 — 75, 1954 — 240, 1955 — 740,71, 1956 — 374,36, 1957 — 1453,00, і на 1 листопада 1958 — 260,00, а разом харитативна служба за 5 років становить у доліярах 3, 143,07. Одержану в 1953 р. новою управою готівку принципово не вживалося. Братство створило окремий фонд, що називався “Допомоговим”. До нього вносилися пожертви людей доброї волі. До останніх зверталися декілька осіб з членів Управи, які рік-річно поповнювали цей фонд. Такі збирання пожертв почалися з року 1955 і вони по роках в доліярах були ось такі: 1955 — 473,50, 1956 — 66,00, 1957 — 235,50 і на 1 листопада 1958 р. — 530,60, а разом це склало — 1,305,60. Таких “людей доброї волі” було заангажовано 107 осіб обох статей.

Братство ще розпоряджалось вступними членськими внесками 2 дол. річно), які зростали й знижалися в залежності від прибуття й виступлення членів.

Загальний фінансовий стан Братства за останні 6 років найкраще характеризує стан каси Братства на кінець кожного року, що дає таку картину в долірах:

1952 р. — 1,250,64, 1953 р. — 1,411,31, 1954 р. — 2,168,71, З цього можна бачити, що господарство Братства тим часом тримається майже на одному рівні. Заборгованість за друк становить 200 долярів.

Слід тут відзначити й подякувати нашим громадянам православним, що вони при потребі завжди відгукувалися на прохання Братства (піти зі збіркою, з колядою, з відвідинами шпиталів на перший день Великодня), а участь у цьому брали 58 осіб обох статей. Окрема подяка Катедральному Хорові та його диригентові Ю. Головкові, що ніколи не відмовляє відспівати на Братські свята молебінь чи посвятити прапор.

Певним покажчиком розвитку організації є збільшення її членства. Кількість членства в братстві змінюється по роках ось так: 1952 р. — 46, 1953 р. — 67, 1954 р. — 82, 1955 р. — 106, 1956 р. — 122, 1957 р. — 134 і на 1 листопада 1958 р. — 149. Певне зростання ніби є, але відсотково це зростання означає спадання, починаючи від 45, 6% в р. 1953 на 9,8% в р. 1957-58 11,2%. Ці відсотки вказують більше на збайдужіння, бо думати про матеріальне обтяження не доводиться 2 дол. на рік, мабуть, найбідніший міг би заплатити. Ще одна особливість складу членства нашого Братства — відсутність молоді. Головна маса братчиків і сестриць від 50 до 69 років життя — 88 осіб, понад 70 років — 15, 40-49 років — 22 особи і 30-39 років — лише 9 осіб, а молодше 30 років ніединої особи. З добробутом маліють духові потреби!

Так коротко в числах виглядає діяльність Святоволодимирського Братства в Торонті за його 20-літнього існування і 5-літнього по реорганізації.

Життя й діяльність цього Братства має велике мо-

ральне значення також і для інших держав, де перебувають українці. Воно є для них зразком і порадником, бо всі інші Православні Братства перебувають в початковій організаційній стадії. Їх треба підбадьорувати й часом напутити. Були від цих Братств пропозиції зробити об'єднання Братств і утворити Централю, але для цього треба більше вкорінитися.

Як частина Православної Катедральної Громади Братство не раз буває помічним Громаді (при організуванні збірок, провадженні коляд тощо). Очевидно, що розвиток Святоволодимирського Братства цілковито залежить від зацікавлення православних українців і справами самоознайомлення глибше з своєю вірою. В житті українського народу церковні братства поставали в моменти напруженого стану нашої церкви: в кінці XVI і майже ціле XVII століття дуже активно діяли Ставропінгійські Братства у Львові й Києві; відновлення Української Автокефальної Православної Церкви в 1921 р. великим Митрополитом Василем Липківським попереджалося заснуванням Церковного Братства, і організування Української Православної Церкви в Канаді переведено Церковним Братством. Але коли релігійне життя нормалізувалося, діяльність Братств лише жевріла. І сьогодні Братство св. Володимира житиме, поки ви, вірні, ним цікавитиметьесь, відвідуватимете його доповіді й притягатимете нових членів та набуватимете його збірники "В обороні Віри". Покажіть же ділами, що ви бажаєте, щоб наше Братство існувало і нашу віру гідно обороняло!

Василь Іванис

8 листопада 1958 року, Торонто, Онт.

З М И С Т

	Стор.
Передмова	5
I. Архієпископ Михаїл. ВІРА В БОГА В ДОХРИСТИЯНСЬКІ ЧАСИ Й ХРИСТИЯНСТВО	7
1. Поняття Бог	7
2. Що таке в єстві своїм ангели	11
3. Де взялося зло на землі	12
4. Походження людини	14
5. Інша наука про людину	17
6. Віра в Бога	18
7. Христос Господь і Християнство	23
II. Проф. Л. Холмський. МИNUЛЕ БОЛГАРІЙ БОЛГАРСЬКА СХИЗМА	29
III. Magістр О. Воронин. КАТОЛИЦЬКІ ВСЕЛЕНСЬКІ СОБОРИ ДО РЕФОРМАЦІЇ	37
1. Перший "Вселенський Собор" на Заході	43
2. Четвертий Латеранський Собор	45
3. Другий Ліонський (XIV "Вселенський" Собор)	47
4. Собор в Пізі й Констанці	49
5. Базельський Собор (XVII-й "Вселенський")	52
6. Ферарсько-фльорентійський Собор і унія церков	54
7. Напередодні реформації	55
IV. Проф. I. Власовський. ВИДАННЯ ЖУРНАЛУ УАПЦ "ЦЕРКВА Й ЖИТТЯ"	57
V. Проф. Муха. УКРАЇНСЬКИЙ ХРИСТИЯНСЬКИЙ РУХ, ЙОГО ГЕНЕЗА Й ЗАВДАННЯ	67
1. Генеза Українського Християнського Руху	68
2. Характерні особливості Українського Християнського Руху	71
3. Чи Український Християнський Рух є загальноукраїнським	74
4. Які передумови поставили православні українці в Німеччині	81
5. Які зовнішньо-політичні завдання покладає Рим на УХРух	83
6. Повний провал римської затії	90
7. Рим пожинає плоди своєї праці серед українців	91
8. Закінчення й висновки	101—102

	Стор.
VI. Проф. А. Холмський. ПРАВОСЛАВНЕ СЕЛО ГРІНЬКИ І ЙОГО КАТОЛИЦЬКЕ НАСЕЛЕННЯ	107
Псалом XIII і XV-ий	123
VII. О. Протоієрей Дмитро Фотій. НАДЗВИЧАЙНИЙ СОБОР УГПЦК	125
VIII. В. Іванис. ВЛАШТУВАННЯ 75-ЛІТТЯ ПРОФ. І. Ф. ВЛАСОВСЬКОГО	132
IX. В. Іванис. З ДІЯЛЬНОСТИ СВЯТОВОЛОДИМИР- СЬКОГО БРАТСТВА В ТОРООНТО	144

